

Sententiae

Isidorus Hispaliensis

Liber I

I. Quod Deus summus et incommutabilis sit.

1.1. Summum bonum Deus est, quia incommutabilis est et corrumpi omnino non potest. Creatura uero bonum, sed non summum est, quia mutabilis est ut, dum sit quidem bonum, non tamen esse potest et summum.

1.2. Quid est Dei immortalitas, nisi eius incommutabilitas? Nam et angeli et animae immortales sunt, sed immutabiles non sunt. Ideoque solus Deus dicitur immortalis quia solus incommutabilis. Nam anima moritur, dum, deserente Deo, de bono in malum mutatur. Sic et angelus, dum, deserente Deo, est lapsus.

1.3. Quod materiam habet unde existat, mutabile est, quia de informi ad formam transit. Quod uero non habet materiam, immutabile est, sicut Deus utique est. Bene ac substantialiter sunt ista in Deo, id est incorruptio, immortalitas, incommutabilitas. Inde et merito cunctae praeponitur creaturae.

1.4. Opus, non consilium apud Deum mutari, nec uariari eum quia per uaria tempora diuersa praecepit; sed manens idem incommutabilis et aeternus, quid cuique congruum esset tempori ab ipsa aeternitate in eius mansit disputatione consilii.

1.5. Non usu nostro aliud Deum putari, aliud pulchritudinem eius, atque aliud magnitudinem ipsius, sicut aliud est homo, aliud pulchritudo, quia, desistente pulchritudine, homo manet. Ac per hoc, qui ita intellegit Deum, corporeum esse credit, dum pulchritudo et magnitudo Dei ipse Deus sit.

1.6a. Ideo Deus dicitur simplex, siue non amittendo quod habet, seu quia non aliud est ipse et aliud quod in ipso est.

1.6b. Inordinate dici seu conferri uitiis ea quae ordinate in Deo sunt, utpote simplicitas, quae aliquando dicitur pro stultitia, et non est. Apud Deum uero summa simplicitas est. Iuxta hanc regulam et cetera aestimanda sunt.

II. Quod immensus et omnipotens sit Deus.

2.1a. Non ideo caelum et terram implet Deus ut contineant eum, sed ut ipsa potius contineantur ab eo. Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem unus, ubique tamen est totus.

2.1b. Non ita putandus est esse in omnibus Deus ut unaquaeque res pro magnitudine portionis suae capiat eum, id est maxima maius, et minima minus, dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

2.2. Omnipotentia diuinae maiestatis cuncta potestatis suae immensitate concludit, nec euadendi potentiam eius quis aditum inuenire poterit, quia ille omnia circumquaque constringit. Cuncta enim intra diuini iudicii omnipotentiam coartantur, siue quae continenda sunt ut salua sint, siue quae

amputanda sunt ut pereant. Nullatenus ergo posse effugi Deum quempiam. Qui enim non habet placatum, nequaquam euadet iratum.

2.3. Immensitas diuinae magnitudinis ista est ut intellegamus eum intra omnia sed non inclusum, extra omnia sed non exclusum; et ideo interiorem ut omnia contineat, ideo exterioriorem ut incircumscriptae magnitudinis suae immensitate omnia concludat. Per id ergo quod exterior est, ostenditur esse creator; per id uero quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea quae creata sunt sine Deo essent, Deus intra omnia est; uerum ne extra Deo essent, Deus exterior est, ut omnia concludantur ab eo.

2.4. De consummatione alicuius facti dicitur perfectio. Deus autem qui non est factus quomodo est perfectus? Sed hunc sermonem de usu nostro sumit humana inopia, sicut et reliqua uerba, quatenus id quod ineffabile est utcumque dici possit, quoniam de Deo nihil digne humanus sermo dicit.

2.5. Dum localis non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco in loco praedicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco mouetur, nec tempore, in seruis tamen suis et tempore et loco mouetur, quotiens ab eisdem localiter praedicatur.

2.6. Dum de Deo nec secundum situm, nec secundum qualitatem, nec secundum habitum aut motum aliquid digne dicatur, inest tamen ei quodammodo latitudo caritatis, qua nos et ab errore colligit, et continet in ueritate. Inest ei et longitudo, qua nos longanimitate malos portat, donec emendatos patriae futurae restituat. Inest ei et altitudo, per quam omnem sensum suae scientiae immensitate exsuperat. Inest ei et profundum, quo damnandos inferius iuxta aequitatem disponens praeordinat.

III. Quod invisibilis sit Deus.

3.1a. Dum de Deo loquens scriptura plerumque dicat ecce Deus, non quasi uisibilem ostendit, sed ubique esse praesentem significat, per id quod dicit ecce Dominus; uel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus possit sensus attingere, etiam nec angelicus.

3.1b. Quamuis usque ad parilitatem angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, et ad contemplandum Deum indefessa consurgat, uidere tamen eius essentiam plene non ualet, quam nec ipsa perfectio angelica in totum attingit scire, secundum apostolum qui ait: Pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, ut subaudias etiam angelorum. Sola enim Trinitas sibi integre nota est, et humanitas a Christo suscepta, quae tertia est in Trinitate persona.

3.2a. Intellegibiliter quodam miro modo Dei essentia sciri potest dum esse creditur. Opus uero eius, quod utique aequari ei non potest, et iudicia a nullo penitus sciuntur.

3.2b. Dei secreta iudicia non posse sensu penetrari, uel angelico uel humano. Et ideo, quia occulta sed iusta sunt, tantundem uenerari ea opus est et timere, non discutere aut inquirere, secundum apostolum qui ait: Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

III. Quod ex creature pulchritudine agnoscatur Creator.

4.1. Saepe ad incorpoream Creatoris magnitudinem, creaturarum corporea magnitudo componitur, ut magna considerentur ex paruis, et ex uisibilibus inuisibilia aestimentur, atque ex pulchritudine factorum

effector operum agnoscat, non tamen parilitate consimili, sed ex quadam subdita et creata specie boni.

4.2a. Sicut ars in artificem retorquet laudem, ita rerum Creator per creaturam suam laudatur, et quanto sit excellentior, ex ipsa operis conditione monstratur.

4.2b. Ex pulchritudine circumscriptae creaturae, pulchritudinem suam, quae circumscribi nequit, facit Deus intellegi, ut ipsis uestigiis reuertatur homo ad Deum quibus auersus est, ut, quia per amorem pulchritudinis creaturae a Creatoris forma se abstulit, rursum per creaturae decorem ad Creatoris pulchritudinem reuertatur.

4.3. Quibusdam gradibus intellegentiae per creaturam progreditur homo ad intellegendum Deum Creatorem, id est ab insensibilibus surgens ad sensibilia, a sensibilibus surgens ad rationabilia, a rationabilibus surgens ad Creatorem. Intellegibilia per se conlaudant Deum; inrationabilia et insensibilia non per se, sed per nos, dum ea considerantes Deum laudamus; sed ideo dicuntur laudare ipsa, quia eandem laudem earum parturit causa.

4.4. Dixerunt antiqui quod nihil tam hebes sit quod non sensum habeat in Deum. Hinc est illud quod ex silice duro scintilla excutitur. Et si ignis in saxo, utique ibi sensus sentitur ubi se uita non sentit.

V. Quod ex usu nostro quaedam species ad Deum referantur.

5.1a. Nostro usu Deus zelare dicitur uel dolere. Horum enim motuum apud Deum perturbatio nulla est apud quem tranquillitas summa est.

5.1b-2. Non ita est praecipitanda mentis sententia ut credamus posse Deo furoris uel mutationis accidere perturbationem, sed ipsam aequitatem iustitiae qua reos punit iracundiam sacra lectio nominauit, quoniam quod iudicantis aequum est, furor est et indignatio patientis. - Ita ergo intellegere opus est et alias passiones quas de affectione humana ducit scriptura ad Deum, ut et iuxta se incommutabilis sit credendus, et tamen pro causarum effectibus, ut facilius intellegatur, nostrae locutionis more et mutabilitatis genere appelletur.

5.3. Tam clementer Deus humanae consulit infirmitati, ut, quia eum sicut est non possumus agnoscere, nostrae locutionis more se ipsum nobis insinuet. Vnde et membrorum nostrorum qualitatem habere scribitur, et passionum indigna dici de se uoluit, quatenus ad sua per nostra nos traheret, et dum condescendit nobis consurgeremus ei.

5.4a. Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se trahit. Quem reuera iuxta propriam substantiam inuisibilem esse et incorporeum constat.

5.4b-6. Plerumque de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quae tamen in Deo non sunt, quia in propria natura incorporeus est et incircumscriptus, sed pro efficientiis causarum, rerum in ipso species scribuntur, ut, quia omnia uidet, dicatur oculus; et propter quod audit omnia, dicatur auris; pro eo autem quod auertitur, ambulat; pro eo quod expectat, stat. - Sic et in ceteris horum similibus ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum: sicut est obliuiscens et memorans. Hinc est quod et propheta dicit: Iurauit Dominus exercituum per animam suam, non quod Deus animam habeat, sed hoc

nostro narrat affectu. Et alibi, simili figura, et uermis et scarabeus intellegitur. - Nec mirum si uilibus significationibus figuretur qui usque ad nostrarum passionum, seu carnis contumelias descendisse cognoscitur. Nam et Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia, et leo pro fortitudine, non pro natura; et serpens pro morte et sapientia, non pro natura scribitur. Nam et in propheta plaustri portantis faenum species ducitur ad Deum. Et haec omnia ideo per figuram Christus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiae eius.

5.6 bis. Non secundum essentiam, sed secundum similitudinem species ducuntur ad Deum, neque pro substantiae proprietate, sed pro efficientiis causarum. Vnde et creditur Deum nunquam uisibiliter hominibus apparuisse, nisi per adsumptam creaturarum speciem.

5.7. Falluntur quidam stultorum, dum legunt ad imaginem Dei factum esse hominem, arbitantes Deum esse corporeum, dum non caro, quod est corpus, sed anima, quod est spiritus, Dei imaginem habeat. Non ergo esse corporis formam in Deum, qui hominem ad imaginem suam fecit, quia mentem, non carnem, ad similitudinem suam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat ueritas, et dum non inueneris, hoc est Deus.

5.8. Facies Dei in scripturis sacris non caro, sed diuina cognitio intellegitur eadem ratione, quia per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam, ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

5.9. Os Dei unigenitus eius est. Nam sicut pro uerbis quae per linguam fiunt saepe dicimus illa et illa lingua, ita et pro Dei Verbo os ponitur, quia mos est ut ore uerba formentur. Et si uolueris genere locutionis illo demonstrare, quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur, bene os pro Verbo ponis, sicut linguam pro uerbis, sicut manum pro litteris.

5.10. Vestigia Dei sunt qua nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum uero omnipotens repperitur, dum in futurum facie ad faciem quibusque electis praesentabitur, ut ipsam speciem contemplantur, cuius nunc uestigia comprehendere conantur, hoc est, quem uidere per speculum dicitur. Sic et cetera.

VI. Quod Deo nulla temporum successio adscribatur.

6.1a. Omnia tempora praecedit diuina aeternitas, nec in Deo praeteritum, praesens futurumue aliquid creditur, sed omnia praesentia in eo dicuntur, quia aeternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum adscribuntur.

6.1b. Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed esset aeternitas, nec mutarentur tempora, sed starent.

6.2-3. Praesens, praeteritum et futurum nostrum est habere, non Domini: uerbi causa, dicimus pro praesens: "teneo codicem", pro praeterito "tenui", pro futuro "tenebo". Vniuersitatem uero Deus tenet, et pro tenuit et tenebit "tenet" dicitur. - Sed nec ipsorum angelorum decessio accessioe est temporum. Nam duas esse in creaturis res quarum uicissitudo temporum non ualet: angelis scilicet propter quod incommutabili inhaerent Creatori, siue materiae illius informi: priusquam ex ea omnia ista quae temporaliter iam uoluuntur formarentur, nec ipsi utique ualebat tempus. Tempus igitur non ad eas

creaturas quae supra caelos sunt, sed ad eas quae sub caelo sunt pertinere: non enim angelis accedunt tempora uel succedunt, sed nobis qui sub caelo uersamur in hoc infirmo mundo.

VII. De temporibus.

7.1. Nulla ante principium mundi fuisse tempora, quia, dum sit ipsud tempus creatura, in principio tamen mundi factum esse credendum est. Ideo ergo principium dicitur, quod ex ipso coepit rerum uniuersarum exordium.

7.2. Nullum spatium corporaliter habent tempora, quia ante abscedunt paene quam ueniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturae motu mutantur. Nec centum anni unum tempus est, nec unus annus unum tempus est, nec unus mensis unum tempus est, nec dies, nec hora, quia dum haec omnia particulis accedunt suis et decedunt, quomodo unum dicendum est quod non simul est?

7.3. Vtrum sit praeteritum futurumue tempus sicut praesens, et si est, scire oportet ubi est. Sed aduerte quod cuncta, et futura et praeterita et praesentia, in animo sunt potius requirenda.

7.4. Tria ista, praeterita, praesentia et futura, in animo tantum inueniri: praeterita reminiscendo, praesentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduenientia, intuemur praesentia, recolimus transeuntia. Haec non ita in Deum sunt, cuius simul omnia adsunt.

VIII. De mundo.

8.1. Mundus ex rebus uisibilibus, sed tamen inuestigabilibus constat. Homo autem ex rerum uniuersitate conpositus, alter in breui quodammodo creatus est mundus.

8.2. Ratio mundi de uno consideranda est homine. Nam sicut per dimensiones aetatum ad finem homo uergitur, ita et mundus per hoc quod distenditur tempore, deficit, quia unde homo atque mundus crescere uidetur, inde uterque minuitur.

8.3. Frustra dicitur per tanta retro tempora Deo uacanti noua pro mundo faciendo orta fuisse cogitatio, quando in suo maneret aeterno consilio huius mundi constructio, nec tempus ante principium, sed aeternitas fuerit. Tempus uero a substitutione creaturae, non creatura coepit a tempore.

8.4. Quidam aiunt: "Quid faciebat Deus antequam caelum faceret? Cur noua uoluntas in Deo ut mundum conderet orta est?". Sed noua in Deo uoluntas exorta non est, quia etsi in re mundus non erat, in aeterna tamen ratione et consilio semper erat.

8.5. Dicunt quidam quia subito uoluit Deus facere mundum, quod ante non fecit, uoluntatem Dei inmutari arbitantes, qui aliquando uoluit quod aliquando non uoluit. Quibus respondendum est: "uoluntas Dei Deus est, quia non ipse aliud est, aliud uoluntas eius, sed hoc est illi uelle quod ipse est, et quod ipse est utique aeternus et incommutabilis est." Hoc est ergo uoluntas eius.

8.6. Materies, ex qua formatus est mundus, origine non tempore res a se factas praecessit, ut sonus cantum. Prior enim est sonus cantu, quia suauitas cantilenae ad sonum uocis, non sonus pertinet ad suauitatem. Ac per hoc utrumque simul sunt, sed ille ad quem pertinet cantus prior est, id est sonus.

8.7. Materia ex qua caelum terraque formata est, ideo informis uocata est, quia nondum ex ea formata erant quae formari restabant. Verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

8.8. Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est quod Deus naturis inseruit; fieri autem posse est quod extra cursum inditum naturarum Creator ut faceret, quandoque uoluit, reseruauit.

8.9. Non ex hoc substantiam habere credendae sunt tenebrae, quia dicit Dominus per prophetam: Ego, Dominus, formans lucem et creans tenebras. Sed quia angelica natura, quae non est praeuaricata, lux dicitur, illa autem quae praeuaricata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde et in principio lux a tenebris diuiditur. Sed quia et hos et illos Deus creauit, inde formans lucem et creans tenebras; uerumtamen bonos angelos non tantum creans, sed etiam formans; malos uero creans tantum, non formans. Hoc et de hominibus bonis malisque accipiendum est.

8.10. Post adnumeratam caeli terraeque creaturam, ideo nominatur in Genesi Spiritus Sanctus, ut, quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur quorum Creator Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod et apostolus indicat, dum supereminentem uiam caritatis demonstrat.

8.11. Ideo superferri aquis Sanctus dicitur Spiritus quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atque protegendo nos superfertur nobis.

8.12. Vnaquaeque natura suo pondere nititur. Ignis autem et oleum merito superiora semper appetunt, quia per ipsorum figuram superferri uniuersae creaturae Spiritus Sanctus probatur.

8.13. Dies prior factus angeli sunt. Quorum propter uni-tatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est unus. Et idcirco ipse repetitur semper in executione creaturae. Qui dies, hoc est natura angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, quodam modo uesperescebat. Non autem permanendo in eius creaturae contuitu, sed laudem eius ad Deum referens eamque melius in diuina ratione conspiciens, continuo mane fiebat. Si uero permaneret neglecto Creatore in creaturae aspectu, iam non uespera, sed nox utique fieret.

8.14. Dum se creatura melius in Deo quam in se ipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quae maior in Deo est, dies et lux dicitur. Cognitio uero sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius quae est in Deo, quia longe inferior est, uespera nominatur. Ideoque post uesperam mane fiebat, quia, dum suam in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, ut se plenius nosse potuisset, ad Deum sese referebat creatura in quo se dies agnoscendo melius fieret.

8.15. Non sic quemadmodum nos transitorie dicimus "fiat aliquid" sic Deus dixitfiat caelum in principio. Illud enim sempiternae in Verbo unico dictum est. Si transitorie dictum est a Deo fiat, erat utique creatura aliqua unde iam talis fieret uox. Sed quia, antequam diceretfiat, nulla extitit creatura, ipsud fiat quod dictum est, in aeternitate Verbi, non in uocis sono enuntiatum est.

8.16. Non septies a Deo uisa septiesque laudata est creatura, quae antequam fieret, perfecte ab illo est uisa; sed dum nos singula uidentes laudamus, tamquam ipse uideat laudetque per nos, sicut illud: Non estis uos qui loquimini, sed Spiritus Patris uestri. Proinde, sicut ipse per nos loquitur, ita uidet et laudat

per nos, sed per se perenniter ac sempiternae uidentur, per nos uero temporaliter.

8.17. Adtende uniuersaliter creaturam in principium ualde bonam uocari, singulariter uero tantum bonam, quia et membra corporis cum sint singula bona, maius tamen bonum faciunt, dum singula omnia ualde bonum corpus efficiunt.

8.18. Decor elementorum omnium in pulchro et apto consistit. Sed pulchrum esse quod per seipsum est pulchrum, ut homo ex anima et membris omnibus constans. Aptum uero esse ut uestimentum et uictum. Ideoque hominem dici pulchrum ad se, quia non uestimento et uictui est homo necessarius, sed ista homini. Ideo autem illa apta, quia non sibi sicut homo pulchra, aut ad se, sed ad aliud, id est ad hominem adcommodata, non sibi necessaria. Hoc et de ceteris elementorum naturis dicendum.

8.19. Cuncta quae sunt et facta sunt, mira ualde sunt, sed consuetudine uiderunt. Ideoque sic diuina scrutare opera, ut semper ea cogites inmensa.

9.6. Fecit Deus omnia ualde bona. Nihil ergo natura malum, quando et ipsa quae in creaturis uidentur esse poenalia, si bene utantur et bona et prospera sunt, si male utantur noceant. Ita ergo pendenda est creatura ex nostro usu non bono, non ex sua natura ualde bona.

VIII. Unde malum.

9.1. Malum a diabolo non est creatum, sed inuentum, et ideo nihil est malum, quia sine Deo factum est nihil. Deus autem malum non fecit. Non quia alicubi aut aliquando erat malum unde fieret diabolus malus, sed quia uitium est, dum esset angelus bonus, superbiendo effectus est malus, et ideo recte dicitur ab eo inuentum malum.

9.2a. Nullam esse naturam mali, quia natura omnis aut incommutabilis ut Deus est, aut commutabilis ut creatura est. Malum uero ideo natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam uitiosam. Quae, dum discedit, natura manet, et malum quod inerat nusquam est.

9.2b. Ex eo quod uitium nocet naturae, agnoscitur uitium natura non esse, quia nihil quod naturale est nocet.

9.3. Dum natura bona damnatur propter uoluntatem malam, ipsa mala uoluntas testis est naturae bonae, quae in tanto testatur eam esse bonam, ut illam Deus pro malo non relinquat inultam.

9.4. Creditur ab hereticis mentem a Deo, uitia a diabolo fuisse creata. Inde et ab ipsis duae naturae bona et mala putantur. Sed uitia natura non sunt, et dum uere a diabolo sint, non tamen creata sunt.

9.5. Quamobcausam permiserit Deus mali oboriri statum, nisi ut ex contrariis malis bonae naturae decor emereret? Modus iste etiam in uerbis esse conperitur. Qui modus antitheta dicitur, quod latine oppositum, uel contrapositum nominatur, et fit pulchra elocutio quando mox contraria prosperis proferuntur. Ita in rebus permixtum est malum, ut naturae bonum ad comparationem excelleret mali.

9.6. [Fecit Deus omnia ualde bona. Nihil ergo natura malum, quando et ipsa quae in creaturis uidentur esse poenalia, si bene utantur et bona et prospera sunt; si male utantur, noceant. Ita ergo pendenda est

creatura ex nostro usu non bono, non ex sua natura ualde bona.]

9.7. Si radas supercilium hominis, paruam rem demis, sed totius corporis ingeris foeditatem. Ita et in uniuersitate creaturae: si extremum uermiculum natura malum dixeris, uniuersae creaturae iniuriam facis.

9.8. Cuncta mala per peccatum primi hominis pro poena sunt translata in uniuersum genus humanum. Proinde quaecumque uidentur mala, partim nobis saeuiunt origine, partim culpa.

9.9a. Mala dicunt multa in creaturis peruersi, ut ignem quia urit, ut ferrum quia occidit, ut feram quia mordit. Sed commoda ipsorum non intendens homo, accusat in illis quod sibi debet potius inputari. Cuiusque pro peccato ista effecta sunt noxia, quae illi omni ex parte fuerant ante peccatum subiecta.

9.9b. Nostro uitio, non sua natura, nobis mala sunt ea quae nobis nocent. Nam lux, dum sit bona, infirmis oculis noxia est, et tunc oculorum uitium, non lucis est. Sic et cetera.

9.10. Cum creaturarum stimulis et elementorum aduersitatibus homo uerberatur, peccati hoc exigere poenam, ut Deo superbiens homo ea quae infra ipso sunt patiatu aduersa. Vnde et in sapientia legitur pro Deo: Pugnauit cum eo orbis terrarum contra insensatos. Merito ergo peccatorum hoc actum est ut naturaliter prospera mutantur homini in aduersis. Vnde et Salomon: Creatura exardescit in tormentum aduersus iniustos et lenior est ad benefaciendum his qui in Deum confidunt.

9.11. Non erit caro subiecta animae, nec uitia rationi, si animus non est subditus Conditori. Tunc autem recte subiciuntur nobis omnia quae sub nos sunt, si nos subicimur ei a quo nobis illa subiecta sunt. Nam et quae uidentur esstsubiecta ei qui Deo subiectus non est, ille potius subicitui eis, qui suam uoluntatem subiugat amori earum quae sib subiecta existimat.

X. De angelis.

10.1. Angelorum nomen officii est, non naturae, nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de caelis ad adnuntiandum hominibus mittuntur, ex ipsa ad nuntiatione angeli nominantur. Natura enim spiritus sunt. Tunc autem angeli uocantur quando mittuntur.

10.2. Natura angelorum mutabilis est quia inest illis mutabilitas in natura, sed facit eos incorruptos caritas sempiterna. Gratia, non natura esse incommutabiles angelos. Nam si natura incommutabiles essent, diabolus non utique cecidisset. Mutabilitatem itaque naturae suffragat in illis contemplatio Creatoris. Inde et priuatus est apostata angelus, dum fortitudinem suam non a Deo, sed a se uoluit custodire.

10.3. Ante omnem creaturam angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux. De ipsis enim dicit scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando lucis aeternae. Sapientia uero dicuntur genitae inhaerendo sapientiae. Et dum sint mutabiles natura, non tamen sinit eos contemplatio mutari diuina.

10.4. Ante omnem creationem mundi creati sunt angeli et ante omnem creationem angelorum diabolus conditus est, sicut scriptum est: Ipse est principium uiarum Dei. Vnde et ad conparationem angelorum

archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis praelatione, non temporis quantitate.

10.5. Primatum habuisse inter angelos diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laberetur. Cuius praelationis excellentiam propheta his uerbis adnuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adaequauerunt summitatem illius, omne lignum paradisi non est adsimilatum illi, quoniam speciosiore fecit eum Deus.

10.6. Distat conditio angeli a conditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem conditus est; archangelus uero qui lapsus est signaculum Dei similitudinis appellatus est, testante Domino per Ezechielem: Tu, signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Quanto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem diuinae ueritatis expressa.

10.7. Prius de caelo cecidisse diabolum quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, et praecipitatus de caelo est. Nam iuxta ueritatis testimonium ab initio mendax fuit, et in ueritate non stetit, quia, statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in ueritate conditus, sed non stando confestim a ueritate est lapsus.

10.8. Vno superbiae lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, et homo cecidit et diabolus. Sed homo reuersus ad poenitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit. Diabolus uero non solum in hoc contentus quod se Deo aequalem existimans cecidit, insuper etiam superiorem Deo se dicit, secundum apostoli dicta, qui ait de Antichristo: Qui aduersatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus aut colitur.

10.9. Diabolus ideo iam non petit ueniam, quia non conpungitur ad poenitentiam. Membra uero eius saepe per hypocrisin deprecantur quod tamen pro mala conscientia adipiscere non merentur.

10.10. Discat humana miseria quod ea causa citius prouocetur Deus praestare ueniam dum infirmo conpatitur homini, quia ipse homo traxit ex parte inferiore infirmitatem peccandi, hoc est ex carne, qua inclusa anima detinetur.

10.11. Apostatae angeli ideo ueniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt ut peccarent. Homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad ueniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis. Ideoque pro infirma carnis conditione reditum patet homini ad salutem, sicut et psalmus dicit: Ipse scit figmentum nostrum. Memento Domine quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quae sit mea substantia.

10.12a. Postquam apostatae angeli ceciderunt, reliqui perseuerantia aeternae beatitudinis solidati sunt. Vnde et post caeli creationem, in principio repetitur: Fiat firmamentum, et uocatum est firmamentum caelum, nimirum ostendens quod post angelorum ruinam, hii qui permanserunt firmitatem meruerunt aeternae perseuerantiae et beatitudinis quam antea minus acceperant.

10.12b. Post diaboli deiectionem, angelorum sanctorum conlatam sanctitatis perseuerantiam et beatitudinem quam minus acceperant. Vnde oportet agnosci quod malorum iniquitas sanctorum seruiat humilitati, quia unde mali conruunt, inde boni proficiunt.

10.13. Bonorum angelorum numerus, qui post ruinam angelorum malorum est diminutus, ex numero

electorum hominum subplebitur. Qui numerus soli Deo est cognitus.

10.14. Inter angelos distantia potestatum est, et pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa, aliisque alii praeferuntur tam culmine potestatis quam scientia uirtutis. Subministrant igitur alii aliorum praeceptis, atque oboediunt iussis. Vnde et ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, et quaecumque adnuntiare debeat praecepit.

10.15. Nouem esse distinctiones uel ordines angelorum sacrae scripturae testantur, id est angeli, archangeli, throni, dominationes, uirtutes, principatus, potestates, cherubim et seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatae angeli loqueretur: Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: sardius et topatius et iaspis, chrisolitus et onix et berillus, sapphirus, carbunculus et smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorum, quos apostata angelus ante lapsum quasi in uestimento ornamenti sui adfixos habuit. Ad quorum separationem, dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intumuit et cor suum ad superbiam eleuauit.

10.16. Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus uero inde est diabolus, quia non quae Dei, sed quae sua sunt requisit. Nulla autem maior iniquitas quam non in Deo, sed in se uelle quempiam gloriari.

10.17. Angeli Verbo Dei cognoscunt omnia antequam in re fiant et quae apud homines adhuc futura sunt, angeli iam, reuelante Deo, nouerunt. Praeuaricatores angeli, etiam sanctitate amissa, non tamen amiserunt uiuacem creaturae angelicae sensum. Triplici enim modo praescientiae acumine uigent, id est subtilitate naturae, experientia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

10.18. Quotiens Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium uindictae apostatae angeli mittuntur. Qui tamen diuina potestate coercentur ne tantum noceant quantum cupiunt. Boni autem angeli ad ministerium salutis humanae deputati sunt, ut curas administrent mundi, et regant omnia iussu Dei, testante apostolo: Nonne omnes, inquit, sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis?

10.19. Angeli corpora in qua hominibus apparent de superno aere sumunt, solidamque speciem ex caelesti elemento inducunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur.

10.20. Singulae gentes praepositos angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio angeli Daniheli loquentis: Ego, inquit, ueni ut nuntiarem tibi, sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Non est qui me adiuuet, nisi Michael princeps uester.

10.21. Item omnes homines angelos habere probantur, loquente Domino in euangelio: Amen dico uobis quia angeli eorum semper uident faciem Patris mei, qui est in caelis. Vnde et Petrus in actibus apostolorum, cum pulsaret ianuam, dixerunt intus apostoli: Non est Petrus, sed angelus eius est.

10.22-24. Si Deum angeli contuentur et uident, cur Petrus apostolus dicit: In quem desiderant angeli Dei conspicerere? Item, si eum non contuentur, nec uident, quomodo, iuxta sententiam Domini, angeli eorum semper uident faciem Patris qui est in caelis? Sed bene utrumque est: nam ueraciter credimus quod Deum angeli et uident, et uidere desiderant; et habent, et habere festinant; et amant et amare

nituntur. - Si enim sic uidere desiderant, ut effectum desiderii non perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet. Necessitas ista poenalis est, et beatis angelis omnis poena longe est, quia nunquam simul poena et beatitudo conueniunt. Rursum si eos dicimus Dei uisione satiari, satietas fastidium habere solet et scimus illos Dei uisione, quam et desiderant, fastidire non posse. - Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrumque credamus, quia et desiderant et satiantur? Sed desiderant sine labore, et satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur, et iterum, ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Vident ergo angeli faciem Patris per satietatem, sed quia satietas ista fastidium nescit, angeli desiderant in eo prospicere semper.

10.25. Vbicumque in scripturis sanctis pro Deo angelus ponitur, non Pater, non Sanctus Spiritus, sed pro incarnationis dispensatione solus Filius intellegitur.

10.26-27. Ante dominicae incarnationis aduentum discordia inter angelos et homines fuit. Veniens autem Christus, pacem in se angelis et hominibus fecit. Eo quippe nato, clamauerunt angeli: In terra pax hominibus bonae uoluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, uerum etiam pax inter homines et angelos reformata est. - Discordia igitur ante aduentum Christi hominum et angelorum fuisse per id maxime agnoscitur quod salutati in ueteri testamento ab hominibus angeli despiciunt se salurari ab eis. Quod in nouo testamento a Iohanne factum non solum reuerenter angelus suscipit, uerum etiam ne faciat interdicat.

10.28-29. Ob hoc homo in ueteri testamento despicitur, nec resalulatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deo. - Suscipitur autem homo a Deo, et reuerenter salutatur ab angelo; nam et Mariam angelus Gabrihel legitur salutasse, et Iohanni angelum salutanti ab eodem angelo dicitur: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum, et fratrum tuorum. Per quod agnoscitur per incarnationem dominicam pacem hominibus fuisse et angelis redditam.

XI. De homine.

11.1a. Omnia sub caelo propter hominem facta sunt, homo autem propter seipsum. Inde et omnia per figuram ad eius similitudinem referuntur.

11.1b. Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus rebus quae constant, et in homine omnia contineri, atque in eo omnium rerum naturam consistere.

11.1c. Vniuersitati creaturae homo magna quaedam portio est, tantoque gradu est ceteris excellentior, quanto imagini diuinae uicinior.

11.1d-2. Quantum ceteris creaturis praestet homo dignitate uirtutis, ex ipsa reuerentia discitur creationis, dum omnia dixit Deus: Fiat, et facta sunt; creare uero hominem quadam aeterni consilii deliberatione uoluerit dicens: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. - Quia enim boni sumus naturaliter conditi, culpa quodammodo merito contra naturam sumus effecti.

11.3. Sicut praesciuit Deus hominem peccaturum, ita et praesciuit qualiter illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

11.4. Originaliter Adam et Eua simul creati sunt. Specialiter uero postea mulier de latere uiri formata

est. Pariter ergo conditi sunt utrique rationis ordine, non pariter temporis unitate

11.5. Vir ad imaginem Dei factus est, mulier ad imaginem uiri formata est, unde et illi lege naturae subiecta est

11.6. Item uir propter semetipsum factus est, mulier ob adiutorium uiri creata est.

11.7. Homo propter peccatum tunc traditus est diabolo quando audiuit: Terra es, et in terra ibis. Tunc enim dictum est diabolo: Terram manducabis. Vnde et propheta ait: Serpenti, puluis panis eius. Serpens enim diabolus, puluis impii; et ipsi sunt cibus diaboli.

11.8. Quia praua uoluntate ad ima conlabimur, recte ad bene agendum cum labore consurgimus; quod non ita esset si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad bene uiuendum tantum uelle sufficeret et sine difficultate statim actio obtemperaret.

11.9. Diuisio et pugna ut sit in hominis animo, poena peccati est ex primo homine in omnes eius filios propagata, ut, qui noluit cum Deo esse unitus, esset in semetipso diuisus, et qui imperanti Domino noluit esse subiectus, fieret sibimetipsi rebellis atque contrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari si prius Deo non fuerit subiugatus sibi que seruiet nolens, qui Deo noluit uolens.

11.10. Quam uarie per diuersa humanum defluxit genus, dum se ab una stabili semperque manente diuinitatis soliditate subtrahit! Nam, dum opus quod libens appetit quasi ut ibi iam requiem mentis infigat, dum ei non sufficit, mutata intentione, ad alias atque alias actiones transit, dumque per diuersa requiem solidam quaerit nec inuenit, in labore miser et uarietate uiuit, et uacuum a requie manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primae praeuaricationis illi accesserit, iam tamen naturalis facta est, quia originaliter a primo homine, sicut et mors, in omnes homines transiit.

XII. De anima ceterisque sensibus.

12.1. Vita corporis anima, uita animae Deus est. Et sicut corpus mortuum est sine anima, ita anima mortua est sine Deo.

12.2a. Anima hominis non est homo, sed corpus, quod ex humo factum est, id tantum homo est. Inhabitando autem in corpore anima, ex ipso participio carnis, hominis nomen accepit, sicut et apostolus interiorem hominem dicit.

12.2b. Animam non carnem conditam esse ad Dei imaginem. Male ergo a quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quae pro id ad Dei imaginem facta est, ut, si non incommutabilis ut Deus esset, tamen incorporea ut Deus existeret.

12.3. Sicut angeli ita et animae: habent enim initium, finem nullum; nam quaedam in rebus temporalia sunt, quaedam perpetua, quaedam uero sempiterna. Temporalia sunt quibus inest ortus et obitus; perpetua quibus ortus, non terminus; sempiterna quibus nec ortus, nec terminus.

12.4a. Animam non esse partem diuinae substantiae uel naturae, nec esse eam priusquam corpori

misceatur, sed tunc eam creari quando et corpus creatur, cui admisci uidetur.

12.4b. Philosophorum sententiae dicunt esse animam priusquam nascatur in corpore. Quod uerum esse nullis adprobatur indiciis. Nam utrum antea fuissemus nec ipsi nouimus, nec quis hominum dicat habeamus. Non est ergo quaerendum, quod quaerendo magis, magis est inridendum.

12.5. Gentiles et heretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid recte sentire possunt, qui auctorem ad cuius imaginem facta est non nouerunt? Et ideo multa errori digna dixerunt.

12.6a. Mutabilis est anima non localiter, sed temporaliter suis affectionibus. Corpus autem et loco, et tempore mutabilis, quia et tempore mutatur, et uariatur loco.

12.6b. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animum mutabilitas cogitationum. Quae uarietas malae motionis tunc menti inhaesit, quando ab aeternorum contemplatione primus homo recedens in illo stare noluit, a quo male recessit, et iusta damnatione inconstans per rerum raptus uarietatem defluxit.

12.7. Multum ex sua natura splendorem possidet anima, sed fuscatur conmixtione carnis qua retinetur inclusa. Ex eius enim parte uertitur ad peccandi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile adgrauat animam et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.

XIII. De sensibus carnis.

13.1. Non uirtute, non sensu corporis, sed ratione mentis excellimus animalibus ceteris.

13.2a. Pro rebus corporeis utendis sufficit sensus carnis, non pro spiritalibus capiendis. Inlecti autem homines usu corporearum rerum, nihil putant aliter esse nisi praeterquam carnis sensu concipiunt.

13.2b-3a. Sicut praecellent sibi corporei sensus diuersitate locorum, ita sibimet et uirtute sentiendi praecellunt. Nam praestantior est odoratus sapor, et positione loci, et sentiendi longinquitate; sic aures odoratui: longius enim audimus quam odoramus; sic oculi auribus: longius enim uidemus quam audimus. - Animus autem et loco et merito his uniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis constitutus, quod illi corporaliter non attingunt, iste intellectualiter contuetur.

13.3b. Amplius excellit oculorum sensus ceteris sensibus, quandoquidem quae ad alios pertinent sensus "uide" dicamus, ueluti cum dicimus: "uide quomodo sonat", "uide quomodo sapit", sic et cetera.

13.4. Quemadmodum oculus, ita et animus cetera uidet, sese non intuetur. Aliarum enim rerum origines, species et magnitudines praespicit, de se autem tanta ueri ignorantia inficitur, ut in his omnibus nihil certius contempletur.

13.5. Homo qui miraris siderum altitudinem et maris profunditatem, animi tui abyssum intra et mirare si potes. Multa cogitantes sine sensu carnis et sine imaginibus uiuis, animo tantum cernentes intuemur, memoriaque, mente sibi eas fingente, tenemus. Multa quoque intelligimus sensu, quae lingua explere non possumus.

13.6. Innoxios esse infantes opere, non esse innoxios cogitatione, quia motum quem gerunt mente, nondum possunt explere in opere. Ac per hoc in illis aetas est inbecilla, non animus. Ad nutum enim uoluntatis nondum obtemperat illis fragilitas corporis, nec adeo opere nocere possunt, sicut cogitatione mouentur.

13.7a. Ex causa uocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animum reminiscere quod memoriae commendatum est, dicitur cogitatio.

13.7b. Rerum omnium thesaurus memoria est: ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis. De qua ad liquidum difficile est aliquem disputare quia grandis eius perplexitas est, et animus ipsa est.

13.8a. Imago a sensibus corporis remota suae speciei similitudinem relinquit in memoria. Similitudinem autem non per imagines sicut cetera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimus.

13.8b. Dum obliuionem memoramus non per seipsam adest, quod, si per seipsam adesset, utique obliuisceremus.

13.9. Communem hominis animaliumque esse memoriam. Nullum autem animalis inrationalis intellectum inesse, nisi homini tantum praedito ratione. Ceteris enim in ipsa qualitate considerationis suae, sensus carnis, non intellegentia mentis est.

XIII. De Christo.

14.1. Filii Dei perfecta natiuitas nec coepit esse, nec desiit, ne praeterita sit si desiit, et ne imperfecta, si adhuc fit; sed sit aeterna, sit et perfecta, quatenus in ea natiuitate aeternitas et perfectio habeatur.

14.2. Ex utero uirginis minor dicitur Patri Christus; dicitur iuxta humanam adsumptionem, non iuxta diuinitatem.

14.3a. Christus et in forma serui seruus, et in forma serui non seruus. In forma quippe serui Domini seruus, in forma serui hominum dominus.

14.3b. Christus in forma serui, propter conceptionis excellentiam, dominus est hominum, quia, etsi suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

14.4. Mediator Dei atque hominum, homo Christus Iesus, nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est, sed in utraque natura idem unus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est; nec postea meritum ut Deus esset accepit, sed Deus Verbum, manente incommutabili essentia quae illi cum Patre et Spiritu Sancto est coaeterna, adsumpsit carnem pro salute humana, in qua et impassibilis pati et immortalis mori, et, aeternus ante saecula, temporalis possit ostendi.

14.5. Mediator Dei atque hominum, homo Christus Iesus, quamuis aliud sit ex Patre, aliud ex Virgine, non tamen alius ex Patre, alius ex Virgine, sed ipse aeternus ex Patre, ipse temporalis ex matre. Ipse qui fecit, ipse qui factus est; ipse de Patre sine matre, ipse de matre sine Patre; ipse conditor templum, ipse conditor templi; ipse auctor operis, ipse opus auctoris. Manens unus de utroque et in utraque natura nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus.

14.6. Ideo Deus in homine uenit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed unde nobis consuluit, inde despectionem tulit, quia infirmitatem quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit. Ob hoc infirma et stulta mundi elegit, ut fortiora et sapientiora per qua non cognoscebatur confunderet.

14.7. Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest nisi a matre prius editum, in lactis sucum uertatur, ut, quod in cibo non potuit uti, sugendo potetur in lacte per carnem, ita et nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam Verbi aeternitatem, factum est ipsum Verbum caro, ut enutriti per carnem fortioresque effecti, cibum solidum, id est uerum Deum, cum Patre sempiternum, contemplando, ut angeli, satiemur.

14.8. Prima Dei dona esse qua nos nobis reos esse ostendit, qui, dum iaceremus sub reatu culpa, iustos nos esse credebamus. Venit, patefecit uulnus, composuit semetipsum et de sua morte nobis medicinam aptauit, ut non esset ostensor tantum uulneris, sed sanator.

14.9. Primum ad Hierusalem uenit Christus, sicut et ipse ait: Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel. Ad populum enim Israel prius uenit, sed quod non essent credituri, propheta non tacuit dicens: Primus ad Sion dicit "ecce adsum" et Hierusalem euangelistam dabo, et uidi et non erat, neque ex istis, quisquam qui inierit consilium, et interrogatus responderet uerbum. Sed quia ad gentes transiuit, sequitur: Ecce seruus meus, suscipiam eum, electus meus; conplacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus profert.

14.10. Quamuis ordinem nostrae liberationis nescierit diabolus, sciuit tamen quod pro saluatione hominum Christus aduenit, sed quod sua idem nos morte redimeret ignorauit; unde et eum occidit. Nam si ille Christum per mortem redimere humanum genus scisset, non eum utique peremisset.

14.11. Quod nouerit diabolus pro salute humani generis Christum uenisse euangelii testimonio docetur; quem ut uidit, cognoscendo pertimuit dicens: Quid nobis et tibi, fili Dei? uenisti ante tempus perdere nos.

14.12. Christus, sicut peccatum quod poena dignum est non admisit, ita poenam peccati nostri suscepit, ut per indebitam poenam suam, debitam ablueret culpam nostram, ut per hoc amitteret diabolus quos reos tenebat, dum unum interficit qui nihil peccati admiserat, ideoque quos iuste tenuit amisit, quia iniuste redemptorem nostrum occidit.

14.13. Inlusus est diabolus morte Domini quasi auis. Nam ostensa Christus suae carnis mortalitate quam interimeridam ille appetebat, abscondit diuinitatem, ut laqueum quo eum uelut auem inprudam prudenti inretiret decipula. Nam si innox Christus non occideretur, homo, diabolo per praeuaricationem addictus, non absolueretur.

14.14. Diabolus, dum in Christo carnem humanitatis inpetit quae patebat, quasi hamo diuinitatis eius captus est qui latebat. Est enim in Christo hamus diuinitas; esca autem caro; linea, genealogia quae ex Euangelio recitatur. Tenens uero hanc lineam Deus Pater est, de quo dicit apostolus: Caput Christi Deus. Et Lucas lineam generationis Christi ab imis ad summa contexens, inchoat a Ioseph et consummat in Deum, dum dicit: Qui fuit Heli; et perficiens lineam generis dicit: Qui fuit Dei.

14.15. Idcirco Dominus in infernum descendit, ut his qui ab eo non poenaliter detinebantur, uiam aperiret reuertendi ad caelos, secundum testimonium Esariae prophetae dicentis: Posuisti profundum maris uiam, ut transirent liberati. Viam quippe Christus in profundum maris posuit, quando in infernum descendens, sanctis iter ad caelos reuertendi monstrauit.

14.16. Sancti ex tempore resurrectionis Christi statim ut de corpore exeunt, mox ad caelestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus non dabatur. Nam ante aduentum saluatoris, quanquam sine poena supplicii, tamen non in caelo, sed in inferno sanctorum animae tenebantur. Pro quibus absoluendis Dominus in infernum descendit.

14.17. Christus in caelum ascendens discessit quidem carne, sed praesens est maiestate, secundum illud quod ait: Ecce ego uobiscum sum usque ad consummationem saeculi.

14.18. Sedet Christus ad dexteram Patris, non ut dexteram corpoream habeat Pater, sed dextera Patris beatitudo est sicut sinistra miseria.

XV. De Spiritu Sancto.

15.1. Spiritus Sanctus creator est sicut Pater et Verbum, testante propheta: Spiritus Domini fecit me et inspiraculum Omnipotentis uiuificauit me.

15.2a. Spiritus Sanctus Patris et Filii est, et inde unum sunt Pater et Filius, quia nihil habet Pater quod non habeat Filius. Non enim res una et duorum consubstantialis poterit semel ab eis procedere et simul inesse, nisi unum fuerint a quibus procedit.

15.2b. Spiritum Sanctum pignus accepit ecclesia, ut per eum uno corpore unum fierent credentes, per quem Pater et Filius unum essentialiter sunt, ipso saluatore ad Patrem dicente: Vt sint unum, sicut et nos unum sumus.

15.3. Christus non tantum a Patre sed etiam ab Spiritu Sancto se missum testatur, dicente propheta: Accedite ad me, et audite: non a principio in abscondito locutus sum. Ex tempore antequam fieret, ibi eram, et nunc Dominus misit me, et Spiritus eius.

15.4. Spiritus Sanctus pro eo quod consolator sit Paraclitus nuncupatur, nam latine paraclisis consolatio dicitur. Et reuera, dum dona sacramentorum distribuit, consolationem animae praebet. Credo equidem quod magnam laetitiam sentit, qui aliquid reuelante Spiritu dicit.

15.5. Donum Sancti Spiritus in membris ecclesiae singillatim diuiditur, et in singulis singula dona tribuuntur. Christus autem omnem plenitudinem gratiarum habuit, de quo ita legitur: Plenus gratia et ueritate. In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est, nam singulis electis singula tribuuntur dona.

15.6. In Spiritu Sancto omnis gratia donorum consistit. Ipse enim prout uult gratiam donorum largitur; aliis dans sermonem sapientiae, aliis scientiae, aliis fidem; atque ita unicuique uirtute Sancti Spiritus, diuisio gratiarum tribuitur, et in omnibus idem unus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quae proferre humanus sermo non potest.

15.7. Ante aduentum Domini tantum prophetae et pauci ex omni populo iusti donum Sancti Spiritus merebantur. Post aduentum autem Domini, Spiritus Sanctus cunctis est credentibus distributus, iuxta quod per prophetam Dominus loquitur dicens: Et erit in nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Cunctis enim nunc gentibus gratia Sancti Spiritus tradita est, neque in paruus ut in populo Israel, sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

15.8. Aliquando non dignis et reprobis dona Sancti Spiritus conferuntur, sicut Sauli data est prophetia et Balaam. Vnde et multi in fine dicturi sunt Domino: Virtutes in tuo nomine fecimus. Quibus dicturus est Dominus: Nescio uos unde sitis.

15.9. Christi aduentum non tantum plebis iudeae sancti prophetantes expectauerunt, sed fuisse etiam in nationibus plerosque sanctos uiros prophetiae donum habentes, quibus per Spiritum Sanctum Christus reuelabatur et a quibus eius expectabatur aduentus, sicut Iob, sicut Balaam qui Christi utique praedicauerunt aduentum.

15.10. Conuersio gentium ueteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat ut fieret. Et tunc a sanctis prophetis occulte per Spiritum Sanctum praedicabatur aduentus Christi, sicut dicit propheta: Cum adpropinquauerint anni, cognosceris; dum aduenerit tempus, ostenderis. Nunc uero reuelatum patet quod tunc carnalibus latebat, spiritalibus uero notum erat; nondum tamen manifeste dicebatur, eo quod tempus ostensionis non esset.

XVI. De ecclesia et heresibus.

16.1. Gemina est ecclesiae pulchritudo: una quam hic bene uiuendo consequitur, altera per quam illuc ex retributione glorificabitur.

16.2. Ecclesiae propter Christum geminae tribulationes existunt: id est siue quas a paganis pertulit in martyribus, siue quas ab hereticis perfert in diuersis concertationibus. Vtrosque autem per gratiam Dei exsuperat, partim ferendo, partim resistendo.

16.3. Sancta ecclesia catholica sicut male uiuentes in se patienter tolerat, ita male credentes a se repellit.

16.4. Sancta ecclesia contra gentilium atque hereticorum pernicitatem summopere sapientiam et patientiam studet, sed exercetur sapientia cum temptatur uerbis, exercetur patientia cum temptatur gladiis. [Nunc enim persecutionibus appetitur, nunc falsis assertionibus lacessitur].

16.5. Causa prauitatis hereticae doctrinis est propagata ecclesia, nam antea simplici tantumdem fide uigebat. Hereticorum igitur occasione, propagati sunt doctores in fide, et per acumine heresium, ecclesiae magistri creuerunt. Nam tunc clarius manifestatur ueritatis adsertio, quando patuerit quaelibet dissensio.

16.6a. Sancta ecclesia ideo dicitur catholica, pro eo quod uniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam hereticorum ecclesiae in partibus mundi coartantur; haec uero in toto orbe diffusa expanditur, Paulo adtestante apostolo: Gratias, inquit, ago Deo pro omnibus, quia fides uestra adnuntiatur in uniuerso mundo.

16.6b. Hereses aut in aliquem angulum mundi, aut in unam gentem inueniuntur uersari. Ecclesia uero catholica sicut per totum mundum extenditur, ita et omnium gentium societate construitur.

16.7. Qui sunt hereses, nisi qui relictas Dei ecclesiam priuatas elegerunt societates? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae uiuae, et effoderunt sibi cisternas dissipatas quae continere non ualent aquas.

16.8. Causa heresis ob quam rem sit, id est ad exercitationem fidei. Vis uero per quam sit obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes heretici aliud quam se res habet intellegunt; nec esse possunt, quia ipsud quod existunt hereses, iam non sunt. Male enim sentiendo, essentiam non adquirunt; ad nihilum enim tendunt.

16.9. Heretici ingenti studio mendacia sua discunt, et labore uehementi, ne ad unitatem ecclesiae ueniant decertantur. De quibus per prophetam congrue dicitur: Docuerunt linguam suam loqui mendacium, et ut inique agerent laborauerunt.

16.10a. Dum uicissim heretici mutuo se lacerant, quando alterutrum sese in proprias sectas inducent, sic tamen inuicem sese conlidunt, ut contra ecclesiam pari erroris spiritu decertentur et qui inuicem sunt diuisi, in aduersitate ecclesiae simul existunt uni.

16.10b. Eis qui, pro quod tantum ualeant hereses, uidentur habere ueritatem, hoc respondendum est: nunc ideo saluti proponendi sunt morbi, quia plerumque ita generaliter mundum occupant, ut parum saluti locum relinquunt?

16.11. Non posse hereticos habere ueniam, nisi per ecclesiam catholicam, sicut et amici Iob non per se placare Deum sibi potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obtulisset.

16.12. Opera bona quae heretici faciunt, et iustitia eorum nihil eis prodest, testante Domino per Hieremiam: Quia mei oblitus es, ecce ego adnuntiabo iustitiam tuam et opera tua non proderunt tibi.

16.13. Heretici quamuis legem et prophetas adimpleant, ex eo tamen quod catholici non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino testante: Si steterit Moyses et Samuhel coram me, non est anima mea ad populum istum: eice eos a facie mea et egrediantur. Per Moysen quippe et Samuhel legem accipe et prophetas, quos quamuis heretici opere implere contendant, propter erroris tamen impietatem, a uultu Dei proiciuntur, et a iustorum coetibus separantur.

16.14. Paganus et hereticus, ille quia nunquam fuit cum Dei populo, iste quia recessit a Dei populo, uterque recedentes a Christo, ad diaboli pertinent corpus.

16.15. Qui ab idolatria ad iudaismum uel heresem transeunt, iuxta prophetam de malo ad malum labuntur, et Dominum non cognouerunt, quia de infidelitatis errore, in errorem alium transierunt.

16.16. Cuius doctrinam quisque sequitur, huius et filius nuncupatur; sicut et per prophetam Amorreum patrem et Cetheam matrem esse Israheli Dominus dicit, non utique nascendo, sed imitando, sic et, in meliorem partem, filii Dei nuncupantur qui praecepta Dei custodiunt. Vnde et nos non natura sed

adoptione clamamus Deo dicentes: Pater noster qui es in caelis.

16.17. Non solum tantum natiuitate, sed etiam imitatione filios posse alicuius uocari; nam Iudaei secundum carnem filii Abrahae, secundum conuersionem filii diaboli nuncupantur. Ac per hoc illi sunt semen Abrahae qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

16.18. De errore auctoris trahitur a quibusdam et nomen et culpa, ut ipsius uocabulo censeatur cuius errorem et sequitur, sicut ecclesiae Pergami in Apocalypsin dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam et Zezabel. Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Tiatiris propter imitationem non propter praesentiam corporalem.

XVIII. De gentilibus.

17.1. Philosophi gentium, non sicut oportet Deum quaerentes, in angelos inciderunt praeuaticatores, factusque est illis mediator diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad uitam.

17.2. Multum mundi philosophi praedicantur in dimensione temporum cursuque siderum, ac discussione elementorum, et tamen hoc non nisi a Deo habuerunt. Volando enim superbe ut aues, aerem, et, emergentes in profundum, ut pisces, mare, et, ut pecora gradientes, terram descriperunt. Verumtamen tota mente auctorem eorum intellegere noluerunt.

17.3. Quare non possunt animalia bruta interrogare? quia nesciunt ratiocinare; ideo non dissimiles gentiles homines animalibus, qui talia non considerantes, et ipsa amplius diligentes, usque ad eorum cultum euanuerunt.

17.4. Via Christus est. Si quis in ea non graditur, non est quomodo ueniat ad Deum. Philosophi autem mundi utique Deum cognouerunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, in inuio transierunt, et non in uia. Ideoque euanescentes, gloriam Dei in mendacio mutauerunt, et rectitudinem uiae relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

17.5. Primum unicuique est scire quod appetat, secundum uero est ut id quod appetit adprehendat. Imperfecta quippe sapientia est quo tendas scire, et nescire iter per quod expediat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore ubertatis regionem uideat, et uiam per quam ad illam pergat ignorat? Ecce patriam quisque quaerit, sed uiam perdidit, errando graditur, non proficiendo, quantoque plus ambulat, tanto magis ab eo quod quaerit elongat.

17.6. Qui uiam regiam, hoc est Christum, deserit, etsi uideat ueritatem, a longe uidet, quia, nisi per uiam, non est quomodo ad eam propinquet. Quod si gradiens per desertum leonem incurrerit semetipsum redarguat, dum in diaboli faucibus haeserit.

XVIII. De lege.

18.1. Item uia per quam itur ad Christum lex est, per quam uadunt ad Deum hii qui[bus], ut est, intellegunt eum.

18.2. Sanctarum scripturarum altitudo quasi montes pascuae sunt, ad quos, dum quisque iustorum

conscendit, pascuae indeficientis refectionem inuenisse congaudet.

18.3. In scripturis sanctis, quasi in montibus excelsis, et uiri perfecti habent sublimia intellegentiae, quibus gressus contemplationis quasi cerui erigant, et simplices quasi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

18.4. Scriptura sacra infirmis et sensu paruulis, secundum historiam, humilis uidetur in uerbis; cum excellentioribus autem uiris altius incedit, dum eis sua mysteria pandit, ac per hoc utrisque manet communis et paruulis et perfectis.

18.5. Scriptura sacra pro uniuscuiusque lectoris intellegentia uariatur, sicut manna quae populo ueteri pro singulorum delectatione uarium dabat saporem; iuxta sensuum enim capacitatem, singulis sermo dominicus congruit; et dum sit pro uniuscuiusque intellectu diuersus, in se tamen permanet unus.

18.6. Ideo in libris sanctis quaedam obscura, quaedam aperta repperiuntur ut intellectus lectoris et studium augeatur. Nam si cuncta paterent, statim intellecta uilescerent. Rursus, si cuncta clausa existerent, confestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quae manifesta sunt satiant, et ne de intellectis fastidium existat, ea quae clausa sunt desiderium excitant. Nam pleraque, quanto magis latent, tanto magis exercitium praebent.

18.7. In scripturis sanctis, saepe ea quae futura sunt, quasi facta narrantur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura quasi praeterita scribuntur, nisi quia ea quae adhuc facienda sunt in opere, iam facta sunt in diuina praedestinatione. Nobis igitur temporaliter accidunt, quae conditori omnium sine tempore prouidentur.

18.8. Propterea prophetia rerum futurarum gesta praesentibus miscet rebus, ut ita credantur ilia futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per praesentia de futuris loquitur, sicut in persona Hierusalem de ecclesia, et sicut in persona Effraim de hereticis.

18.9. Pro factis diuinis plerumque et dicta ponuntur, idcirco quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, sicut scriptum est: Dixit et facta sunt, mandauit et creata sunt.

18.10. Quod in scripturis sacris una bis repetitur sententia, aut confirmationis causa est, aut mysterii, sicut lex et gratia, sicut initium et perfectio, sicut bonum et melius.

18.11. Lex diuina in tribus distinguitur partibus, id est in historia, in praeceptis et in prophetis. Historia est in his quae gesta sunt, praecepta in his quae iussa sunt, prophetia in his quae futura pronuntiata sunt.

18.12. Lex diuina triplici sentienda est modo: primo ut historice, secundo ut tropologice, tertio ut mystice intellegatur. Historice namque iuxta litteram, tropologice iuxta moralem scientiam, mystice iuxta spiritalem intellegentiam. Ergo sic historiae oportet fidem tenere, ut eam et moraliter debeamus interpretare, et spiritualiter intellegere.

18.13-14. Tria et septem, decem praecepta sunt, sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria quae ad Deum pertinent, in una tabula scripta fuerunt; reliqua septem in secunda. In prima tabula trium mandatorum hoc primum est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem

tuum et matrem. - Hinc est quod et Saluator scribae interroganti ait quod praeceptum est primum in lege: Audi Israhel, Dominus Deus tuus Deus unus est; hoc primum est. Secundum uero simile huic: diliges proximum tuum sicut teipsum. Vnum namque praeceptum de prima tabula dixit quod ad Dei pertinet amorem; alterum uero de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

XX. De septem regulis legis.

19.1. Septem esse inter ceteras regulas locutionum sanctarum scripturarum quidam sapientes dixerunt.

19.2-3. Prima regula est de Domino et eius corpore. Quae de uno aut ad unum loquitur, atque in una persona, modo caput, modo corpus ostendit, sicut Esaias ait: Induit me uestimento salutari quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. In una enim persona duplici uocabulo nominata et caput, id est sponsum, et ecclesiam, id est sponsam, manifestauit. - Proinde notandum in scripturis quando specialiter caput scribitur, quando et caput et corpus, aut quando ex utroque transeat ad utrumque, aut ab altero ad alterum, sicque quid capiti, quid corpori conueniat prudens lector intellegat.

19.4-5. Secunda regula est de Domini corpore uero et permixto: [Nam uidentur quaedam unius conuenire personae quod tamen non est unius. ut est illud: Puer meus es tu, Israhel, ecce deleui ut nubem iniquitates tuas. et sicut nebula peccata tua. Conuertere ad me et redimam te. Hoc ad unum non congruit, - nam altera pars est cui peccata deleuit et cui dicit: Meus es tu, et altera cui dicit: Conuertere ad me et redimam te. Qui si conuertantur. peccata eorum delentur. Per hanc enim regulam] Sic enim ad omnes loquitur scriptura, ut et boni redarguantur cum malis, et mali laudentur pro bonis, sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit discet.

19.6. Tertia regula est de littera et spiritu; id est de lege et gratia: lege per quam praecepta facienda admonemur, gratia per quam ut operemur iuuamur. Vel quod lex non tantum historice, sed etiam spiritaliter sentienda sit. Namque et historiae oportet fidem tenere, et spiritaliter legem intellegere.

19.7-9. Quarta regula est de specie et genere, per quam pars pro toto, et totum pro parte accipitur, ueluti si unius populo uel ciuitati loquatur Deus, et tamen intellegatur omnem contingere mundum. [Sicut in Psalmis: Et adorabunt, inquit, eum filiae Tyri in muneribus. Filiae Tyri, filiae gentium ab specie ad genus; per Tyrum enim, uicinum tunc huic terrae ubi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo. - Vnde et bene sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terrae. Sic et per Esaiam prophetam dum aduersus Assyrium Dominus comminatur dicens: Conteram Assyrium in terra mea, et in montibus meis conculcem eum et Erit Babylon illa gloriosa, in regnis inclita, sicut subuertit Deus Sodomam et Gomorram.] Nam licet aduersus unam ciuitatem Babyloniam per Esaiam prophetam Dominus comminetur, tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de specie, et conuertit contra totum mundum sermonem. - Certe si non diceret aduersus uniuersum orbem, non adderet infra generaliter: Et disperdam omnem terram et Visitabo super orbis mala, et cetera quae sequuntur ad internicionem mundi pertinentia. Vnde et dicit: Hoc est consilium quod cogitauit super omnem terram, et haec est manus extenta super omnes gentes.

19.10-11. Item postquam sub persona Babyloniae arguit uniuersum mundum, [dicens: Et disperdam, inquit, omnem terram, et uisitabo super urbes mala, et cetera quae sequuntur ad internicionem mundi pertinentia,] rursus ad eandem quasi de genere ad speciem reuertitur, dicens quae eidem ciuitati

specialiter contigerunt: Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar, a Medis obtenta est Babylonia. - Sic et in onus Aegypti, ex persona eiusdem totum uult intellegere mundum dicendo: Et concurrere faciam Aegyptios aduersus Aegyptios, regnum aduersus regnum cum Aegyptus non multa regna, sed unum habuisse scribatur regnum.

19.12-13. Quinta regula est de temporibus, per quam aut pars maxima temporis per partem minorem inducitur, aut pars minima temporis per partem maiorem intellegitur. Sicut est de triduo dominicae sepulturae, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacuerit in sepulchre, sed tamen a parte totum triduum accipitur. - [Item pars a toto, ut est illud: Et erunt dies uitae hominis anni centum uiginti, dum tantum centumusque ad diluuium inueniantur ex quo haec a Domino statuta sunt.] Vel sicut illud quod quadringentis annis praedixerat Deus filios Israel in Aegypto seruituros, et sic inde egressuros. Qui tamen [quadringentis annis non seruierunt, quia] dominante Ioseph, Aegypto dominati sunt [ubi iterum a pane totum subiungitur, quia] nec statim post quadringentos annos egressi sunt, ut fuerat repromissum, sed quadringentis triginta peractis, ab Aegypto recesserunt.

19.14-15. [Est et illa de temporibus figura per quam quaedam quae futura sunt, quasi iam gesta narrantur, ut est illud: Foderunt manus meas et pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, et diuiserunt sibi uestimenta mea, et his similia, in quibus futura tamquam si iam facta sint, ita dicuntur. Sed cur quae adhuc facienda erant iam facta narrantur? - Quia quae nobis adhuc futura sunt, apud Dei aeternitatem iam facta sunt. Quapropter quando aliquid faciendum esse pronuntiatur, secundum nos dicitur. Quando uero quae futura sunt iam facta dicuntur, secundum Dei aeternitatem accipienda sunt, apud quem iam omnia facta sunt quae futura sunt.] 19.16-17. Sexta regula est de recapitulatione. [Recapitulatio enim est dum scriptura redit ad illud cuius narratio iam transierat. Sicut cum filios filiorum Noe scriptura commemorasset, dixit illos tuisse in linguis et gentibus suis et tamen postea, quasi hoc etiam in hoc ordine temporum sequeretur: Et erat, inquit, omnis terra labium unum, et uox una omnibus erat. Quomodo ergo secundum suas gentes, et secundum suas linguas erant, si una lingua erat omnibus, nisi quia ad illud quod iam transierat, recapitulando est reuersa narratio?] - Recapitulatio enim est dum rerum praeteritarum causae futuris miscuntur gestis. Sicut in Genesi, dum sexto die hominem dicit fuisse factum, denuo recapitulat formatum dicens: Formauit Dominus Deus hominem ad imaginem suam. Necnon et ubi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septima die requieuisse, recapitulando subiungit: Istae generationes caeli et terrae, quando creatae sunt, in die qua creauit Deus caelum et terram, et omne uirgultum agri, antequam oriretur super terram; nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram, sed fons ascendebat de terra irrigans uniuersam superficiem terrae. Haec omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur, cum intra sex dies etiam haec patrata uideantur.

19.18-19. Septima regula est de diabolo et eius corpore, qua saepe dicuntur ipsius capiti, quae suo magis conueniant corpori. Saepe uero eius uidentur dicta membrorum, et non nisi capiti congruunt. Sicut in Esaia, ubi, dum contra Babyloniā, hoc est contra diaboli corpus, multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est ad diabolū, oraculi sententiam deriuat dicens: Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris? Et cetera [Ex nomine quippe corporis intellegitur caput, ut est illud in euangelio de zizaniis tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, hominem ipsum diabolū uocans et ex nomine corporis caput designans. Item ex nomine capitis significatur corpus, sicut in Euangelio dicitur: Duodecim uos elegi, sed unus ex uobis diabolus est, Iudam utique indicans, quia diaboli corpus fuit. Apostata quippe angelus omnium caput est iniquorum, et huius capitis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis unitus est, ut saepe quod corpori eius

dicitur, ad eum potius referatur. Rursum quod illi, ad membra iterum ipsius deriuetur.]

XXI. De differentia testamentorum.

20.1-2. Quidam ideo non recipiunt uetus testamentum, pro eo quod aliud in tempore prisco, aliud agatur in nouo, non intellegentes quod Deus quid cuique congruent tempori magna quadam distributione concesserit, sicut in lege imperat nuptias, in euangelio uirginitatem; in lege oculo pro oculo auferri, in euangelio alteram praebere percutienti maxillam. - Sed illa pro tempore fragili populo, ista uero perfecto. Vtroque tamen pro tempore, sua quaeque conuenientia commodans et tamen pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis praedicandus est, quia, manens incommutabilis, quid cuique, ut diximus, tempori commodum ruit, magna cum distributione concessit.

20.3. Sub ueteri testamento minoris culpae erant peccata, quia in eo non ipsa ueritas sed umbra ueritatis aderat. Nam in testamento nouo praeceptis altioribus manifesta facta quaedam, quae in illo populo umbrae ueritatis deseruierant, deserenda nobis praecipuntur. Illuc enim fornicatio et retributio iniuriae permissa sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo, graui animaduersione damnantur si admittantur.

XXII. Symbolo et oratione.

21.1-2. Fidei symbolum et dominica oratio pro tota lege paruulis ecclesiae ad caelorum regna sufficit capescenda. Omnis enim latitudo scripturarum in eadem oratione dominica et symboli breuitate concluditur. Vnde et propheta Esaias dicit: Adbreuiationem audiui a Domino Deo exercituum super uniuersam terram. Adtendite et audite eloquium meum. - Sed haec adbreuiatio aut illud intellegitur quod Dominus dicit omnem legem et prophetas in duobus praeceptis dilectionis Dei et proximi pendere, aut propter ipsam orationem dominicam uel symboli breuitatem, in quibus, ut praedictum est, omnem scripturarum coarctari latitudinem.

XXIII. De baptismo et communione.

22.1. Solam ecclesiam catholicam habere baptismum ad salutem Zacharias propheta testatur: In die, inquit, illa erit fons patens domus Daud, et habitantibus in Hierusalem, in ablutione peccatoris et menstruatae. Domus quippe Daud et Hierusalem Christi ecclesia est in qua manet fons in ablutione peccatorum. Heretici autem id solum imagi-naria ostentatione faciunt, ideoque illis baptismum non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicii testimonium datur.

22.2. Pro solo reatu originali luunt in inferno nuper nati infantuli poenas, si renouati per lauacrum non fuerint. Proinde cum causa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur, quia originis noxietate perimitur.

22.3. Cur paruuli peccatum originale carentes per baptismum, et necdum proprium habentes delictum, a bestiis poenisque ceteris laniantur? Haec igitur causa est: baptismum enim a poena aeterna, non a praesentis uitae supplicio liberat, quod, si a poena praesenti homines liberarentur per baptismum, ipsud putarent baptismi praemium, non illud aeternum. Ergo, soluto reatu peccati, manet tamen quaedam temporalis poena, ut illa uita feruentius requiratur, quae erit a poenis omnibus aliena.

22.4. Nullus negat fidelium etiam post baptismum quo peccata delentur, cotidie quamdiu in isto saeculo sumus, ad Deum nos debere conuerti. Quod, quamuis sine intermissione sit cotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

22.5. Qui in maternis uteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt, quia, qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci secundum Christum non potest, neque enim dici regeneratio in eum poterit, quem generatio non praecessit.

22.6. [Qui intra ecclesiam non ex dignitate ecclesiae uiuunt, sed fidem quam uerbo tenent operibus destruunt, de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, ut subaudias in regno praedestinatorum.]

22.7. Qui scelerate uiuunt in ecclesia, et communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant nihil ad emundationem proficere sibi, dicente propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Numquid carnes sanctae auferent a te malitias tuas? Et apostolus: Probet, inquit, se homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat.

XXIII. De martyrio.

23.1. Dei seruus aduersitate ulla non frangitur, sed pro ueritatis defensione ultro se certamini offert, nec unquam pro ueritate diffidit.

23.2. Saepe ex discipulis ad martyrium eliguntur qui suos doctores ad coronam praecedunt, et qui sunt ordine postremi fiunt nonnumquam in certamine primi.

23.3. Vir sanctus ultro se in agone pro certamine debet offerre iustitiae. Sed tamen si agonis fructum uident uberrimum, non debent declinare laboris periculum. Quod si maior est labor quam animarum lucrum, declinandus est labor quem minimum comitatur augmentum. Vtrumque enim facit apostolus qui et periculis se ultro dedit ubi maximum animae lucrum uidit, et sapienter se periculo abstulit, in quo potioem laborem quam lucrum esse praespexit. Vltro se Paulus apud Ephesum periculis obtulit, quia potioem periculo lucrum uidit. Damasceno autem ideo a periculo subtrahit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

23.4. Disce quomodo se ad martyrium offerat quisque ultro, uel quomodo, iuxta sententiam Dei, cingatur ab altero, et quo non uult ipse ducatur, nisi quod et propter gloriam futuram de certamine iustus gaudet, et propter passionis uiolentiam refugit subire quod dolet.

23.5. Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrii de usu bellandi, in quo exercitatus quisque in proelio et per audaciam certamen adgreditur, et per timorem cunctatione mouetur.

23.6. Item accipe exemplum martyrii de reparatione humani corporis ad salutem, dum quisque et de spe reparationis gaudet, et de incisionibus seu amarissimis poculis maeret.

XXV. De sanctorum miraculis.

24.1. Etsi apostolis irtus data est signorum propter fidem gentium nutriendam, ecclesiae tamen data est

uirtus operum pro eandem fidem ornandam, et tamen in ipsis apostolis plus erat mirabilis uirtus operum quam uirtus signorum. Ita nunc et in ecclesia plus est bene uiuere quam signa facere.

24.2. Quod nunc ecclesia non ea miracula faciat quae sub apostolis faciebat, ea causa est quia tunc oportebat mundum miraculis credere, nunc uero iam credentem oportet bonis operibus coruscare, nam ideo tunc signa fiebant exterius, ut interius fides roboraretur.

24.3. Iam in fide miracula quicumque requirit, uanam gloriam ut laudetur quaerit. Scriptum est enim: Linguae in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium qui iam crediderunt, sed infidelibus ut conuertantur. Nam Paulus, pro non credentium infidelitate patrem Publii de infirmitate febrium uirtutibus curat; infirmantem uero Timotheum fidelem, non oratione sed medicinaliter temperat, ut noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

24.4a. Antequam Antichristus appareat, uirtutes ab ecclesia et signa cessabunt, quatenus eam quasi abiectiorem persequatur audacius.

24.4b. Ob hanc utilitatem cessabunt sub Antichristo ab ecclesia miracula et uirtutes, ut per hoc sanctorum clareat patientia et reproborum qui scandalizabuntur leuitas ostendatur, et persequentium audacia ferocior efficiatur.

XXVI. De Antichristo et eius signis.

25.1-2. Omnis qui secundum professionis suae normam aut non uiuit aut aliter docet, Antichristus est. - Plerique autem Antichristi tempora non uisuri sunt, et tamen in membris Antichristi inueniendi sunt.

25.3. Antequam ueniat Antichristus, multa eius membra praecesserunt, et prauae actionis merito caput proprium praeuenerunt secundum apostoli sententiam qui iam iniquitatis mysterium operare illum adfirmat, etiam antequam reueletur.

25.4. Magnitudo signorum faciet sub Antichristo ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum pro multitudine prodigiorum, non tamen deiciendi sunt ab stabilitate sua terrorum impulsu atque signorum. Vnde et ideo ponitur si fieri potest, quia electi perire non possunt, sed cito resipiscentes, cordis errorem religione coercebunt, scientes praedictum a Domino esse ut, dum hoc fecerint aduersarii, non conturbentur sancti.

25.5. Tam mira facturus est prodigia et signa dum uenerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum. Quod tamen cito exsuperet in illis ratio, per quam scient in deceptione reproborum et electorum probatione eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula sicut martyres fuerunt priores. Illi enim et persecutores sustinebunt et facientes prodigia. Proinde et durius bellum sustinebunt, quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

25.6. Grauius sub Antichristi temporibus contra ecclesiam desaeuiet synagoga quam in ipso aduentu saluatoris christianos est persecuta.

25.7. Dum in martyres diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiam ligatus, crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus faciet?

25.8. Quanto propinquius finem mundi diabolus uidet, tanto crudelius persecutiones exercet, ut, quia se continuo damnandum conspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennae ignibus addicatur.

25.9. Quanto breue tempus uidet sibi restare diabolus ut damnetur, tanto in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente, ut glorificentur iusti, sordidentur iniqui, et ut diabolo durior crescat damnationis sententia.

XXVII. De resurrectione.

26.1. Inchoatio pacis sanctorum est in hac uita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem, absorta carnis infirmitate, conualuerint.

26.2. Resurrectio mortuorum, ut apostolus ait, in uirum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi futura est, in aetate scilicet iuuentutis, quae profectum non indiget, et absque inclinatione defectus, in perfectione ex utraque parte, et plena est et robusta.

26.3. Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles uocentur, tamen ex eo quod hanc seruitutem corruptionis patiuntur, adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

26.4. Nunc Deus per speculum agnoscitur; in futuro autem quisque electus facie ad faciem praesentabitur, ut ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum uidere conatur.

26.5. In hac uita electorum numerum ad dexteram pertinentium et reproborum qui ad sinistram ituri sunt ecclesiam Dei conpleri. In fine autem saeculi zizaniam a frumento disiungi.

XXVIII. De iudicio.

27.1. Iudicii diem nouit Christus, sed in euangelio dicere et scire discipulos noluit. Nam dum dicat idem Dominus per prophetam: Dies ultionis in corde meo, indicat se non nescire, sed nolle indicare.

27.2. De domo Domini, sicut scriptum est, incipit iudicium, quando electi, id est domus Dei, hic per flagella iudicantur. Impii uero illuc ad damnationem iudicandi sunt. Vnde et sequitur: Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non crediderunt?

27.3. Ad districti examen iudicis, nec iustitia iusti segura est, nisi pietate diuina, ut et ipsa iustitia qua quisque iustus est, Deo iustificante, iustificetur. Alioquin apud Deum et ipsa peccatum est. Inde est quod ait Iob: Et innocentem et impium ipse consumit. Consumitur quippe a Deo innox, quando ipsa innocentia liquidius requisita et diuinae innocentiae comparata nihil efficitur, nisi et ibi misericordiae pietate homo iustificetur. Consumitur item a Deo impius, quando examinis diuini subtilitate requiritur, eiusque detecta impietas iudicata damnatur.

27.4. Consumitur innox et impius simul fine carnis, non poena damnationis.

27.5. Doctus pariter et indoctus moriuntur, sed morte carnis, non poena damnationis. Omnia autem pergunt ad unum locum, dum morte corporali in terram et iustus et impius reuertuntur. Retributio autem dissimilis, sicuti per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens ab stulto, nisi quod illuc pergat ubi uita est? Ergo omnes in terram pariter redeunt, nam ubi uita est, non pariter pergunt.

27.6. [Gemina punitur sententia impius, dum aut hic pro suis meritis mentis caecitate percutitur, ne ueritatem uideat; aut dum in fine damnabitur, ut debitas poenas exsoluat.]

27.7. Geminum est diuinum iudicium: unum quo et hic iudicantur homines et in futuro; alterum quo propterea hic iudicantur, ne illuc iudicentur. Ideoque quibusdam ad purgationem temporalis proficit poena; quibusdam uero hic inchoat damnatio, et illuc perfecta speratur perditio.

27.8. In iudicio, reprobis humanitatem Christi, in qua iudicatus est, uidebunt ut doleant. Diuinitatem uero eius non uidebunt ne gaudeant. Quibus enim diuinitas ostenditur, utique ad gaudium demonstratur.

27.9. Pro diuersitate conscientiarum et mitis apparebit in iudicio Christus electis et terribilis reprobis. Nam qualem quisque conscientiam tulerit, talem et iudicem habebit, ut manente in sua tranquillitate Christo, illis solis terribilis appareat quos conscientia in malis accusat.

27.10-11. Duae sunt differentiae uel ordines hominum in iudicio, hoc est electorum et reproborum. Qui tamen diuiduntur in quattuor. Perfectorum ordo unus est qui cum Domino iudicat, et alius qui iudicatur. Vtrique tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duobus, dum hii, qui intra ecclesiam sunt mali, iudicandi sunt et damnandi. Qui uero extra ecclesiam inueniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tantum damnandi. - Primus igitur ordo eorum qui iudicantur et pereunt opponitur illi ordini bonorum de quo sunt qui iudicantur et regnant. Secundus ordo eorum qui non iudicantur et pereunt opponitur illius ordini perfectorum in quo sunt hii qui non iudicantur et regnant. Tertius ordo eorum qui iudicantur et regnant illius ordini est contrarius de quo sunt qui iudicantur et pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur et regnant opponitur illi contrario ordini quo illi sunt qui non iudicantur et pereunt.

27.6. Gemina punitur sententia impius, dum aut hic pro suis meritis mentis caecitate percutitur, ne ueritatem uideat, aut, dum in fine damnabitur, ut debitas poenas exsoluat.

XXVIII. De gehenna.

28.1. Duplex damnatorum poena est in gehenna, quorum et mentem urit tristitia, et corpus flamma iuxta uicissitudinem ut qui mente tractauerunt quod perficerent corpore, simul et animo puniantur et corpore.

28.2. Ignem gehennae ad aliquid lumen habere, ad aliquid non habere, hoc est habere lumen ad damnationem, ut uideant impii unde doleant, et non habere ad consolationem, ne uideant unde gaudeant.

28.3. Apta fit comparatio de camino trium puerorum ad exemplum ignis gehennae. Nam sicut ille ignis

non arsit ad trium puerorum supplicium, et arsit ad comburenda ligamina uinculorum, ita ignis gehennae et lucebit miseris ad augmentum poenarum, ut uideant unde doleant, et non lucebit ad consolationem, ne uideant unde gaudeant.

28.4. Inter huius uitae et futurae infelicitatis miseriam multa discretio est. Illuc enim et miseria est propter cruciationem dolorum, et tenebrae propter lucis auersionem. Quorum unum in hac uita, id est miseria, est, aliud non est; in inferno autem utrumque est.

XXX. De poenis impiorum.

29.1. Sicut fasciculi lignorum ad combustionem de similibus conligantur, ita in iudicii diem similis culpae reos suis similibus iungere, ut ex aequo poena constringat, quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

29.2. Sicut unusquisque sanctus in futuro iudicio pro quantitate uirtutum glorificabitur, ita et unusquisque impius pro quantitate facinorum condemnabitur. Nec deerit in supplicio futurus damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum discretio erit poenarum, propheta firmante.

29.3. De carorum quoque suorum suppliciis additur etiam poena defunctis, sicut apud inferos diuiti sermo praedicat euangelicus. Sicut pro augenda Iudae supplicia dicit etiam psalmus: Commoti amouentur filii eius et mendicent.

29.4. Impii ex hoc durius in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo uisuri sunt iustos gloriae beatitudinem meruisse.

29.5. Cunctis uidentibus est praecipitandus diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum angelorum et hominum, cum eis qui de parte eius erunt, in ignem aeternum mittendus est

29.6. Dum sublatus fuerit diabolus ut damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudicium ueniente, metu concutiendi sunt, uidentes tali sententia impium esse punitum. Quo terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso quo diabolus damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est quod ait Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt angeli et exterriti purgabuntur.

29.7. Multos posse perire ex eis in die iudicii, qui nunc electi esse uidentur et sancti, docente propheta: Vocabit Dominus iudicium ad ignem, et deuorabit abyssum multam, et comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiam infernus obsorbebit, qui nunc se in praeceptis caelestibus gloriantur. De quibus et Dominus dicit: Multi dicent mihi in illa die: "Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus et in tuo nomine demonia eiecimus, uirtutes multas fecimus?" Tunc confitebor illis: "quia nunquam noui uos, discedite a me qui operamini iniquitatem, nescio qui estis".

XXXI. De gloria sanctorum.

30.1. Non faciet in futurum cor miserum iustorum compassione damnatorum condolendi affectio, ubi tantum erit sanctorum de Dei contemplatione gaudium, ut tristitiae nullum tribuatur introitum.

30.2-3. Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior, ita et sanctorum requies, comparata damnationi malorum, gloriosior erit; - sic iustitia iniustitiae; sic uirtus uitio. Crescit ergo sanctorum gloria, dum debita damnantur impii poena.

30.4. Post resurrectionem, sanctis in carne promissa est caelorum ascensio, dicente ad Patrem Christo: Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus et unus in se et in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit et nos ascensuri sumus.

Explicit Liber Primus.

Liber II

Incipit liber secundus.

I. De sapientia.

1.1. Omnis qui secundum Deum sapiens est beatus est. Beata uita cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis uirtus boni operis est. Virtus boni operis fructus aeternitatis est.

1.2. Qui secundum saeculum sapiens est, secundum Deum stultus est. Vnde et propheta: Stultus, inquit, factus est omnis homo ab scientia.

1.3. Primum est scientiae studium quaerere Deum, deinde honestatem uitae cum innocentiae opere.

1.4. Nullus sapientiam Dei plene recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Vnde et scriptum est: Sapientiam scribe in tempore otii et qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

1.5. Non paruae intelligentiae arcem peruenisse qui scit secreta Dei se penetrare non posse. Tunc autem recte Deum cognoscimus, quando eum perfecte scire nos denegamus.

1.6. Interdum quaedam nescire conuenit. Nullus autem in culpa maior est quam ille qui Deum nescit.

1.7. Inuestigationem ueri multorum est quaerere, sed paucorum est inuenire. Ea autem quae supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quidquid supra hominis intellectum est, quaerendum non est. Consilio autem diuino seruandum est, ut hoc credatur esse iustitia quod diuinae placuerit uoluntati. Non enim poterit esse iniustum quod iusto conplacet iudici.

1.8. Omnis sapientia scientia et opinione consistit. Melior est autem ex scientia ueniens quam ex opinione sententia. Nam illa uera est, ista dubia.

1.9. Ad maioris culpaee cumulum pertinet scire quemquam quod sequi debeat, et sequi nolle quod sciat. Vnde et Dominus: Seruus, inquit, sciens uoluntatem Domini sui, et non faciens digna, plagis uapulauit multis et Iacobus: Scienti, inquit, bonum et nonfacienti peccatum est.

1.10. Simpliciter cum ignauia uocari stultitiam, simplicitatem uero cum prudentia uocari sapientiam.

1.11. Vtile est multa scire et recte uiuere. Quod si utrumque non ualemus, melius est ut bene uiuendi studium quam multa sciendi sequamur.

1.12. Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum, nec esse beatum multa scire, sed esse magnum beate uiuere.

1.13. Nihil prodesse omnem scire prudentiam cum ignorantia Dei, et nihil obesse scientibus Deum

ignorantiam mundi. Perfecte autem scit qui Deum prius et ista non pro se, sed pro Deo scit.

1.14. Nihil obesse cuiusquam si per simplicitatem aliqua de elementis indigne sentiat, dum modo de Deo uera pronuntiet. Nam quamuis de incorporeis corporeisque naturis nequeat quisque disputare, beatum tamen illum facit uita recta cum fide.

II. De fide.

2.1. Non posse ad ueram beatitudinem peruenire, nisi per fidem; beatum autem esse qui et recte credendo bene uiuit, et bene uiuendo fidem rectam custodit.

2.2. Deus si creditur, merito inuocatur et quaeritur; ac per hoc tunc perfecte laudatur quando et creditur.

2.3. Non tantum id credendum est quod sensu carnis dinoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis conspicimus, id est Deum: Sine fide nemo potest placere Deo; omne enim quod non est ex fide peccatum est.

2.4. Fides nequaquam ui extorquetur, sed ratione atque exemplis suadetur. Quibus autem exigitur uiolenter, perseuerare in eis non potest: exemplo, ut ait quidam, nouellae arboris cuius si quisque cacumen uiolenter inpresserit, denuo, dum laxatur, in id quod fuerat confestim reuertitur.

2.5. Sicut homo libero arbitrio conditus, sua sponte diuertit a Deo, ita ex propria mentis conuersione credendo recurrit ad Deum, ut et libertas agnoscatur arbitrii per propriam uoluntatem, et beneficium gratiae per acceptam fidei ueritatem.

2.6. In corde respicit Deus fidem, ubi se non possunt homines excusare qui ore simulant ueritatis professionem, et corde retentant erroris impietatem.

2.7. Sicut nihil proficit fides quae ore retinetur, et corde non creditur, ita nihil profutura fides, quae corde tenetur si ore non proferatur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Periit fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quae corde creditur, confessione oris ad salutem profertur.

2.8. Vacuam esse sine operibus fidem, et frustra sibi de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

2.9. Qui crucem portat, debet mundo mori. Nam ferre crucem, mortificare seipsum est: ferre et non mori, simulatio hypocritarum est.

2.10. Qui per fidem cognitionem Dei habent et operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

2.11. Carnales fidem non pro uirtute animi sed pro commodo quaerere temporali. Vnde et Dominus dicit: Quaeritis me, non quia uidistis signa, sed quia manducastis de panibus.

2.12. Christianus malus, dum secundum euangelii doctrinam non uiuit, etiam ipsam fidem quam uerho

colit oborta temptatione facile perdit.

2.13. Multi fide tantum Christiani sunt, opere uero a Christiana doctrina dissentiunt. Multi quoque fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eandem per hypocrisin tenere se simulant, et qui esse non possunt aperte mali, per terrorem fictae boni noscuntur.

2.14. Amatores mundi pugnant aliquando pro fide, et aliis quidem proficiunt; ipsi uero amore terreno implicati caelestia non requirunt, sed uerbo tantum fidem defendunt.

2.15. Quidam pro fide etiam hereticos insequuntur, sed per arrogantiam eos qui intra ecclesiam sunt contemnunt. Aduersarios quidem fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbiae.

III. De caritate.

3.1. Quamuis nonnulli fide atque operibus sanctis uideantur esse participes, tamen quia priuantur a caritate fraternae dilectionis, nullum habent incrementum uirtutis. Nam sicut ait apostolus: Si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem non habuero, nihil mihi prodest.

3.2. Sine amore caritatis, quamuis quisque recte credat, ad beatitudinem peruenire non potest, quia tanta est caritatis uirtus, ut etiam prophetia et martyrium sine illa nihil esse credantur.

3.3. Nullum praemium caritati pensatur. Caritas enim uirtutum omnium obtinet principatum. Vnde et uinculum perfectionis caritas ab apostolo dicitur, eo quod uniuersae uirtutes eius uinculo religuntur.

3.4. Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: Valida est ut mors dilectio, idcirco quia sicut mors uiolenter separat animam a corpore, ita et dilectio Dei uiolenter segregat hominem a mundano et carnali amore.

3.5. Qui Dei praecepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim regem diligimus, si odio leges eius habemus.

3.6. Tenenda est cum sanctis uiris unitas caritatis, et quanto se quisque subtrahit mundo, tanto opus est ut se adsociet bonorum consortio.

3.7a. Caritas in dilectione Dei et proximi constat. Seruat autem in se dilectionem Dei, qui a caritate non diuiditur proximi.

3.7b. Qui a fraterna societate secernitur, a diuinae caritatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere qui noscitur in proximi dilectione errare.

3.7c. Christus Deus et homo: totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

3.8. Bonorum discretionis est non odire personas sed culpas, et recte dicta pro falsis non spernere, sed probare.

3.9. Qui imperfecti sunt in Dei amore, saepe uitiiis separari disponunt; sed pondere uitiorum grauari,

rursus ad ea uitia quae optant relinquere reuoluuntur.

III. De spe.

4.1. Qui male agere non desistunt, uana spe indulgentiam de Dei pietate requirunt; quam recte quaerent si ab actione praua cessarent.

4.2. Metuendum ualde est ut neque per spem ueniae quam promittit Deus perseueranter peccemus, neque, quia iuste peccata dstringit, ueniam desperemus; sed utroque periculo euitato, et a malo declinemus et de pietate Dei ueniam speremus. Omnis quippe iustus spe et formidine nitet, quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehennae addicit.

V. De gratia.

5.1. Interdum peccantibus nobis sua Deus dona non retrahit, ut ad spem diuinae propitiationis mens humana consurgat. Nam non possit conuersum spernere, quem peccantem suis beneficiis prouocat ad se redire.

5.2. Confessionem hominis non esse humanae uirtutis; nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetam dicitur: Confessio et magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, gratia praeueniente, donantur. Nam nihil boni operis dedimus, per quod confessionem fidei accipere mereremur.

5.3. Profectus hominis donum Dei est. Nec a se potest quisquam, sed a Domino corrigi. Non enim quidquam boni habet proprium homo, cuius uia non est eius, testante propheta: Scio, Domine, quia non est hominis uia eius; nec uiri est ut ambulet et dirigat gressus suos.

5.4. Sciant liberi arbitrii defensores nihil posse in bonum sua praeualere uirtute, nisi diuinae gratiae sustententur iuuamine. Vnde et per prophetam Dominus dicit: Perditio tua, Israel; tantum in me auxilium tuum, quasi diceret "ut pereas tuo merito; ut salueris meo auxilio".

5.5a. Hominis meritum superna gratia non ut ueniat inuenit, sed postquam uenerit facit, atque ad indignam mentem ueniens, facit in ea meritum quod remuneret, qui solum inuenerat quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus crucem ascendit, de cruce paradisum adiit? Reus quidem ille, et fraterno sanguine uenit cruentus, sed diuina gratia in cruce mutatur.

5.5b. Sciendum quod et nostra sit iustitia in his quae recte agimus et Dei gratia eo quod eam mereamur. Haec enim et dantis Dei et accipientis est hominis, sicut et panem nostrum dicimus, quem tamen a Deo accipere postulamus.

5.6. Spiritalis gratia non omnibus distribuitur, sed tantummodo electis donatur: Non enim omnium est fides. Quam licet etsi plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non consequuntur.

5.7. In diuisione donorum diuersi percipiunt diuersa Dei munera; non tamen conceduntur unius omnia, ut sit pro humilitatis studio quod alter admiretur in altero. Nam quod in Ezechiello animalium alae altera ad alteram percutiuntur, uirtutes designantur sanctorum mutuo sese affectu prouocantium, atque alterno

exemplo inuicem sese erudientium.

5.8. Munera gratiarum alio ista, alio uero donantur illa, nec datur ita habere uni, ut non egeant alteri.

5.9. Posse fieri non est dubium ut hii quos quidam uirtutum excellentia antecedunt, Dei repentina praeuenti gratia quosdam compendio sanctitatis praeueniant; et dum sint conuersione postremi, subito efficiuntur uirtutis culmine primi.

5.10. Dum quisque aliquod donum accipit, non appetat amplius quam quod meruit, ne, dum alterius membri officium arripere temptat, id quod meruit perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contentus officio subripit alienum.

5.11a. Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia illa non ad Dei laudem, sed ad suam uanitatem utuntur.

5.11b. Bona male utuntur qui ea quae a Deo illis donata sunt in malos usus adsumunt, sicut ingenium, sicut cetera Dei dona.

5.12. Multa Dei dona gaudemus, quae nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quod sapientes sumus, quod diuites, quod potentes existimus, non alterius, sed potius diuino munere sumus. Vtamur ergo optime diuina beneficia quatenus et Deum non paeniteat dedisse, et nobis accepisse sit utile.

5.13. Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est quod accipere non meruit. Sic et obdurare dicitur Deus hominem, non eius faciendo duritiam, sed non auferendo eam quam sibi ipse nutriuit. Non aliter et obcaecare dicitur quosdam Deus, non ut in eis eandem ipse caecitatem faciat, sed quod pro eorum inutilibus meritis caecitatem eorum ab eis ipse non auferat.

5.14. Plerisque Dei dona dantur, perseuerantia uero doni non datur. Et inde est quod quidam principia habent conuersionis bona, fine uero malo clauduntur. Electi uero accipiunt et conuersionis donum, accipiunt et perseuerantiam doni. Ea ergo causa est quod quidam et bene incipiunt et bene finiunt.

VI. De praedestinatione.

6.1. Gemina est praedestinatio siue electorum ad requiem, siue reproborum ad mortem. Vtraque diuino agitur iudicio, ut semper electos superna et interiora sequi faciat, semperque reprobos ut infima et exteriora delectentur deserendo permittat.

6.2. Sicut ignorat homo terminum lucis et tenebrarum, uel utriusque rei quis finis sit, ita plenius nescit quis ante suum finem luce iustitiae praeueniatur uel quis peccatorum tenebris usque in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum conuersus resurgat ad lucem. Cuncta haec Deo patent, homini uero latent.

6.3. Quamuis iustorum conuersatio in hac uita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse ad quem sint finem praedestinati, sed omnia reseruari futuro examini.

6.4. Mira dispositio est supernae distributionis per quam hic iustus amplius iustificatur, impius amplius

sordidatur; malus ad bonum aliquando conuertitur, bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, et non ualet; uult esse alter malus et non permittitur interire; datur ei qui uult esse bonus; alius nec uult nec ei datur ut sit bonus. Iste nascitur in errore et moritur; ille in bono quo coepit usque in finem perdurat. Tandiu iste stat quousque cadat; ille diu male uiuendo in fine saluatur respectusque conuertitur.

6.5. Vult prodesse in bono iustus, nec praeualet; uult nocere malus, et ualet; iste uult Deo uacare, et saeculo inpeditur; iste negotiis implicari cupit nec perficit.

6.6. Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate non ualet homo diuinam perscrutare dispositionem, et occultum praedestinationis perpendere ordinem.

VII. De conuersis.

7.1-2. Non inchoantibus praemium promittitur, sed perseuerantibus datur, sicut scriptum est: Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Â Tunc enim placet Deo nostra conuersio, quando bonum quod inchoamus perseueranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: uae bis qui sustinentiam perdidierunt, id est opus bonum non consummauerunt.

7.3. Indulgentia peccatorum sciendum ubi, quando uel qualibus datur. Vbi quippe, nisi intra ecclesiam catholicam? quando, nisi ante uenturi exitus diem? quia ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis qui per humilitatem ad paruulorum transeunt imitationem? De quibus dicitur: Talium est regnum caelorum.

7.4-5. Nemo perpendere potest quanti sit ponderis in iustitia, uel quanti fulgoris radio iustitia clareat, nisi quis prius toto mentis nisu conuertatur ad Deum, quatenus ipso lumine quo inlustratur, et suam foeditatem agnoscat, et lumen quod caeco corde non intuebatur intellegat. Â Tunc autem inadtingibilem intellegi posse iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus temptauerit, quia lux non intellegitur nisi cum uidetur.

7.6. Iudicium quod in hominis potestate consistit conuersionis est gratia per quam nosmetipsos iudicamus, quando flentes mala nostra punimus et bono quod ex Deo nobis est solidius inhaeremus.

7.7. Tripertitum describitur esse uniuscuiusque conuersi profectum, id est primum corrigendi a malo, secundum faciendi bonum, tertium consequendi boni operis praemium. Nam quod ait propheta: Solue fasciculos deprimentes, mali est emendatio. Quod uero adiecit: Frange esurienti panem tuum, operis boni est actio. In eo uero quod subiungit: Tunc erumpet matutinum lumen tuum, operis boni est retributio; ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malum, nec poterit quisquam ad contemplationem Dei proficere nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

7.8. Multis modis terret Deus homines ut uel sero conuertantur, atque exinde magis erubescant quod tandiu expectati sunt ut redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nunc reuelationibus quosdam concutit, ut qui uoluntate conuerti despiciunt commoti terroribus corrigantur.

7.9-10. Plerique ex sola mentis deuotione conuertuntur ad Deum, nonnulli uero coacti plagis

conuertuntur qui ex deuotione non conuertebantur iuxta capitulum psalmi dicentis: In freno et camo maxillas eorum constringes, qui non adproximant ad te. Â Plerique autem, dum deuotione non conuertuntur, plagae stimulis feriuntur; qui tamen nec sub uerbere sentiunt ut aliquatenus corrigantur, sicut Aegyptus qui et poenas dedit et emendare nequiuit. De talibus enim ait propheta: Percussisti eos et non doluerunt; adtriuisti et rennuerunt suscipere disciplinam.

7.11. Nonnulli uiri saeculares elatione mentis tumentes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum, et qui antea celsitudine mundiali tuebant, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

7.12a. Quidam sunt qui iam secretim conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud aestimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in Dei oculis surrexerunt.

7.12b. Item quidam adhuc humano iudicio stare cernuntur, iam tamen in Dei oculis ceciderunt.

7.13. Multi apud homines reprobis sunt, et apud Deum electi; atque item multi apud homines electi putantur, et apud Deum reprobis existunt, Salomone docente: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cum adiuuerent, in loco sancto erant, et laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergo se putet electum, ne forte iam apud Deum sit reprobis.

VIII. De primordiis conuersorum.

8.1. Trimodum genus est conuersionis ad Deum, inchoationis cum dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cum requie. Sed tamen plerumque alii incipiunt a dulcedine, alii a temptationum amaritudine.

8.2. Omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, et sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lacrimis purganda sunt uitia quae gessimus, et tunc mundata mentis acie id quod quaerimus contemplerur, ut, dum antea flendo peccati a nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis libere superna inspiciantur.

8.3. Ante necesse est timore conuerti ad Deum, ut metu futurarum poenarum carnales inlecebrae deuincantur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem uitae aeternae transire. Perfecta enim caritas foris mittit timorem, qui autem timet poenam habet et non est perfectus. Vnde et apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis, per quo scilicet iam non peccati poena seruos conprimit, sed amor iustitiae liberos reddit.

8.4. Necesse est omni conuerso ut post timorem consurgere ad caritatem Dei debeat quasi filius, ne semper sub timore iaceat quasi seruus. Tunc enim amorem nostrae conuersionis ostendimus si denuo ut patrem diligimus quem prius seruili mente uere ut Dominum formidabamus.

8.5. Primordia conuersorum blandis refouenda sunt modis, ne, si ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius quam corrigere nouit.

8.6. Conuersus quisque antea ab opere corrigendus est, postea uero a cogitatione, ut prius refrenet prauum actum, deinde appetitum ac delictum, quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

8.7. Omnis noua conuersio adhuc pristinae uitae habet commixtionem: propterea nequaquam ea uirtus procedere ad hominum oculos debet, donec conuersatio uetus funditus ab animo extirpetur.

8.8. Quisquis ex deteriore iam melior esse coepit caueat de acceptis extolli uirtutibus, ne grauius per uanam gloriam corrumpatur quam prius per lapsum uitiorum iacebat.

VIII. De conflictu conuersorum.

9.1. Quisque conuersus, si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, et summa uirtutum subire contendat, si forte adhuc aliqua aduersa de carnis molestiis tolerat, non frangatur, quia dispensator bonorum nouit aduersitatis reprimere uitium successione uirtutum.

9.2-3. Tunc magis grauari se quisque impulsu uitiorum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit; sicut populus Israhel grauiore onere ab Aegyptio premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur. ^Â Vitia enim ante conuersionem quasi pacem in homine habent; quando autem expelluntur, acriore uirtute consurgunt. Fiunt autem inimica conuerso quae peccatori prospere blandiebant; atque item fiunt blanda conuerso quae peccatori aduersa extiterunt.

9.4. Multos habet conflictus Dei seruus ex recordatione operum praeteritorum; multique post conuersionem etiam nolentes motum libidinis sustinent, quod tamen ad damnationem non tolerant, sed ad probationem, scilicet ut semper habeant, pro excutienda inertia, hostem cui resistent, dum modo non consentiant. Vnde et nouerint serui Dei se etiam a peccatis iam esse mundatos, sed tamen cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsari.

9.5. Ante conuersionem praecedat turba peccatorum, post conuersionem sequitur turba temptationum; illa se obiciunt ne ad Deum conuertantur, ista se ingerunt ne liberis cordis oculis Deum cernamus: utriusque tumultus insolentiam nobis gignit, intentionemque nostram saepe fraude multimoda intercludit.

9.6. Vtile est Dei seruo post conuersionem temptari, quatenus a torpore negligentiae sollicitantibus uitii ad uirtutes animum per exercitium praeparet uitiorum.

X. De remissa conuersione.

10.1. Multos remissa conuersio in pristinos errores reducit, ac uiuendi tepore resoluit; horum ergo exempla quisque conuersus euita, ne, dum timorem Dei a tepore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

10.2. Tepidus in conuersione otiosa uerba et uanas cogitationes noxias esse non conspicit; quod si a torpore mentis euigilauerit ea quae leuia existimabat, confestim quasi horrenda atque atrociora pertimescit.

10.3. Fraus et desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem facimus Deo quotiens de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus. Desidiam agimus quotiens per torporem languide ea quae Dei sunt operamur.

10.4. Omnis ars saeculi huius strenuos amatores habet, et ad exsequendum promptissimos; et hoc proinde fit quia praesentem habet operis sui remunerationem. Ars uero diuini timoris plerosque habet sectatores languidos, tepidos, pigritiae inertia congelatos; sed hoc proinde quod labor eorum non pro praesenti, sed pro futura remuneratione differtur: ideoque dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe pene dissoluta languescunt. Vnde et magna illorum gloria praeparatur qui bonae conuersionis uitae principia augmento solidiore consummant, atque eo ad promerendam retributionem clariores praeparantur quo firmiter duri itineris labores et inchoant et consummant.

10.5. Quidam primo conuersionis calore ad uirtutes sese accingunt; accedente uero progressu, dum immoderate terrenis rebus incumbunt, puluere infimi appetitus obscurantur. Vnde et Dominus de bonis seminibus dicit: Quod autem cecidit in spinis, hii sunt qui audiunt uerbum Dei, et sollicitudine saeculi, uel fallacia diuitiarum suffocant uerbum, et sine fructu efficitur.

10.6. Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouehi. Nam si implicentur confestim, quasi plantata arbuscula et necdum radice praefixa, concutiuntur pariter et arescunt.

10.7. Valet interdum conuersis pro animae salute mutatio loci. Plerumque enim, dum mutatur locus, mutatur et mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter euelli, ubi quisque inlecebris deseruiuit; nam locus ubi praue quisque uixit, hoc in aspectu mentis opponit quod semper ibi uel cogitauit uel gessit.

XI. De exemplis sanctorum.

11.1-2. Ad conuersionem, seu correctionem mortalium multum prosunt exempla bonorum. Nam [cetera] praeter perfectorum exempla, mores inchoantium non queunt proficere ad bene uiuendum. Â Reprobi autem non adtendunt documenta bonorum quae imitentur ad melius, sed proponunt sibi exempla malorum quae ad suorum morum peruersitatem utantur in peius.

11.3. Ob hanc utilitatem scribuntur sanctorum ruinae et reparationes, ut spem faciant salutis humanae, ne quisquam post lapsum paenitendo desperet ueniam, dum conspicit sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinam.

11.4. Sciant flagitio dediti ad quam utilitatem eorum exempla proponantur sanctorum, scilicet ut aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certe ex eorum comparatione durius de inobedientia puniantur.

11.5-7. Propterea uirtutes sanctorum ad exemplum nostrum Deus proposuit ut quanto de imitatione eorum conferri possunt nobis iustitiae praemia, tanto de perseuerantia mali sint grauiora tormenta. Â Si enim ad boni incitamentum diuina quibus admoneremur praecepta deessent, pro lege nobis sanctorum exempla sufficerent. At contra, dum et Deus nos praeceptis suis admoneat et uitae sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est iam de reatu excusatio, quia et lex Dei aures nostras cotidie pulsant et factorum documenta bonorum cordis nostri intima prouocant. Â Et si prauorum saepe secuti sumus exempla, cur non imitemur sanctorum digna, et Deo placita facta? et si apti fuimus imitari

iniquos in malum, cur pigri sumus imitari iustos in bonum?

11.8. Orandus est Deus, ut uirtutes quas sanctis praeparauit ad coronam, nobis ad profectum sint positae, non ad poenam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla uouerimus imitari uirtutum. Certe si ea potius auersati quam imitati fuerimus, ad damnationem nostram erunt, quia ea legendo implere negleximus.

11.9. Multi uitam sanctorum imitantur et de moribus alterius effigiem uirtutis sumunt, tanquam si imago quaelibet intendatur, et de eius similitudine species picta formetur; sicque fit ad imaginem similis ille qui ad similitudinem uiuit imaginis.

11.10. Qui sanctum uirum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi in speculo, praespicit, ut adiciat quod deesse uirtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat, sed dum alterum intendit, id quod minus est luminis adicit.

11.11. Perfectorum est iam uirorum non quemlibet sanctorum imitando, sed ipsam ueritatem intuendo, ad cuius imaginem facti sunt, iustitiam operare. Hoc indicat quod scribitur: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, quia ipsam intellegendo imitatur diuinitatem ad cuius factus est similitudinem. Iste ergo tantus est ut non egeat hominem demonstratorem iustitiae, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

11.12. Exempla sanctorum quibus aedificatur homo, uarias consecrare uirtutes: humilitatis ex Christo, deuotionis ex Petro, caritatis ex Iohanne, obedientiae de Abraham, patientiae de Isaac, tolerantiae de Iacob, castimoniae de Ioseph, mansuetudinis de Moyse, constantiae de Iosue, benignitatis de Samuhel, misericordiae de Daud, abstinentiae de Danihel, sic et cetera facta priorum quo labore, quo moderamine, quae intentione uel conpunctione gerantur, uir sanctus imitando considerat.

XII. De conpunctione cordis.

12.1. Conpunctio cordis est humilitas mentis cum lacrimis, exoriens de recordatione peccati et timore iudicii.

12.2. Illa est conuersis perfectior conpunctionis affectio, quae omnes a se carnalium desideriorum affectus repellit, et intentionem suam toto mentis studio in Dei contemplationem defigit.

12.3. Geminam esse conpunctionem qua propter Deum anima cuique electi afficitur, id est uel dum operum suorum mala considerat, uel dum desiderio aeternae uitae suspirat.

12.4. Quattuor esse qualitates affectionum quibus mens iusti taedio salubri conpungitur, hoc est memoria praeteritorum facinorum, recordatio futurarum poenarum, consideratio peregrinationis suae in huius uitae longinquitate, desiderium supernae patriae, quatenus ad eam quantocius ualeat peruenire.

12.5. Quisque peccatorum memoria conpungitur ad lamenta, tunc Dei se uisitari sciat praesentia, quando ex id quod se admisisse recolit interius erubescit, suoque iudicio paenitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde et psalmus: Respexit, inquit, et commota est, et contremuit terra.

12.6. Gressus Dei sunt, in cor hominis, interior uis, qua bona desideria surgunt ut calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est tunc esse Deum per gratiam cordi humano praesentem; unde se tunc magis homo acuere ad conpunctionem debet quando sentit et Deum interius operantem.

12.7. Quo mens hominis iusti ex uera conpunctione rapiatur, et qualiter infirmata reuertatur degustatae lucis magnitudine, illum nosse posse qui iam aliquid exinde gustauit.

12.8. Sunt qui non ex uera cordis conpunctione sui accusatores fiunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores adsignant, ut ex ficta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

XIII. De confessione peccatorum et paenitentia.

13.1. Ex eo unusquisque iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem e contra semetipsos peccatores fatentur, et tamen semetipsos a peccato non subtrahunt.

13.2. Magna iam iustitiae pars est seipsum nosse homo quod prauus est, ut ex eo diuinae uirtuti subdatur humilior, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

13.3. Bene se iudicat iustus in hac uita, ne iudicetur a Deo damnatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam paenitentiam sua praua facta condemnat.

13.4. Amaritudo paenitentiae facit animum et sua facta subtilius discutere et dona Dei quae contempsit flendo commemorare. Nihil autem peius quam culpam agnoscere, nec deflare.

13.5. Duplicem habere debet fletum in paenitentia omnis peccator, siue quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit non gessit, et gessit quod agere non oportuit.

13.6. Ille paenitentiam digne agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit, condemnando scilicet ac deflendo quae gessit, tanto in deplorando profusius, quanto extitit in peccando procliuus.

13.7. Ille paenitentiam digne agit, qui sic praeterita mala deplorat ut futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatum, et iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis elauerit, tanto amplius lutum facit.

13.8-9. Quamuis quisque sit peccator et impius, si ad paenitentiam conuertatur, consequi posse ueniam creditur. Â Nullus enim de bonitate Dei dubitet, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

13.10. In hac uita tantundem paenitentiae patet libertas; post mortem uero nullam correctionis esse licentiam. Vnde et Dominus dicit: Me oportet operare opera eius qui me misit donec dies est; ueniet autem nox quando nemo potest operare. Hinc et propheta: date, inquit, Domino Deo uestro gloriam antequam contenebrescat; id est: antequam mors aeterna praeueniat, in hac uita dum estis, Deum per paenitentiam glorificate.

13.11. Adhuc in hoc saeculo paenitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur, sed rationem nostrorum operum ponimus.

13.12. Per id deteriorantur plerumque iniqui, per quo per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi; quam illi moram uiuendi non utuntur ad paenitentiam, sed ad peccandi usurpant audaciam. A malo autem in deterius uadit, qui tempus sibi ad paenitentiam indultum ad libertatem prauis operibus utitur.

13.13. Festinare debet ad Deum paenitendo unusquisque dum potest, ne si dum potest noluerit, cum tarde uoluerit omnino non possit. Proinde propheta ait: Quaerite Dominum dum inueniri potest; inuocate eum dum prope est. Et ubi inueniri potest, nisi in hac uita in qua etiam et prope est omnibus inuocantibus se? Nam tunc iam longe erit, quando dixerit: ite in ignem aeternum. Modo enim non uidetur, et prope est; tunc uidebitur, et prope non erit, quia et uideri poterit, et non poterit inueniri.

13.14-15. Si, quando quisque peccare potest, paenitet uitamque suam uiuens ab omni crimine corrigit, non dubium quod moriens ad aeternam transeat requiem. Â Qui autem prae uiuendo paenitentiam in mortis agit periculo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus paeniteat, sanusque perpetrata facinora debeat.

13.16-17. Sunt qui paenitentibus securitatem cito polliceantur. Quibus bene per prophetam dicitur: Curant contritionem filiae populi mei cum ignominia, dicentes "pax" et non est pax. Cum ignominia igitur curat contritionem qui peccanti et non legitime paenitenti promittit securitatem. Vnde et sequitur: Confusi sunt qui abominationem fecerunt, id est, confusi sunt non paenitendo, sed poenas luendo. Â Aliter enim confunditur coram iudice reus dum plectitur, atque aliter qui de malo opere erubescens corrigitur. Ille enim quia reprehensus est, confunditur; iste, quia se malum fecisse memoratur.

13.18. Quamuis per paenitentiam propitiatio peccatorum sit, sine metu tamen homo esse non debet, quia paenitentiae satisfactio diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde, quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim unquam oportet paenitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit, negligentia autem saepe incautum ad uitia transacta reducit.

13.19. Dum per paenitentiam expulsa fuerint ab homine uitia, si forte post haec, intercedente securitate, quaelibet culpa subrepserit confestim delectationes pristinae uitiorum mentem auidius inrepunt, pulsantesque hominem in consuetis operibus grauius pertrahunt, ita ut sint nouissima illius peiora prioribus.

XIII. De desperatione peccantium.

14.1. Non per locorum spatia, sed per affectum bonum uel malum itur receditur a Deo. Neque enim gressu pedum, sed gressu morum elongamus uel propinquamus ad Deum.

14.2. Perpetrare flagitium aliquod mors animae est; contemnere paenitentiam et permanere in culpam descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare ad mortem pertinet, desperare uero in infernum descendere. Vnde et scriptura ait: Impius, dum in profundum malorum uenerit, contemnit.

14.3. Saepe diabolus eos quos conuerti ad paenitentiam aspicit, inmanitate scelerum percussos ad desperationem deducit, ut, subtracta spe ueniae, trahat in diffidentiam quos non potuit retinere perseueranter in culpam. Sed paenitens praeuidere debet callidas contra se hostis insidias; sicque Dei iustitiam metuat ut tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius confidat.

14.4-5. Amplius laetatur Deus de anima desperata et aliquando conuersa, quam de ea quae nunquam extitit perdita. Sicut de prodigo filio, qui mortuus fuerat, et reuixit, perierat et inuentus est, de cuius regressu magnum fit gaudium patris. Â Non aliter coram Deo et angelis copiosorem esse gaudium de eo qui a periculo liberatur, quam de eo qui nunquam nouit peccati periculum. Quanto enim contristat res perdita, tanto magis, si fuerit inuenta, laetificat. Sicut in euangelio pastor ille exultat qui perditam ouem inuentam humeris suis gaudens reportat.

14.6. Nullus desperare debet ueniam etiamsi circa finem uitae ad paenitentiam conuertatur. Vnumquemque enim Deus de suo fine, non uita praeterita iudicat. Hoc quippe et legis testimonio edocetur quod homo de suo extreme iustificetur, quando Deus pro asini primogenita ouem iussit offerri, hoc est immunditiam uitae prioris mutandam in innocentiam boni finis. Vnde et cauda iubetur offerri in hostiam, id est uitae extrema in paenitentiam.

14.7. Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per paenitentiam et quaecumque mala gesserunt cotidianis fletibus purgant, atque in bonis factis male gesta commutant, quibus iuste totum quod deliquerant ignoscitur, quia ipsi quod male gesserunt paenitendo cognoscunt.

14.8. In uita hominis finis quaerendus est, quoniam Deus non respicit quales antea uiximus, sed quales circa uitae finem erimus.

XV. De his qui a Deo deseruntur.

15.1. Deo deserente, nullum paenitere; Deo respiciente sua unumquemque facta uidere et plangere, et unde ceciderit cogitare. Nonnulli autem ita despiciuntur a Deo, ut deplorare mala sua non possint, etiam si uelint.

15.2. Consilii inmundorum spirituum hoc est, ut quia ipsis negatum est post praeuaricationem regredi ad iustitiam, obserare aditum paenitentiae hominibus cupiant, ne uel ipsi reuertantur ad Deum, eosque socios in perditione habere contendunt, quibuscumque fraudibus insistentes ut aut deserantur a Deo, aut flagelli inmanitate desperent.

15.3. Ingemiscendum est iugiter, et postposita securitate, lugendum ne Dei secreto et iusto iudicio deseratur homo, et perdendus in potestate daemonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus deserit, daemones suscipiunt.

15.4. Dominici contemptores praecepti, statim ut auertuntur a Deo, a malignis spiritibus occupantur, a quibus etiam ut mala faciant persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebrae, qui intelleguntur daemones. Vnde et in psalmo legitur: Inmissiones per angelos malos.

15.5. Quidam reproborum in potestate daemonum occulto Dei iudicio et iustissimo rediguntur, Esaia testante: Ipse misit eis sortem et manus eius diuisit eis eam in mensuram, usque in aeternum

possidebunt eam.

15.6-7. Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incedere in errorem peccati, sed tamen miseratione eius reducti denuo conuertuntur. De talibus enim per prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, et reduxi eum, et reddidi consolationem. Â Nonnunquam etiam reuertens Deus hominem quem deseruerat rursus adfligens uisitat, et per lamenta lacrimarum ac paenitentiae adflictionem a peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: Propter superbiam, inquit, quasi leenam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat quando quem peccantem deseruerat flagellando iterum uisitat.

15.8. Malis actibus contra nos amplius caelestem iracundiam nequaquam prouocare debemus; quin potius, si paenitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille qui nos malos tolerat, non dubium est quod conuersis clementer ignoscat. Nam quod seruatur nobis tempus paenitentiae, ut non simul morte obruamur praecipiti, sed detur nobis locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clementia, ut nos non damnet crudeliter, sed expectet ad paenitentiam patienter.

XVI. De his qui ad delictum post lacrimas reuertuntur.

16.1. Inrisor est, non paenitens, qui adhuc agit quod paenitet, nec uidetur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.

16.2. Canis reuersus ad uomitum et paenitens ad peccatum. Multi enim lacrimas indesinenter fundunt, et peccare non desinunt. Quosdam accipere lacrimas ad paenitentiam et effectum paenitentiae non habere, quia inconstantia mentis nunc recordatione peccati lacrimas fundunt, nunc uero, reuiuiscente usu, ea quae fleuerunt iterando committunt.

16.3. Qui et praeterita uult plangere, et actionibus saecularibus incubare, iste mundationem non habet. quoniam adhuc agit quae paenitendo deflere possit.

16.4a. Esaias peccatoribus dicit: Lauamini, mundi estote; lauatur itaque et mundus est qui et praeterita plangit et flenda iterum non admittit. Lauatur et non est mundus qui plangit quae gessit nec deserit, et post lacrimas ea quae fleuerat repetit. Sic denique et alibi animam paenitentem atque iterum delinquentem sermo diuinus increpat dicens: Quam uilis es facta nimis, iterans uias tuas. Quisquis ergo culpas praeteritas plorat, hunc necesse est modum teneat, ut sic admissa defleat, ne iterum flenda committat.

16.4b. Vae mihi, misero Isidoro, qui et paenitere retro acta neglego, et adhuc paenitenda committo!

XVII. De peccato.

17.1. Duobus modis peccatum committitur, id est aut ui cupiditatis, aut metu timoris, dum uel quisque uult adipisci quod cupit, uel timet ne incurrat quod metuit.

17.2. Quattuor modis committitur peccatum in corde, quattuor perpetratur et opere. Admittitur in corde suggestionem daemonum, delectationem carnis, consensione mentis, defensione elationis; committitur opere nunc latenter, nunc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione. Istis ergo gradibus et corde

delinquitur, et opere malitia perpetratur.

17.3. Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem poenarum diuerso. Ignorantiae namque modo peccauit in paradiso Eua, sicut apostolus ait: Vir non est seductus, mulier autem seducta in praeuaricatione fuit. Ergo Eua peccauit ignorantia, Adam uero industria, quia non seductus, sed sciens prudensque peccauit; qui uero seducitur quid consentiat euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillae Christum negauit; unde et post peccatum amarissime fleuit.

17.4-5. Grauius est infirmitate quam ignorantia quemquam delinquere; grauiusque industria quam infirmitate peccare. Industria namque peccat qui studio ac deliberatione mentis malum agit; infirmitate autem qui casu uel praecipitatione delinquit. Nequius autem et de industria peccant qui non solum non bene uiuunt, sed adhuc et bene uiuentes, si possunt, a ueritate diuertunt. Â Sunt enim qui ignoranter peccant et sunt qui scienter. Sunt etiam et qui pro ignorantiae excusatione scire nolunt ut minus culpabiles habeantur; qui tamen seipsos non muniunt, sed magis decipiunt.

17.6. Nescire simpliciter ad ignorantiam pertinet; noluisse uero scire ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprii Domini uelle nescire, quid aliud est quam uelle Dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur de ignorantia se excuset quia Deus non solum eos iudicat qui a cognitione sua reuertuntur, sed etiam et illos qui nescierunt, testante eodem Domino per prophetam: Disperdam, inquit, homines a facie terrae, et eos qui auertuntur post tergum Domini, et qui non quaesierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et psalmus: Effunde, inquit, iram tuam in gentes quae te non nouerunt.

XVIII. De leuioribus peccatis.

18.1. Multi uitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamuis in hoc saeculo magna iustitiae quisque claritate resplendeat, nunquam tamen ad purum peccatorum sordibus caret, Iohanne apostolo adtestante qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et ueritas in nobis non est.

18.2. Quaedam sunt facta peccatis similia, sed si bono animo fiant, non sunt peccata: utpote potestas, si non se ulciscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio ulciscatur in reum.

18.3. Item sunt peccata leuia quae ab incipientibus cotidiana satisfactione purgantur, quae tamen a perfectis uiris, uelut magna crimina euitantur. Quid autem homines de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quaeque delicta quasi grauissima lugent?

18.4. Non solum grauia, sed leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia unum grande efficiunt, sicut solent paruis et minimis guttis inmensa flumina crescere. Numerositas enim in unum coacta exundantem efficit copiam.

18.5-6. Peccata quae incipientibus leuia sunt, perfectis uiris grauia deputantur. Â Tanto enim maius cognoscitur esse peccatum, quanto maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulum iuxta ordinem meritorum, et saepe quod minoribus ignoscitur, maioribus inputatur.

XVIII. De gravioribus peccatis.

19.1. Experimento minorum peccatorum maiora committi peccata, ut durius feriantur pro magnis sceleribus qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autem diuino in reatu nequiore labuntur qui distringere minora sua facta contemnunt.

19.2. Multi a crimine in crimine corruunt, qui, Dei cognitionem habentes, timorem eius neglegunt, et quem nouerunt per scientiam, per actionem non uenerantur. Ideoque caecantur diuino iudicio punienda committere, et in poenam commissi facinoris facinus detenus addere.

19.3-4. Saepe peccatum alterius peccati causa est; quod cum committitur, aliud ex ipso quasi sua suboles oritur, sicut fieri solet nasci libidinem ex nimia uentris ingluuie. Â Poena uero peccati peccatum admittitur, quando pro merito cuiusque peccati, Deo deserente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo praecedens peccatum causa est sequentis peccati, sequens uero peccatum poena est praecedentis delicti. Praecedentia itaque peccata sequentium sunt criminum causa, ut illa quae sequuntur sint praecedentium poena.

19.5. Praecedentium peccatorum poena ipsa uocatur induratio ueniens de diuina iustitia. Hinc est quod ait propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te; neque enim dum quicumque iusti sunt, a Deo inpelluntur, ut mali fiant; sed dum mali iam sunt, indurantur ut deteriores existant, sicut et apostolus dicit: Quoniam ueritatem Dei non receperunt, ut salui fierent, inmisit illis Deus spiritum erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus iam talia peccata praecesserint, ut iusto iudicio eius mereantur in detenus ire. Talia quippe peccata praecedentibus aliis peccatis prolabantur in poenam quam peccata merentur.

19.6-7. Quaedam de ira Dei ueniunt peccata, quae pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde et propheta: Ecce, inquit, tu iratus es et nos peccauius, in ipsis fuimus semper, tamquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratus es ut deterius peccaremus. Â Quid enim sit iram Dei mereri, quid uero prouocare, prudens lector debet scire. Grauius namque est ira quae prouocatur quam ea quae meretur. Nam meremur, quando ignorando peccamus; prouocamus, quando scimus bonum facere, nec uolumus.

19.8. Nunc iram Dei, dum uiuimus, uitare possumus. Timeamus ergo ne ueniente illo terrore iudicii, sentiri possit, uitari non possit.

XX. De manifestis occultisque peccatis.

20.1-3. Maioris est culpae manifeste quam occulte peccare. Dupliciter enim reus est qui aperte delinquit, quia et agit et docet. De talibus Esaias dicit: Et peccata sua, quasi Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt. Â Multi enim publice delinquentes, sine ullo pudore sua flagitia praedicant, nec ullam utuntur sceleris uerecundiam. Â Quaedam enim iam iustitiae portio est iniquitatem suam homini abscondere, et in semetipso de peccatis propriis erubescere.

20.4. Peccatum perpetrare crimen est, peccatum praedicare clamor est de quo etiam dicit apostolus: Et clamor auferatur a uobis cum omni malitia, id est cum ipsis peccatis.

20.5. Ex eo ipso quo quisque peccatum quod agit abscondit, iudicii iam esse indicium, quia non erubescitur nisi de conscientiae reatu. Ergo ex hoc ipsud quod quisque de facto suo erubescit ipse sibi iam iudex fit.

XXI. De peccati amore.

21.1. Aliud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicii. Qui enim amore caritatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectendo iustitiae bonum, nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris inpunitas promittatur. Qui uero sola poena supplicii in se uitia reprimit, quamuis non expleat opus peccati, uiuit tamen in eo uoluntas peccandi; doletque sibi inlicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amando iustitiam facit, non is qui eam solo metu poenarum inuitus custodit.

21.2-3. Quidam et diligunt peccatum, et faciunt; quidam diligunt tantum, et non faciunt; plerique uero faciunt tantum, et non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt et tamen iustitiam odiunt. Grauius autem peccat qui non solum peccatum diligit, sed et facit, quam qui non facit, et diligit; grauiusque interdum qui diligit et non facit, quam qui facit et odit; grauissimum est non solum facere, sed et diligere peccatum. Nam sunt quidam qui confestim peracto flagitio confunduntur et sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur. Sicque ad comparationem mali fit deterius dum de uitiiis gratulantes extolluntur in peius. De talibus ait Salomon: Qui laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.

XXII. De peccandi necessitate.

22.1a. Interdum mali quod sumus, necessitate potius, non uoluntate existimus. Vertenda est autem necessitas mali in uoluntatem boni.

22.1b. Plerique non uoluntate, sed sola necessitate peccant, pertimescentes temporalem inopiam; et, dum praesentis saeculi necessitatem refugiunt, a futuris bonis priuantur.

22.2. Item nonnulli peccatum uoluntate, non necessitate committunt, nullaque coacti inopia existunt iniqui; sed tantum gratis cupiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant quam appetunt, sed ipsam tantum peccati malitiam delectantur.

XXIII. De peccandi consuetudine.

23.1. Melius est peccatum cauere quam emendare. Facilius enim resistimus hosti a quo nondum uicti sumus, quam ei a quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

23.2. Omne peccatum, antequam admittatur, amplius pertimescitur. Quamuis autem graue sit, dum in usum uenerit, leue existimatur, et sine ullo metu committitur.

23.3. Istitis fomitibus, quasi quibusdam gradibus, coalescit omne peccatum: cogitatio namque praua delectationem parit; delectatio consensionem, consensio actionem, actio consuetudinem, consuetude necessitatem. Sicque his uinculis homo implicatus, quadam catena uitiorum tenetur adstrictus, ita ut ab ea euelli nequaquam ualeat, nisi diuina gratia manum iacentis adprehendat.

23.4. Peccatum admittere cadere est in puteum; consuetudinem uero peccandi facere, os putei est coangustare, ne is qui cecidit ualeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur; quo protegente fit ne in deterius peccando eatur.

23.5. Nequissimum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illud facile, ab hoc cum labore resurgitur, dum malae consuetudini repugnatur.

23.6. Male agendi consuetudinem recessum esse propheta adserit in profundum, cuius usu quasi quadam lege homo tenetur adstrictus, ut etiam quando non uult, peccatum admittat. A lapsu uero cito resurgere, non est in profundum ire.

23.7. Apostolus legem peccati dicit in membris nostris; quae lex consuetude est, quam peccando concipimus et non ab ea, cum uolumus, discedimus, quia iam necessitatis uinculo per consuetudinem retinemur.

23.8. Multum ueri amor agit in homine, sed resultat caro malae consuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conscientia exultat, qui ualenter in se reprimat quod insolenter inpugnat.

23.9. Frequenter peccare cauendum est; nam hoc ipsud quod de malo nostro plerumque Deus nobis salutem operatur, quanto mirabile est, tanto periculosum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne forte, dum expectamus a uitiiis sanari, et uitia multiplicemus et salutem non adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut cito conuersi a lapsu consergere.

23.10. Omnino peccare cauendum est; quod si humana fragilitate peccatum subreperit, confestim erit corrigendum quod nequiter sentitur commissum. Cito enim corrigitur culpa quae cito cognoscitur; tardius autem sanatur uulnus quod, iam putrescentibus membris, longo post tempore curationibus adhibetur.

23.11. [Iteratio peccati grauior est, sicut si morbus super morbum ueniat, sicut si imber super imbrem occurrat.]

23.12. Mora peccandi inmanitatem facit sceleris, unde et propheta: Vae inquit, qui trahitis iniquitatem infuniculis uanitatis, et quasi uinculum plaustrum peccatum. Trahit enim iniquitatem ut funiculum, qui tardat conuerti ad Deum. Trahere est enim iniquitatem moram facere iniquitati. Vnde et psalmus: Prolongauerunt iniquitates suas; Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

XXIII. De peccati recordatione.

24.1. Bonum est homini semper ante oculos propria adhibere delicta, secundum psalmi sententiam: Et peccatum meum contra me est semper. Sicut enim non oportet reminiscere peccati affectum, sic semper necesse est unumquemque suum in deflendo commemorare peccatum.

24.2. Apud iustum recordatio peccati facit taedium animi. Qui autem luxuriae et cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

24.3. Serui Dei tanta recordatio esse debet peccati, ut ea quae gessit semper lacrimans confiteatur. Vnde et psalmus dicit: Conuersus sum in aerumna, dum confringitur spina, peccatum meum cognitum feci, et dixi: pronuntiabo aduersum me iniustitias meas Domino. Supra enim dixerat: Quoniam tacui, hoc est non sum confessus, inueterauerunt omnia ossa mea, dum clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se paenitet, nisi confessionem peccatorum? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorum suorum defensor extitit, necesse est ut paenitendo accuset quod superbiens prae admisit.

XXV. De cogitatione.

25.1-2a. Bipertita est causa peccandi, id est operis et cogitationis, quorum unum iniquitas dicitur quod opere geritur, aliud iniustitia quod cogitatione admittitur. Â Prius autem actio resecanda est, postea cogitatio; prius praua opera, postmodum desideria. Vicissim autem et a cogitatione opera procedunt, et ab opere cogitatio nascitur.

25.2b-3. Quamuis etsi ab opere malo quisque uacet, pro solius tamen prae cogitationis malitia non erit innocens. Vnde et Dominus per Esaiam: Auferte, inquit, malum cogitationum uestrarum ab oculis meis. Â Non enim solum factis, sed et cogitationibus delinquimus, si eis inlicite occurrentibus delectemur.

25.4. Sicut uipera a filiis in utero positis lacerata perimitur, ita nos cogitationes nostrae intra nos enutritae occidunt et conceptae interius uipereo ueneno consumunt, animamque nostram crudeli uulnere perimunt.

25.5. Non est arbitrii nostri cogitationis prae suggestionibus praeuenire; iacere autem in animo cogitationem nostrae adinet uoluntati. Illud ergo ad culpam non redigitur, istud culpae propriae inputatur. Nam cogitationes inlicitas occurrere, daemonum est; cogitationibus oblectare peruersis, nostrum est.

25.6. Plerumque fieri solet ut inmundae corporalium rerum species, quas didicimus, nostris mentibus opponantur, et nolentes eas cogitemus; quantumque ab eis aciem mentis auertere nitimur, tanto illae se magis animo ingerunt, obscenisque in nobis motibus obrepunt. Sed fit hoc pro conditione mortali quam meruit primus homo in poenam sui peccati.

25.7. Dum unusquisque diuina inluminacione praeuenitur, statim molestiis turpium cogitationum pulsatur. Sed Dei seruus iudicio timoris Dei earum temptamenta a semetipso reicit, bonisque contra obiectis cogitationibus, turpes a se repellit.

25.8. Magna obseruantia circa cordis est custodiam adhibenda, quia aut bonae aut malae rei ibi consistit origo; nam, sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malae. Ideoque si prius prae cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

25.9. Non est timendum si bona malaque in cogitationem ueniant; sed magis gloriandum est si mens mala a bonis intellectu rationis discernat.

25.10. Item nihil iuuat quod inter bonum et malum sensu prudentiore discernimus, nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intellecta faciamus.

XXVI. De conscientia.

26.1. Humana conditio dum diuersis uitiositatibus mentem conturbat, etiam ante poenas gehennae per inconditum animae appetitum iam poenas conscientiae patitur.

26.2. Omnia fugire poterit homo praeter cor suum. Non enim potest a se quisque recedere. Vbicumque enim abierit reatus sui conscientia illum non derelinquit.

26.3-4. Quamuis humana iudicia subterfugiat omnis qui male agit, iudicium tamen conscientiae suae effugire non potest. Nam etsi aliis celat quod egit, sibi tamen celare non potest, qui plene nouit malum esse quod gessit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia et hic suae conscientiae reatu punitur, et illuc perpetuali poena damnatur. Â Hoc enim significat: Abyssus abyssum inuocat in uoce cataractarum. Abyssus enim abyssum inuocare est de iudicio suae conscientiae ire ad iudicium damnationis perpetuae. In uoce cataractarum, id est in praedicatione sanctorum.

XXVII. De intentione mentis.

27.1. Oculus hominis intentio operis eius est. Si ergo intentio eius bona est, et opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin malae intentionis etiamsi bonum in factis opus appareat, bonum iam non est, quoniam ex sua intentione aut probatur bonum, aut reprobatur indignum. Bona est ergo intentio quae propter Deum est; mala uero quae pro terreno lucro aut uana gloria est.

27.2. Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis caecantur opere per quod inluminari potuerunt.

27.3. Vnusquisque bonum opus quod agit intentione bona agat, quoniam pro mala intentione plerumque opus bonum quod agimus perdimus, et minus a culpa uacamus.

27.4. Saepe quae apud hominum iudicium bona patent, apud examen diligentissimi et acutissimi iudicis reprobata deteguntur. Ideoque omnis sanctus ueretur ne forte bonum quod agit pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobum sit.

XXVIII. De sensibus carnis.

28.1-2. Per sensus carnis morbus inrepat mentis. Vnde et per prophetam Dominus dicit: Omnes cognationes terrae ab aquilone uenient, et ponent unusquisque solium suum in introitu portarum Hierusalem. Regna aquilonis uitia sunt, quae sedes suas in portis ponunt quando per sensus carnis labem animae ingerunt; ideoque in ipsis portis, id est in ipsis sensibus regnant. Â Neque enim aliunde peccamus nisi uidendo, audiendo, adtractando, gustando atque tangendo. Vnde et alias dicitur: Intrauit mors per fenestras nostras; et alibi: Et extranei ingrediebantur per portas eius, et super Hierusalem mittebant sortem. Extraneos quippe imundos esse spiritus, qui tanquam per portas ita per sensus carnis animam inrepat et eam inlecebrando deuincunt.

XXVIII. De sermone.

29.1. Dum quaedam parua uitiorum uerba non euitamus, in magno linguae prolabimur crimine et dum facta quaedam non grauia libere ac sine metu committimus, ad potiora scelera et horrenda peccandi consuetudine labimur.

29.2. Sicut plerumque multiloquiorum stultitia reprehenditur, ita rursus nimis tacentium uitia denotantur. Illi enim satis laxando linguam in leuitatis uitio defluunt, isti nimis reticendo ab utilitate torpescunt.

29.3. Inperiti, sicut loqui nesciunt, ita tacere non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, uerbis perstrepunt, sensu nihil dicunt.

29.4. Sicut falsitatis crimen a proficientibus pertimescitur, ita otiosa uerba a perfectis uiris uitantur. Nam sicut ait quidam: Pro otioso uerbo ratio ponitur, pro sermone iniusto poena exsoluitur.

29.5. Vani sermones in ore christiani esse non debent. Nam sicut malos mores bona conloquia corrigunt, ita praua conloquia bonos mores corrumpunt.

29.6. Custodia ori ponitur dum quisque non se iustum, sed quod magis uerum est, peccatorem fatetur.

29.7. Manum super os ponit, qui bonis operibus linguae excessum operit. Manum super os ponit qui malae locutionis culpas bonae actionis uelamine tegit.

29.8. Loquens quae ad Deum pertinent, nec faciens, etsi inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.

29.9. Qui de sapientia se laudari affectant, loquentem prophetam adtendant: Vae qui sapientes estis in oculis uestris, et coram uobismetipsis prudentes.

29.10-11. Recte ex sententia dicit, qui ueram sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc, adrogantes qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia. Â Ille enim sapit qui recte et secundum Deum sapit.

29.12. In suam dicunt contumeliam doctores, si dum sint ab eis dicta sapienter nimium tamen eloquenter. Horret enim sapientia spumeum uerborum ambitum, ac fucum mundialis eloquentiae inflatis sermonibus perornatum.

29.13. Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes, non ut ueritatem ab eis quaerant, sed ut facundiam sermonis eorum agnoscant, more poetarum qui magis compositionem uerborum quam sententiam ueritatis sequuntur.

29.14. Quadrimoda est dicendi ratio, qua praeuidendum est quid, cui, quando uel quomodo aliquid proferatur.

29.15. Item quadrimoda est dicendi ratio, qua aut bene sentiendo quid bene profertur, aut nihil sentiendo nihil dicitur, aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur, aut optime sentiendo non

eleganter profertur quod intellegitur.

29.16-17. Item quadripertita est loquendi ratio, qua uel bonum bene, uel malum male, seu bonum male, uel malum bene profertur. Â Bonum quippe bene loquitur qui ea quae recta sunt humiliter adnuntiare uidetur. Malum male loquitur qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum male loquitur qui quodcumque rectum adroganter praedicare sentitur. Malum bene loquitur qui, aliquod narrando uitium, detestatur ut ab eo homines auertantur.

29.18. Corde bene loquitur qui caritatem non simulat. Ore bene loquitur qui ueritatem adnuntiat. Factis bene loquitur qui alios bonis exemplis aedificat.

29.19. Corde male loquitur qui interius cogitationes noxias meditatur et cogitat. Lingua male loquitur qui pro quod male agit flagellatur et murmurat. Factis male loquitur qui male uiuendo exemplis suis alios ad praue agendum informat.

29.20. Semel bene loquitur qui se paenitendo redarguit. Bis bene loquitur qui bene uiuendo et alios instruit.

29.21. Semel male loquitur qui post uitium cito corrigitur. Bis male loquitur qui et male uiuit et male docet. Item bis male loquitur qui et male cogitat et male refert cogitata. Item bis male loquitur qui et bonum quod debuit non egit et malum quod non oportebat admisit.

29.22. Mali mala respondent pro bonis et aduersa pro optimis. Boni bona respondent pro malis, et prospera pro aduersis.

29.23. Aduersus conuicium linguae fortitudo adhibenda est patientiae, ut temptatio uerbi quae foris impugnat, tolerantiae uirtute deuicta discedat.

29.24. Non omnis qui patitur probra iustus est; sed qui pro ueritate innox patitur, ille tantummodo iustus est.

29.25. Inter uituperationes linguae et obprobria hominum isto se remedio mens iusti corroborat, ut tanto solidius in Deum figatur interius, quanto exterius ab humanis spernitur sensibus.

29.26-27. Qui inlatas sibi contumelias tranquillo animo prodit, dolorem cordis aperit et uirus quod feruet in animo facile reicit. Â Vulnere enim mentis aperta cito exhalant, clausa nimis exulcerant.

29.28. Qui dolorem iniuriae clauso pectore tegit, quanto amplius silentio linguam premit, tanto acriorem intrinsecus nutrit. Vnde et uere quidam poetarum gentilium dixit: "Quoque magis tegitur, tectus magis aestuat ignis. " Caecus enim languor uehemens est ac nimius, quia "tacitum uiuit sub pectore uulnus. "

XXX. De mendacio.

30.1. Mendaces faciunt ut nec uera dicentibus credatur. Reddet enim saepe hominem multa falsitas etiam in ueritate suspectum.

30.2. Saepe uera promittit, qui falsa dicturus est, ut, cum primum adquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

30.3. Multis uidentur uera esse quae falsa sunt, et ideo non ex Deo, sed ex suo mendacio loquuntur.

30.4. Nonnunquam falsitas ueriloquio adiungitur, et plerumque a ueritate incipit qui falsa confingit.

30.5. Latent saepe uenena circumlita melle uerborum, et tandiu deceptor ueritatem simulat quousque fallendo decipiat.

30.6. Nonnunquam peius est mendacium meditare quam loqui; nam interdum quisque incautus solet ex praecipitatione loqui mendacium; meditare autem non potest, nisi per studium. Grauius ergo ille ex studio mentire perhibetur, quam is qui ex praecipitatione sola mentitur.

30.7. Summopere cauendum est omne mendacium, quamuis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpae leuioris, si quisquam pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam; et Perdes eos qui loquuntur mendacium, hoc quoque mendacii genus perfecti uiri summopere fugiunt, ut nec uita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, nec suae animae noceant, dum praestare alienae carni nituntur, quamquam hoc ipsud peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quaelibet culpa sequenti mercede purgatur, quanto magis haec facile abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

30.8. Multa mentiuntur multaque fingunt homines propter hominum laudem; sicque fit ut et isti mentiendo pereant, et eos quos laudant ad uanae gloriae ruinam perducant.

30.9-10. Sicut bene sibi conscius non metuit alienae linguae conuicium, ita et qui laudatur ab alio non debet errorem alienae laudis attendere; sed magis unusquisque testimonium conscientiae suae quaerat, cui plus ipse praesens est quam ille qui eum laudat. Â Opus enim suum unusquisque probet, ut ait apostolus, et tunc in seipso quisque gloriam habebit, id est occulte in sua conscientia, non palam in aliena lingua.

30.11. Perfecti, qui alta radice fundati sunt, etsi flamine laudis ac uituperationis utcumque quasi uentorum interdum curuentur impulsu, funditus tamen non deiciuntur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

30.12. Bona mens ad malum nec praemiis nec terroribus uincitur. Nam iniqui terrorem blanditiis miscent, ut aut oblectatione quemquam decipiant, aut terroribus frangant.

30.13. Qui laudatur, in auditorum amore inseritur, sed si ueraciter et non fecte laudetur, hoc est si uera sunt quae de illo dicuntur.

XXXI. De iuramento.

31.1. Sicut mentiri non potest qui non loquitur, sic periurare non poterit qui iurare non appetit. Cauendam igitur esse iurationem, nec eam utendam nisi in sola necessitate.

31.2. Non est contra Dei praeceptum iurare, sed dum usum iurandi facimus, periurii crimen incurrimus. Nunquam ergo iuret qui periurare timet.

31.3. Multi, dum loquuntur, iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore: "Est, est; non, non". Amplius enim quam "est" et "non est" a malo est.

31.4. Multi, ut fallant, periurant, ut per fidem sacramenti fidem faciant uerbi, sicque fallendo, dum periurant et mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

31.5. Interdum et falsis lacrimis seducti decipimur, et creditur dum plorant, quibus credendum non erat.

31.6. Plerumque sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus iurare compellimur, talique necessitate iurandi consuetudinem facimus.

31.7. Sunt multi ad credendum pigri, qui non mouentur ad fidem uerbi. Grauius autem delinquent qui sibi loquentes iurare cogunt.

31.8. Quaecumque arte uerborum quisque iuret, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur intellegit. Dupliciter autem reus fit qui et Dei nomen in uanum adsumit, et proximum dolo capit.

31.9. Non est conseruandum sacramentum quo malum incaute promittitur, ueluti si quisquam adulterae perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum quam permanere in stupri flagitium.

31.10. Iurare est Dei illa prouidentia quae statuit non conuellere statuta. Paenitentia autem Dei rerum mutatio est; non paenitere autem statuta non reuocare, ut est illud: Iurauit Dominus et non paenitebit eum, id est quae iurauit, non mutauit.

XXXII. De uitiiis.

32.1-2. Recedens homo a Deo statim uitiorum traditur potestati, ut dum patitur infesta uitia reuertendo unde cecidit resipiscat. Et si sancti toto annisu contendunt superare uitia nec extinguunt, quid agunt hii qui non solum non odiunt uitia, sed toto ea amore sectantur?

32.3. Satis delicate se palpat qui uult sine labore uitia superare, dum peccati legem quam sibi deseruendo uitiiis fecit, sine uiolentia doloris resecare non possit.

32.4. Perfecte renuntiat uitio, qui occasionem euitat in perpetrando peccato. Nam si uelis tantundem non peccare, et data occasione peccaueris, tu tibi et reus et iudex es, qui et conmissa damnas et damnata committis. Se autem iudice reus est, qui uitia et accusat et perpetrat.

32.5. Quaedam uitia dum non perfecte uitantur, suos in se faciunt relabi auctores. Nam si unum uitium districte uitetur et alia neglegantur, inanis labor est. Non enim potest in unius obseruatione uirtutis

fortiter perdurare, cuius alia uitia dominantur in corde.

32.6. Nonnunquam hominem sua uitia persequuntur quia nimirum qui prius uolendo ea sibi fecit socia, postea sentit etiam nolens stimulosa.

32.7. Nonnulli non antea in errorem uitiorum labuntur, nisi prius interioris rationis perdiderint oculos, sicuti Samson non antea ab Allophilis ad erroris ligatus est machinam, nisi postquam ei sunt lumina oculorum extincta.

32.8. Quidam, uegetante mentis ratione, uitiorum superantur incursu, sicque deinde intentionem bonorum operum perdunt, sicut rex Babylonis in oculis Sedeciae prius filios ipsius interfecit, et sic postea oculos eius euulsit; ac per hoc, post multorum operum consuetudinem et interemptionem bonorum, perit quorundam et ratio.

XXXIII. Quod ex uitiis uitia, ex uirtutibus uirtutes oriuntur.

33.1. Sic gignuntur ex peccato peccata, ut dum non euitantur parua, incedatur in maximis; et dum defenduntur admissa nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam itur. Vnde fit ut duplicati sit criminis reus qui et admittit scelera per uoluntatem et defendit ea per contumaciae tumorem.

33.2. Sic uitio uitium gignitur, sicut uirtus uirtute concipitur. Ex uitio enim gignitur uitium, sicuti Dauid qui, dum non euitat adulterium perpetravit et homicidium.

33.3. Item uirtus uirtute concipitur, sicut per uirtutem euangelicae praedicationis, uirtutem martyrii apostoli meruerunt.

33.4. In cordibus saeculariter uiuentium inuicem sibi succedunt uitia, ut, dum unum abierit, succedat aliud, iuxta Iohel prophetae testimonium qui ait: Residuum erucae comedit locusta, et residuum locustae comedit brucus, et residuum bruci comedit rubigo. Pro id ergo ista sub uitiorum allegoria colliguntur, quia sequitur: Expergiscimini ebrii et flete.

33.5. Aliquando utiliter peccatur in minimis uitiis ut maiora utilius caueantur. Lege Paulum apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur uitia quae uirtutibus non uitiis excluduntur. Quorundam autem quaedam latentia uitia tunc apparent quando ab aliis uitiis desinent.

XXXIII. De male usis uirtutibus.

34.1. Interdum et male usae uirtutes ex se uitia gignunt; quod fit per inmoderatum animi appetitum, cui non sufficit donum quod meruit, nisi inde aut laudes aut lucra damnanda quaesierit.

34.2-3. Interdum uirtutes uitia gignunt dum aliquando pro tempore opportune minime relaxantur. Sicque fit ut quae congruo loco uirtutes sunt, incongruo uitia deputentur, ueluti si pro fratris aduentum canonicum non soluatur ieiunium. Â Virtutum igitur discretionem a Paulo apostolo sume, qui ad tempus egit quod agendum esse omnino prohibuit.

34.4-5. Item quaedam uirtutes dum discretioni non seruiunt, in uitiiis transeunt. Nam saepe iustitia dum suum modum excedit, crudelitatis saeuitiam gignit; et nimia pietas dissolutionem disciplinae parturit, et zeli studium, dum plus est quam oportet, in iracundiae uitium transit, et multa mansuetudo torporis segnitiam gignit. Â Prudentis autem uiri discretio sollerter prospicit, ne bonum intemperanter agat et de uirtute in uitium transeat.

34.6. Item apud quosdam ex uirtute uitium gignitur, dum quisque de castitatis et abstinentiae meritis gloriatur. Nam et qui elemosinam uanae gloriae causa impertit, ex uirtute uitium facit; sed et is qui de sapientia adrogantiam habet, et qui pro iustitia praemium appetit, et qui aliquod donum Dei quod meruit in suam laudem conuertit, aut in malos usus adsumit, procul dubio uirtutem in uitium transfert.

34.7. Homines de uirtutibus uitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro uitio uirtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

XXXV. De simulatis uirtutibus.

35.1-2. Quaedam uitia species uirtutum praeferunt, ideoque perniciosius suos sectatores decipiunt quia se sub uelamine uirtutum tegunt. Nam uitia quae statim uirtutum contraria apparent, cito dum in palam uenerint, emendantur, propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt. Â Carnales autem plerumque per insensualitatem mentis non agnoscunt uitium esse culpabile quod dignum uidetur damnatione.

35.3. Item quaedam uitia species uirtutum esse uidentur, sed tamen uirtutes non sunt. Nam interdum sub praetextu iustitiae crudelitas agitur, et putatur esse uirtus quod nimirum est uitium, sicut remissa segnitias mansuetudo esse creditur, et quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam uirtutem largitatis imitatur uitium prodigae effusionis, et uirtutem parcitatis tristes tenacitas imitatur, et uitium pertinaciae absconditur sub uirtute constantiae. Item timor sub specie obedientiae occultatur, et dicitur uirtus humilitatis, quod tamen uitium est timoris. Sed et procacitas uocis pro ueritatis libertate accipitur, et uitium pigritiae quietis uirtutem imitatur. Porro uitium inquietudinis uirtutem se uult uocari sollicitudinis, et praecipitationis facilitas feruor boni studii creditur, et bene agendi tarditas consilii mora esse uidetur, dum tamen ista sit uirtus, illa uitium. Tali igitur exemplo uitia species uirtutum imitantur, et inde se nonnulli esse iustos confidunt, unde maxime reprobantur.

35.4. Aptum exemplum uitiorum de latronis specie sumitur; nam sicut ex insidiis latro prodit, seque iter agentibus iungit, fingens se socium donec decipiat inprouisum et, dum subito eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur, ita se miscunt interdum periculose uirtutibus uitia quousque omnem boni operis efficaciam in suis usibus rapiant, ut anima quae sibi erat placens de uirtutibus, deceptam se conspiciat uitiiis damnabilibus.

XXXVI. De appetitu uirtutum.

36.1. Ad uirtutes difficile consurgimus, ad uitia sine labore dilabimur. Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpetimur ut ad caelum conscendere ualeamus.

36.2. Quemadmodum ad uirtutum tendentes culmen, non a summis inchoant, sed a modicis, ut sensim

ad altiora pertingant, ita et qui dilabuntur ad uitia, non statim a magnis criminibus incipiunt, sed a modicis adsuescunt, et sic in maximis prouunt.

36.3-4. Sicut paulatim homo a minimis uitiiis in maximis proruit, ita a modicis uirtutibus gradatim ad ea quae sunt excelsa contendit. Qui autem inordinate uirtutes comprehendere nititur, cito periclitatur. Haec est causa in rerum natura, ut quaecumque uelociter ad profectum tendunt, sine dubio celeriter finiantur, sicut herbae, quae tanto festinius pereunt, quanto celerius crescunt. At uero contra, arbores alta radice fundatae, ideo perdurant diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

36.5. Nihil prodest, admixto malo, agere aliquid bonum, sed prius est cohibendum a malo, deinde exercendum bonum. Hoc enim indicat propheta, cum dicit: Quiescite agere peruerse, discite benefacere.

36.6. Prius uitia extirpanda sunt in homine, deinde inserendae uirtutes. Nam cohaerere et coniungi non potest ueritas cum mendacio, pudor cum petulantia, fides cum perfidia, castitas cum luxuria.

36.7. Quaedam sunt summae uirtutes, quaedam uero mediae. Fides, spes et caritas summae uirtutes sunt. Nam a quibus habentur utique ueraciter habentur. Aliae uero uirtutes mediae sunt, quia et ad utilitatem et ad perniciem possunt haberi, si de his adroganter quisque tumuerit, utputa doctrina, ieiunium, castitas, scientia siue temporales diuitiae, de quibus scilicet et bene operare possumus, et male.

36.8. Quisquis e deteriore iam melior esse coepit, caueat de acceptis extolli uirtutibus, ne grauius per uirtutes corruat quam prius ex lapsu uitiorum iacebat.

36.9. Quem Deus iustificat, ne iterum se de uirtutibus erigat, quaedam illi uirtutum dona tribuit, quaedam retrahit, ut dum mens de id quod habet erigitur, iterum de id quod nequaquam habere cognoscitur humilietur.

36.10. Quisquis dono caelestis gratiae inspiratus ad uirtutes erigitur, si forte moderantis Dei manu aliqua aduersitate reprimatur, ne de acceptis uirtutibus adtollatur, frangi non debet, quia et hoc ipsud quod plagis humiliatur aequanimiter ferre procul dubio uirtutis est magna.

XXXVII. De pugna virtutum aduersus uitia.

37.1. Tunc se uiri sancti ueracius a uitiorum conluuione detergant, dum ab eis contra singula uitia uirtutes singulae opponuntur. Interdum uitia cum uirtutibus ad utilitatem confligunt, ut ipso certamine uel mens exerceatur, uel ab elatione concussus animus restringatur.

37.2. Aduersus impetus uitiorum contrariis uirtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia; contra odium dilectio praeparanda; contra iracundiam patientia proponenda est. Porro contra timorem fiduciae adhibenda est uirtus, contra torporem zeli proelium; tristitiae quoque gaudium, acediae fortitudo, auaritiae largitas, superbiae humilitas opponenda est. Sicque singulae uirtutes nascentia contra se uitia reprimunt, ac temptationum motus uirtute diuinae caritatis extinguunt.

37.3. Libidinem abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tanto mens ab inlicito appetitu reuocatur.

37.4. Aduersus iram tolerantia dimicat; ira autem semetipsam necat, sustinendo autem patientia uictoriam portat.

37.5. Tristitiae maerorem spes aeterni gaudii superat, et quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

37.6. Aduersus inuidiam praeparatur caritas, et aduersus irae incendia mansuetudinis adhibetur tranquillitas.

37.7. Superbiam diaboli imitantur superbi, aduersus quem opponitur humilitas Christi qua humiliantur elati.

37.8. Principalium septem uitiorum regina et mater superbia est, eademque septem principalia multa de se parturiunt uitia, quia ita sibimet quadam cognatione iunguntur ut ex altero alterum oriatur.

37.9. Sicut princeps septem uitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit, ita Christus, septiformi gratia plenus, a dominatu uitiorum nos eruit, et quos illa addicit septemplici uitio, iste liberat septiformis gratiae dono.

XXXVIII. De superbia.

38.1. Omni uitio deteriorem esse superbiam, seu propter quod a summis personis et primis adsumitur, seu quod de opere iustitiae et uirtutis exoritur, minusque culpa eius sentitur. Luxuria uero carnis ideo notabilis omnibus est, quoniam statim per se turpis est. Et tamen pensante Deo, superbiae minor est, sed qui detinetur superbia, et non sentit, labitur carnis luxuria, ut per hac humiliatus et a confusione surgat et a superbia.

38.2. Omnis peccans superbus est eo quod faciendo uetita contemptui habeat diuina praecepta. Recte ergo initium omnis peccati superbia, quia nisi praecesserit mandatorum Dei inobedientia, transgressionis non sequitur culpa.

38.3. Omnis superbia tanto in imo iacet, quanto in alto se erigit, tantoque profundius labitur, quanto excelsius eleuatur. Qui enim per propriam superbiam adtollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

38.4. Qui inflantur superbia, uento pascuntur; unde et propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascit uentus, hoc est superbiae spiritus.

38.5. Qui de suis uirtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus quae pro uirtutibus utuntur, quia rem bonam non bona uoluntate faciunt. Nam reuera sine humilitate uirtus quaelibet et sine caritate in uitio deputatur.

38.6. Merito superbiae diabolus a superna beatitudine corruit. Qui ergo de uirtutibus adtolluntur, diabolum imitantur; et exinde grauius corruunt, quia de excelsis labuntur.

38.7. Superbia, sicut origo est omnium criminum, ita ruina cunctorum uirtutum. Ipsa est enim in

peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Haec enim aut in exordio mentem per peccatum prosternit, aut nouissime de uirtutibus deicit. Inde et omnium peccatorum est maxima, quia tam per uirtutes quam per uitia humanam mentem exterminat.

38.8. Ibi cadere superbiam, ubi et nasci, ut non sit superbis aliud culpa, aliud poena, sed ipsa culpa sit illis et poena.

38.9. De superbia nasci adrogantiam, non de adrogantia nasci superbiam. Nam nisi praecesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergo in culpa praeponitur superbia adrogantiae, sicut praefertur origine.

38.10. Plerumque ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, per quo lapsu reprehensi a semetipsis, humiliter sapiant, et de muneribus Dei laudari non appetant, sed laudent Deum a quo acceperunt unde laudari se uolunt.

38.11. Vtilius est adrogantium quocumque uitio labi, et humiles post casum Deo fieri, quam per elationem superbire, grauioremque ruinae damnationem per superbiam sumere.

XXXVIII. De fornicatione.

39.1. Ex culpa superbiae plerumque in abominanda carnis inmunditia itur. Nam alterum pendet ex altero, sed sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis, ita per humilitatem mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam deicit occultam mentis superbiam per carnis manifestam ruina.

39.2. Libidinis nasci inmunditiam de animi occulta superbia, exemplo primi hominis, qui mox per superbiam contra Deum tumuit, statim carnis libidinem sensit, et pudenda operuit. Quapropter unusquisque suae deputet culpae quod cecidit, quotiens libidine uincitur, quia nisi praecessisset latens superbia, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

39.3. Nonnunquam gemino uitio christianus a diabolo appetitur, et occulto per elationem, et publico per libidinem. Sed dum euitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incaute declinat elationem cadit segniter in libidinem; sicque ex occulto uitio elationis itur in aperto libidinis, et de aperto libidinis, itur in occulto elationis. Sed Dei seruus discrete utrumque pensans, sic cauet libidinem ut non incurrat elationem, et sic premit elationem ut non resoluat animum ad libidinem.

39.4. Luxuriosis atque superbis daemones plus fautores existunt, dumque in ceteris uitiiis spiritus maligni deseruiant, his tamen maiori familiaritate iunguntur, eisque amplius iuxta desiderium famulantur.

39.5. Principaliter his duobus uitiiis diabolus humano generi dominatur, id est per superbiam mentis et luxuriam carnis. Vnde et Dominus ad Iob loquitur de diabolo dicens: Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca uero humentia carnis demonstratur luxuria. Per haec enim duo uitia diabolus humanum possidet genus, uel dum mentem in superbiam erigit, uel dum per luxuriam carnem corrumpit.

39.6. Multi luxuriae subditi sunt, et contumaci superbia de ipso luxuriae opere gloriantur, et inde magis elati sunt unde humiliari debuerunt.

39.7. Ad conparationem mali fit deterius, quando non solum flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitiis uanitate laudis perditis extolluntur, sicut scriptum est: Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae. Quid enim peius quam in flagitiis miseros gaudere, de quibus iam debent copiosius deplorare?

39.8. Libido tunc magis quaeritur, dum uidetur. Nam sicut quidam sapiens ait: "Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda uerborum." Sed qui non capitur oculis, potest uerbis resistere. Sufficit natura ubi adhuc liber affectus est.

39.9. Qui delectationem refrenat libidinosae suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Cito enim resistit operi, qui titillanti non accommodat delectationi.

39.10. Durius inpugnatur qui usque ad consensionem etsi non usque ad perpetrationem temptatur, quam is qui sola suggestionem, pro conditione carnis, temptamentis sollicitatur.

39.11. Stimuli carnis qui in Paulo excitante Satanae angelo inerant, ex lege peccati erant, quae in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctantem dum in se expugnat perficitur, et de infirmitate libidinosae titillationis uirtutem suscipit gloriosi certaminis.

39.12. Seruorum Dei multa certamina de sua carne mouentur; nam quamuis in amore Dei eorum sit inconcussa intentio, mens tamen de carne, quam exterius gestat, interna proelia tolerat. Deus autem, qui haec ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

39.13. Ideo nonnunquam electi lapsu carnali corruunt, ut a uitio superbiae, qua de uirtutibus tument, sanentur; et qui de uirtutum effectibus existunt superbi ut cadant, carnis uitio humiliantur ut surgant.

39.14. Antequam perficiatur adulterium in opere, iam adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primum fornicationes sunt auferendae, et non praerumpunt in opere. Hinc est quod per prophetam dicitur: Accingite lumbos uestros super ubera uestra, hoc est in corde libidines resecate, quae ad lumbos pertinent, nam cor super ubera est, non in lumbis.

39.15. Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nam dum se uitiosus animus in explenda fornicatione carne luxuriante laxauerit, nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus daemonibus transit, dumque immoderate metas pudoris excesserit, crimen criminibus adicit, paulatimque ad deteriora procedit.

39.16. Non ita suavis est amantium, immo amentium, incerta carnis libido, sicut experta; nec ita delectat fornicatio, dum primum committitur, nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam uero si in usum uenerit, tanto perditis dulcior fit, ut superari difficile sit. Vnde et saepe ex consuetudine delinquendi quasi captiui ad peccandum cum quadam uiolentia trahimur, sensusque nostros contra rectam uoluntatem in nobis rebellare sentimus.

39.17. Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis quam amor castitatis, adhuc in homine

peccatum regnat. Certe si amplius delectat pulchritudo intimae castitatis, iam non regnant peccata, sed regnat iustitia. Nam non solum de commissa fornicatione peccatum regnat in homine; sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, procul dubio regnat.

39.18. Fornicatio carnis adulterium est, fornicatio animi seruitus idolorum est. Est autem et spiritalis fornicatio secundum quod Dominus ait: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.

39.19. Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisque diuersa turpitudinis uoluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi uaria gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, et homo a Deo separatur.

39.20. Inter cetera septem uitia fornicatio maximi est sceleris, quia per carnis immunditiam templum Dei uiolat, et tollens membra Christi, facit membra meretricis.

39.21. Maxime per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo quam per cetera uitia. Cum enim ille uariis temptamentis inlectos homines conetur peruertere, magis autem moechandi desiderium suggerit, quia utrumque sexum in hoc uitio amplius aegrotare intendit.

39.22. Daemones, scientes pulchritudinem esse animae castitatem et per hanc hominem angelicis meritis e quibus illi lapsi sunt coaequari, liuore percussi inuidiae, iniciunt per sensus corporis opus desideriumque libidinis quatenus a caelestibus deorsum deiectam animam pertrahant, secumque, quod uicerint gloriantes, ad tartara ducant.

39.23. Quando impulsu daemonum mens ad delectationem fornicationis inpellitur, diuini iudicii metus et aeterni tormenta incendii ante oculos proponantur, quia nimirum omnis poena grauioris supplicii formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit, ita saepe recordatio ardoris gehennae ardorem excludit luxuriae.

39.24. Quidam in iuuentute luxuriose uiuentes, in senectute continentes fieri delectantur, et tunc eligunt seruire castitati quando eos libido seruos habere contemnit.

39.25. Nequaquam in senectute continentes uocandi sunt, qui in iuuentute luxuriose uixerunt. Tales non habent praemium quia laboris certamen non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

XL. De continentia.

40.1. A Deo datur continentia, sed petite et accipietis. Tunc autem tribuitur quando Deus gemitu interno pulsatur.

40.2a. Praelatam esse uirginitatem nuptiarum. Illud enim bonum, hoc optimum.

40.2b. Coniugium concessum est, uirginitas admonita tantum, non iussa. Sed ideo tantum admonita quia nimis excelsa.

40.3. Geminum est bonum uirginitas, quia et in hoc mundo sollicitudinem saeculi amittit, et in futuro aeternum castitatis praemium percipit.

40.4. Virgines feliciores esse in uita aeterna, Esaia testante: Haec dicit Dominus eunuchis: dabo eis in domo mea et in muris meis locum, et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium quod qui casti perseuerant et uirgines angelis Dei efficiantur aequales.

40.5. Amanda est pulchritudo castitatis. Cuius degustata delectatio dulcior inuenitur quam carnis. Castitas enim fructus suauitatis est, pulchritudo inuiolata sanctorum. Castitas securitas mentis, sanitas corporis; unde et aliquos gentilium gimnicos perpetuam ueneris abstinentiam exercuisse, ne uirtutem libidine frangerent. Luxuriosa namque uita carnem cito debilitat, fractamque celeriter ducit ad senectutem.

40.6. Omne peccatum per paenitentiam recipit uulneris sanitatem; uirginitas autem si labitur, nullatenus reparatur. Nam quamuis paenitendo ueniae fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinam.

40.7. Virgo carne non mente nullum praemium habet in repromissione. Vnde et insipientibus uirginibus Saluator in iudicio ueniens dicit: Amen dico uobis, nescio uos. Vbi enim iudicans mentem corruptam inuenerit, carnis procul dubio incorruptionem damnabit.

40.8. Nihil prodest incorruptio carnis, ubi non est integritas mentis, nihilque ualet mundum esse corpore eum qui pollutus est mente.

40.9. Multi sunt reproborum qui carnalis corruptelae contagium nesciunt; qui, sicut infecundi sunt corpore, ita steriles manent et mente operis boni fecunditate. Qui recte de uirginitate gauderent, si aliis prauis operibus non inseruient.

40.10. Qui se continentem profitetur et ab aliis terrenis desideriis non subtrahitur, quamuis hunc luxuria carnis non polluat, diuersa tamen mundanae conuersationis operatio maculat.

40.11. Virgines de suis meritis gloriantes hypocritis comparantur qui gloriam boni operis foris appetunt quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa caelestia non perueniunt, quia ipsi sibi uirginitatis praemium per elationis uitium auferunt. Hoc est enim in euangelio non habere uirgines in uasis oleum, id est non seruare intra conscientiam boni operis testimonium, sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

40.12. Ruina adulterii excipitur destina matrimonii, meliusque est uxorem ducere quam per libidinis ardorem perire.

40.13. Quidam coniugale decus non pro gignendis filiis delectantur, sed hoc pro turbulenta carnis et libidinosa consuetudine appetunt, sicque bonum male utuntur.

40.14. Vitia per se mala sunt, coniugia uero et potestates per se quidem bona sunt, per ea uero quae circa ea sunt mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt per quod dicit apostolus: Qui autem cum uxore est, cogitat quae sunt mundi; et propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat. Sic et

potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiae quoque praeuaricationem, malae existunt. Nocent enim nuptiae, nocent et potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se, exemplo itineris recti, iuxta quod spinae nascuntur, quae surgentes e latere nocent eis qui recto itinere gradiuntur.

XLI. De cupiditate.

41.1. Non posse quempiam spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

41.2. Non potest ad contemplandum Deum mens esse libera, quae desideriis huius mundi et cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiceret poterit oculus quem pulvis claudit.

41.3. Omni peccato peior est auaritia et amor pecuniarum. Vnde et per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius quam amare pecuniam; haec enim animam suam uenalem facit, quoniam in uita sua proiecit intima sua.

41.4. Cupiditas omnium criminum materia est. Vnde et apostolus ait: Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt a fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant ceterae suboles peccatorum.

41.5. Multi causa cupiditatis terrenae etiam ipsam fidem renuntiauerunt. Cupiditas enim Christum uendit. Nam et plerisque tantum in rebus alienis est desiderium, ut etiam homicidium perpetrare non uereantur, sicut Achab qui appetitu cupiditatis suae sanguinis expleuit effusionem.

41.6. Saepe iniqui mala quae concupiscunt, et adsequuntur, quatenus de effectu mali desiderii fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro id quod in saeculo nequiter appetunt, ut hac experientia resipiscant reuerti ad Deum, quod his mente cesserunt. Deum ergo sibi propitium aduersari, qui quod temporaliter concupiscit non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri ut durius pereant hii quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

41.7. Nunquam satiari nouit cupiditas. "Semper enim auarus eget", quantoque magis acquirit, tanto amplius quaerit; nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiam amittendi metu afficitur.

41.8. Inopes nascimur in hac uita, inopes recessuri a uita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

41.9. Plerumque potentes tanta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confiniis suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus recte per prophetam dicitur: Vae qui coniungitis domum ad domum, et agrum ad agrum copulatis usque ad terminum loci. Numquid soli uos habitabitis in medio terrae? Tales quippe homines infernum, id est diabolium, rapere ad perditionem, idem propheta sequenter adnuntiat dicens: Propterea dilatauit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino et descendent fortes eius et sublimes, gloriosique eius ad eum. Nec mirum quod morientes inferni ignibus deputentur, qui uiuentes flammam cupiditatis suae minime extinxerunt.

41.10. Qui desiderio cupiditatis exaestuant, flatu diabolicae inspirationis uruntur. Accendit enim mentem Euae superbia, ut de ligno uetito manducaret. Accendit Cain mentem inuidia, ut fratrem

occideret. Accendit Salomonem luxuriae facibus, ut, per amorem libidinis, idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, ut homicidium auaritiae adnecteret. His ergo inspirationibus diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

XLII. De gula.

42.1. Prima concupiscentiae suggestio panis est, cui si minime ceditur, diuersa edacitatis desideria conprimuntur. Vnde et Danihel: Panem, inquit, desiderii non comedi, hoc est, eius concupiscentiam non inpleui.

42.2. Prima est luxuriae materies saturitas panis. Vnde et propheta Sodomam de panis satietate accusat dicens: Haec fuit iniquitas sodomorum: superbia, saturitas panis et abundantia. Panem quippe sodomitae immoderate sumentes, in turpitudines defluxere flagitiorum, atque inde meruerunt, comitante superbia, caelestibus aduri incendiis, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

42.3. Vtile est cauere gulam ciborumque concupiscentiam. Quid enim tam noxium quam ut animus seruiat uentri et escae, quae sunt destruenda, testante apostolo ac dicente: Deus autem et hunc et hanc destruet?

42.4. Proxima est uentri libido, sicut loco, sic uitio. Vbi enim uentris cura, ibi et eorum quae circa uentrem sunt proxima. In ordine namque membrorum genitalia uentri iunguntur, dumque unum ex his immoderate reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

42.5. Non ad luxuriam uel ad satietatem, sed tantummodo ut corpus sustentetur epulis est utendum. Nam, ut philosophi disserunt, cibos inuentos esse ut contineant animam, non ut corrumpant.

42.6. Qui nimium cibus utuntur, quanto magis uentrem pascunt, tanto amplius sensum mentis obtundunt. Nam graeci dixerunt ex crasso uentre subtilem sensum gigni non posse. Nam gulae saturitas nimia aciem mentis obtundit, ingeniumque hebescere facit.

42.7. Libidinis ignes ciborum fomentis increscunt; corpus autem quod abstinentia frangit, temptatio non exurit. Vnde et tres pueros abstinentes flamma Babylonii incendii, etsi tetigit, non combussit, quia nimirum etsi desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflammet, usque ad consensum tamen concupiscentiae uel operis non exurit.

42.8. Cuius abundantia est epularum, ardentis diuitis intendat supplicium, cuius tanta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularum fuerat copia. In hoc enim saeculo esurire et sitire noluit, propterea illuc inter flammam sitiens stillam aquae quaesiuit nec meruit.

42.9. Considerandum quam uehementer arguantur comessatio et sumptuosa conuiuia per prophetam, ita ut comminetur Dominus se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Esaïam: Ecce gaudium et laetitia occidere uitulos et iugulare arietes, comedere carnes et bibere uinum; si dimittetur iniquitas haec uobis, donec moriamini!

42.10. Sicut omnes carnales cupiditates abstinentia resecantur, ita omnes animae uirtutes edacitatis uitio destruuntur. Inde est quod et princeps coquorum muros Hierusalem subuertit, quia et uenter, cui

seruitur a coquis, uirtutes animae destruit. Neque enim posse quempiam uirtutum perfectionem adtingere, nisi prius uentris edomuerit ingluuiem.

42.11. Nemo potest dominare ceteris uitiis, nisi prius ingluuiem uentris restrinxerit. Nec quisquam facile poterit a semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinentiam gulae. Tunc enim hostes qui extra nos sunt a nobis fortius superantur, quando prius quae intra nos sunt uitia extinguuntur. Nam frustra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

42.12. Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nam saepe accuratius praeparata sine gulae concupiscentia degustantur et saepe abiecta et uilia edendi cupiditate sumuntur. Sicque fit ut non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in uitium quod cum desiderio degustatur.

42.13. Quattuor sunt genera distinctionum in gulae appetitu, id est, quid, quando, quantum et quomodo appetatur. Quid, ad rem ipsam pertinet quae adpetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid adpetatur. Quantum uero, ad inmoderationem refertur. Quomodo, ad impatientiam festinationis adscribitur.

42.14. Nullus homini tam inportunus exactor quam uenter, qui quotidianam refectionem quotidiana famis exactione adimplet. Cum ceteris enim uitiis etsi interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur; cum isto autem et nascimur, cum isto et morimur.

42.15. Plerumque uoluptas uescendi ita sub obtentu necessitatis subrepat, ut dum putatur seruire necessitati, uoluptatis desiderio seruiatur; nec facile discernitur utrum quod accipitur gulae an indigentiae deputetur.

XLIII. De ebrietate.

43.1. Esca crapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis.

43.2. Ebrietas ita mentem alienat, ut ubi sit nesciat. Vnde etiam et malum non sentitur quod per ebrietatem committitur.

43.3a. Verum est quod, iuxta prophetam, fornicatio et ebrietas auferat cor. Fornicatio enim, sicut ait Salomon, infatuat sapientem. Ebrietas, sicut in Loth sensus rationem captiuat. Vnde et in Prouerbiis: Potentes, inquit, qui iracundi sunt uinum non bibant, ne cum biberint obliuiscantur sapientiam.

43.3b. Plerisque laus est multum bibere, et non inebriari. Audiant hii aduersum se dicentem prophetam: Vae qui potentes estis ad bibendum uinum, et uiri fortes ad miscendam ebrietatem.

43.4-5. Vino multo deditos et luxuriose uiuentes Esaias sic arguit dicens: Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam et potandum usque ad uesperum, ut uino aestuetis. De talibus et alio loco dicitur: Vae tibi ciuitas cuius rex iuuenis est, et cuius principes mane comedent. Â Multi enim a mane usque ad solis occubitum ebrietati et gulae uoluptatibus seruiunt nec intellegunt cur nati sunt; sed consuetudine beluina detenti, luxuriae tantum tota die epulisque inseruiunt.

43.6. Clamat Iohel propheta his qui ebrietati deseruiunt, dicens: Expergiscimini ebrii et flete, et ululate omnes qui bibitis uinum in dulcedinem. Quo testimonio non ait tantumflete omnes qui bibitis uinum, ut bibere omnino non liceat, sed adiecit in dulcedinem, quod ad uoluptuosam pertinet et prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheo bibere apostolus, dicens: Vino modico utere.

43.7. Non solum ex uino inebriantur homines, sed etiam ex ceteris potandi generibus, quae uario modo conficiuntur. Vnde et nazaraeis, qui se sanctificabant Domino, praeceptum est uinum et siceram non bibere. Vtraque enim statum mentis euertunt, et ebrios faciunt; luxuriam quoque carnis utraque aequaliter gignunt.

43.8. Quidam continentes, sicut panem cum pondere edunt, ita et aquam cum mensura sumunt, adserentes ad castimoniam carnis etiam aquae abstinentiam conuenire.

XLIII. De abstinentia.

44.1a. Hoc est perfectum et rationabile ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, interior orat.

44.1b. Facilius per ieiunium oratio penetrat caelum. Tunc enim homo, spiritalis effectus, angelis coniungitur, Deoque liberius copulatur.

44.2. Per ieiunium etiam occulta mysteriorum caelestium reuelantur diuinique sacramenti arcana panduntur. Sic namque Danihel, angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Haec enim uirtus et angelorum manifestationes et eorum adnuntiationes ostendit.

44.3. Ieiunia fortia tela sunt aduersus temptamenta daemoniorum. Cito enim per abstinentiam deuincuntur. Vnde etiam Dominus et Saluator noster eorum incursus ieiuniis et orationibus praemonet superare dicens: Hoc genus non eicitur nisi per orationem et ieiunium. Inmundi enim spiritus ibi sese magis iniciunt ubi plus uiderint escam et potum.

44.4a. Sancti, quandiu in huius saeculi uita inhabitant, desiderio superni roris corpus suum aridum portant. Vnde et psalmus: Sitiuit, inquit, in te anima mea quam multipliciter et caro mea. Caro enim tunc Deum sitit, quando per ieiunium abstinet et arescit.

44.4b. Abstinentia et uiuificat et occidit; uiuificat animam, corpus necat.

44.5. Saepe abstinentia simulate agitur, ieiunia per hypocrisin exercentur. Quidam enim mira inedia corpus suum laniant, exterminantes, sicut ait euangelium, facies suas ut appareant hominibus ieiunantes. Ore namque pallescunt, corpore adteruntur, cordis alta suspiria ducunt, ante mortem quoque mortiferis se suppliciis tradunt, tantumque miseri laboris exercitium non pro Dei amore, sed pro sola humanae laudis admiratione sectantur.

44.6. Quidam incredibiliter abstinent, ut hominibus curiosis sancti appareant; sed hoc bonum abstinentiae talibus non est uirtus reputanda sed uitium, quia bona male utuntur.

44.7. Ieiunium et elemosina in abscondito sese amant, ut solus Deus qui inspicit omnia meritum

operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt nequaquam a Deo iustificantur, quia, iuxta sermonem euangelicum, mercedem suam ab hominibus receperunt.

44.8. Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem cibis abstinent et prae agunt, daemones imitantur, quibus esca non est, et nequitia semper est. Ille enim bene abstinet cibis, qui et a malitiae actibus, et a mundi ieiunat ambitionibus.

44.9. Qui execrationis studio non abstinentiae uoto ab escis carniū se suspendunt, hii potius execrandi sunt, quia Dei creaturam usibus humanis concessam reiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilque esse iudicatur inmundum, Paulo adtestante apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem et infidelibus, nihil est mundum, sed polluta sunt eorum et mens et conscientia.

44.10. Spernitur ieiunium quod in uesperum repletionem ciborum reficitur. Neque enim reputanda est abstinentia, ubi fuerit uentris saturitas subsecuta.

44.11-12. Spernitur ieiunium quod in uesperum deliciis compensatur, dicente Esaia propheta: Ecce in die ieiunii uestri inuenitur uoluptas. Voluptas enim deliciae intelleguntur. Sicut enim repetitio debiti et lites, et contentio, et percussio, ita et deliciae inprobantur a propheta in ieiunio. Â Tota enim die epulas in cogitatione ruminat qui ad explendam gulam uespere sibi delicias praeparat.

44.13. Non est corporis adhibenda inmoderata abstinentia, ne, dum amplius grauatur caro pondere inediae, nec malum agat postea, nec bene facere incipiat, et quae addicitur ut usum mali careat, simul et boni officium, dum plus premitur perdat. Sollicita igitur discretione carnis est moderanda materies, scilicet ne aut integre extingatur, aut inmoderate laxetur.

44.14. Infirmitate carnis nimia praeualente, ad perfectionem pertingere nemo potest, nam quamuis sanctitatis amorem quisque habeat, exequi tamen non ualet operis meritum, cuius intentione cordis deseruire conatur.

44.15. Corporis debilitas nimia etiam uires animae frangit, mentis quoque facit ingenium marcescere, nec ualet quicquam boni per inbecillitatem perficere.

44.16. "Ne quid nimis," nam quicquid cum modo et temperamento fit, salutare est; quicquid autem nimis et ultra modum est, perniciosum fit studiumque suum in contrarium uertit. In omni ergo opere modum et temperamentum oportet habere. Nam omne quod excedit periculosum est, sicut aqua quae si nimios imbres praebeat, non solum nullum usum adhibet, sed etiam periculum exhibet.

Explicit Liber Secundus.

Liber III

Incipit Liber Tertius.

I. De flagellis Dei.

1.1a. Diuinae sapientiae subtilitas, sicut interius, ut testis, scrutatur conscientias, ita exterius inrogat poenas; ut uerum sit testimonium prophetae, quia ipse est testis et iudex.

1.1b. Miserere, Domine, misero Isidoro indigna agenti et digna patienti, assidue peccanti et tua flagella cotidie sustinenti.

1.2. Ordinata est miseratio Dei quae prius hic hominem per flagella a peccatis emendat, et postea ab aeterno supplicio liberat. Electus enim Dei doloribus uitae huius adteritur, ut perfectior uitae futurae lucretur.

1.3. Nequaquam Deus delinquenti parcat, quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio aeterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo paenitendo punit quod male admisit. Ac proinde est quod Deus delinquenti non parcat.

1.4. Iusto temporalia flagella ad aeterna proficiunt gaudia; ideoque et iustus in poenis gaudere debet, et impius in prosperitatibus timere debet.

1.5-6. Neque iusto, neque reprobis Deus misericordiam et iustitiam abstrahit. Nam et bonos hic per afflictionem iudicat, et illuc remunerat per miserationem; et malos hic remunerat per temporalem clementiam, et illuc punit per aeternam iustitiam. Â In hac enim uita Deus parcat impiis et tamen non parcat electis; in illa parcat electis, non tamen parcat iniquis.

1.7. Periculosa est securitas in hac uita malorum, et bonorum dolor tranquillus. Nam iniquus post mortem ducitur cruciandus; iustus uero dormit post laborem securus.

1.8. Non tantum de corporalibus passionibus, sed etiam de spiritalibus oportet intellegi ut quanto quisque aut in corpore aut in mente flagella sustinet, tanto se in fine remunerari speret.

1.9. Saepe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo; dumque multa damnabilia commisisse uideantur, despecti tamen a Deo nullo emendationis uerbere feriuntur.

1.10. Plus corripitur flagello qui a Deo diligitur, si peccauerit, dicente Amos propheta: Tantummodo uos cognoui ex omnibus nationibus terrae, idcirco uisitabo super uos omnes iniquitates uestras. Quem enim diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.

1.11. Valde pernecessarium est iustum in hac uita et uitiiis temptari, et uerberari flagello, ut, dum uitiiis pulsatur, de uirtutibus non superbiat, dum uero aut animi aut carnis dolore adteritur, a mundi amore retrahatur. Temptari autem oportet iustum, sed temptatione plagae, non temptatione luxuriae.

1.12. Durius circa suos electos in hac uita Deus agit, ut, dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta praesentis uitae delectent, sed caelestem patriam, ubi certa requies expectatur, indesinenter desiderent.

1.13. Electos uitae istius aduersitate probari, ut, secundum Petrum, iudicium a domo Dei incipiat, dum in hac uita electos suos Deus iudicii flagello castigat.

II. De gemina percussione.

2.1. Gemina percussio est diuina; una in bonam partem, qua percutimur carne ut emendemur. Altera qua uulneramur conscientia ex caritate, ut Deum ardentius diligamus.

2.2. Gemino more Deus respicit uel ad ueniam, uel ad uindictam. Ad ueniam sicut Petrum; ad uindictam, sicut dum facta Sodomorum se descensurum et uisurum testatur.

2.3. Trimoda ratione Deus quos uoluerit percutit, id est ad damnationem reprobos, ad purgationem quos errare uidet electos, ad propagandam meritorum gloriam iustos. Primo namque modo Aegyptus caesa est ad damnationem; secundo modo pauper Eleazar ad purgationem; tertio modo percussus est Iob ad probationem.

2.4-5. Flagellatur homo plerumque a Deo ante peccatum ne malus sit, ut Paulus, qui Satanae angelo instigante carnis tolerabat stimulos. Flagellatur etiam et post peccatum, ut corrigatur, sicut ille in apostolo qui traditus est Satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus esset. Â Non tamen iuste murmurat etiam qui nescit cur uapulat. Nam Deus ideo plerumque iustum flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

2.6. In hac uita Deus tanto magis studet ut parcat, quanto magis expectando flagellat; sed alios feriendo corrigit, de quibus dicit: Ego quos amo arguo et castigo; alios feriendo punit quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosque non iam sub disciplina ut filios pater, sed districta damnatione, ut hostes aduersarius, percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus. Vnde unusquisque festinet, et timeat ne simul feriat uita eius cum culpa. Flagellum namque tunc diluit culpam, cum mutauerit uitam. Nam cuius mores non mutat, actiones non expiat.

2.7. Omnis diuina percussio aut purgatio uitae praesentis est, aut initium poenae sequentis. Nam quibusdam flagella ab hac uita inchoant, et in aeterna percussione perdurant. Vnde per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, et ardebit usque ad inferos deorsum.

2.8-9. A quibusdam dici solet: Non iudicat Deus bis in idipsum; qui tamen non adtendunt illud quod alias scriptum est: Iesus populum de terra Aegypti liberans, secundo eos qui non crediderunt perdidit. Quamuis enim si una culpa bis non percutitur, una tamen percussio intellegitur, quae hic coepta illuc perficitur, ut in his qui omnino non corriguntur, praecedentium percussio flagellorum sequentium sit initium tormentorum. Â Hinc est quod in psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide confusione sua. Diploidis enim duplex uestimentum est quo figuraliter induuntur qui et temporali poena et aeterna dannantur. Vnde et Hieremias: Contritio super contritionem, id est gemina damnatio, et hic, et in futuro

saeculo. Et idem alibi: Et duplici contritione contere eos, id est gemina poena, praesenti scilicet et futura.

2.10. Quibusdam secreto Dei iudicio hic male est, illuc bene, scilicet ut dum hic castigati corriguntur, ab aeterna damnatione liberentur. Quibusdam uero hic bene est, illuc male, sicut diuiti illi accidit, qui hic potentiae claritate conspicuus, post mortem gehennae incendiis traditur cruciandus. Porro quibusdam et hic male, et illuc male est, quia corrigi nolentes et flagellari in hac uita incipiunt, et in aeterna percussione damnantur.

2.11. In tanto inmergi quosdam desperationis profundo, ut nec per flagella ualeant emendari. De quibus recte per prophetam Dominus dicit: Frustra percussi filios uestros; disciplinam non receperunt.

2.12. Plerumque iustus plangit et nescit utrum pro omnibus suis peccatis praesentia patiatur flagella, an pro uno tantum, et nescit quae sit culpa illa pro qua meruit eius modi pati supplicia, et pro ipso ambiguo maxime in maerore uersatur.

2.13. Quamuis flagella praesentia iustum a peccatis absoluant, adhuc tamen sub metu uindictae turbatur, ne instantes ei plagae non sufficiant ad purganda delicta. Proinde ergo, dum praesentia patitur et futura pertimescit, quodammodo, sicut ait propheta, pro suis peccatis duplicia recipit.

III. De infirmitate carnis.

3.1. Esse nonnullos eiusdem qualitatis homines qui nesciant corrigi, nisi alios uiderint flagellari; sicque proficiunt conparatione malorum, dum sibi id accidere timent, in quo deperire alios uident.

3.2. Quosdam uidens Deus nolle proprio uoto corrigi, aduersitatum tangit stimulis. Quosdam etiam praesciens multum peccare posse, in salutem flagellat eos corporis infirmitate, ne peccent, ut eis utilius sit frangi languoribus ad salutem, quam manere incolumes ad damnationem.

3.3. Visitatio Dei nec semper in bonum accipitur, nec semper in malum. In bonum enim accipitur, sicut est illud: Visita nos in salutari tuo. In malum uero, iuxta illud: in tempore uisitationis suae peribunt.

3.4. Tribus ex causis infirmitates accidunt corporis, id est ex peccato, ex temptatione, et ex intemperantiae passione; sed huic tantum nouissimae humana potest medicina succurrere; illis uero sola pietas diuinae misericordiae.

3.5. Qui ualentiores sunt et sani, utile est illis infirmari et non peccare, ne, per uigorem salutis, inlicitis sordidentur cupiditatum et luxuriae desideriis.

3.6. Duritia quae mentem premit, nec sentitur, utiliter mutatur in carne, ut sentiatur atque intellecta emendetur. Nam citius uulnera carnis sentiuntur quam animae; ideoque per carnis flagello errantes citius corriguntur. Hoc quippe indicant in Pauli oculis squamae infidelitatis, quae dum mutatae sunt per increpationem in oculis carnis, confestim resoluta est duritia mentis.

3.7. Est perniciosa sanitas quae ad inobedientiam hominem ducit. Est et salubris infirmitas quae per diuinam correptionem mentem a duritia frangit.

3.8. Languor animae, id est peccatorum infirmitas, pernicioosa est; de qua etiam apostolus ait: Quis infirmatur et ego non uror? Nam infirmitatem carnis utilem esse idem apostolus adprobat dicens: Quando infirmor, tunc fortior sum.

III. De tolerantia divinae correptionis.

4.1. Murmurare in flagellis Dei peccator homo non debet quia maxime per hoc quod corripitur emendatur. Vnusquisque autem tunc leuius portat quod patitur si sua discussit mala pro quibus illi infertur retributio iusta.

4.2a. Discat non murmurare qui male patitur, etiam si ignorat cur mala patiatur; et per hoc iuste se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius numquam iniusta iudicia sunt.

4.2b. Qui flagella sustinet et contra Deum murmurat, iustitiam iudicantis accusat; qui uero se cognoscit a iusto iudice pati quod sustinet, etiamsi pro quod patitur ignoret, per hoc iam iustificatur per quo et seipsum accusat et Dei iustitiam laudat.

4.3. Dum ex rebus prosperis utilia iustus exempla praestat hominibus, necesse est iterum eum et aduersitatibus tangi, quatenus eius patientia conprobetur, ut denuo fortitudinis documenta ex eo sumant qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

4.4. Qui passionibus animae insidiante aduersario cruciatur, non idcirco se credat alienari a Christo qui talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si, dum haec patitur, laudet Deum potius, non accuset.

4.5. Ad magnam utilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionum temptationibus agitur. Pro quibus si Deo gratias egerit suaeque culpae quod talia dignus sit reputauerit, hoc quod ex passione tolerat ei pro uirtutibus reputabitur, qui et diuinam agnoscit iustitiam et suam culpam intellegit.

V. De temptationibus diaboli.

5.1. Multis calamitatum temptationibus mens iusti in hac uita pulsatur; unde et optat ab hoc saeculo funditus euelli, quo et aerumnas careat et fixam illuc securitatem inueniat.

5.2. Inter eas poenas quas iustus in corpore patitur, atque eas quas mente per fraudem diaboli tolerat, multum interest. Nam grauius fert quas interius luget, quam eas quas exterius sustinet. Has enim et loco euitat et tempore; illas nec loco potest euitare nec tempore.

5.3. Non amplius temptat electos diabolus quam Dei uoluntas permittit. Temptando autem, sanctorum profectibus seruit.

5.4. Etsi nolens, utilitati tamen sanctorum seruit diabolus, quando eos temptationibus suis non decipit, sed potius erudit. Nam temptationes quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Christus ad exercitium uirtutum salubri utilitate conuertit.

5.5-6. Insidiae diaboli atque astutiae, quamuis huc atque illuc, quaerentes quem deurent, diffundantur, a potestate tamen diuina non egrediuntur, ne tantum noceant quantum malitiose contendunt. Namquando sanctorum uirtustantatolerare potuisset, si superna dispensatio pio moderamine nequitiam daemonum non frenaret? Et licet diabolus temptationem iustorum semper inferre cupiat, tamen, si a Deo potestatem non accepit, nullatenus adipiscere potest quod appetit. Vnde et omnis uoluntas diaboli iniusta est, et tamen, permittente Deo, omnis potestas iusta. Ex se enim temptare quoslibet iniuste appetit, sed eos qui temptandi sunt, et prout temptandi sunt, non nisi temptari Deus iuste permittit. Â Vnde etiam in libris regum de diabolo scriptum est quia spiritus Domini malus inruebat in Saul. Vbi iuste quaeritur: si Domini cur malus? si malus, cur Domini? Sed duobus uerbis comprehensa est et Dei potestas iusta et diaboli uoluntas iniusta. Namspiritus malus per nequissimam uoluntatem, et idem spiritus Domini per acceptam iustissimam potestatem.

5.7. Diabolus non est inmissor, sed incentor potius uitiorum. Neque enim alibi concupiscentiae fomenta succendit, nisi ubi prius prauae cogitationis delectationes aspexerit; quas si a nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit, statimque franguntur iacula concupiscentiae eius "contemptaeque iacent et sine luce faces illius."

5.8a. Sollicite hostis insidias intellegere pariter et cauere Dei seruum oportet; sicque in innocentia uitae existere simplicem, ut tamen oporteat cum simplicitate esse prudentem.

5.8b. Qui prudentiam simplicitati non miscet, iuxta prophetam, columba est seducta non habens cor. Sed ideo columba, quia simplex, ideo autem cor non habens, quia ignara prudentiae est.

5.9. Saepe fraus Satanae sanctorum cordibus aperitur, quando, per speciem boni angelum se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atque contemnitur, Sic et uerba fallacis doctrinae sanctos suos Deus facit intellegere, quatenus diabolicum errorem interius cognoscant, ac sollicite caeant.

5.10. Discretio sanctorum tanta esse debet ut inter bonum et malum praediti ratione diiudicent, ne eos diabolus per speciem boni fallat. Haec est enim percontatio Iosuae dicentis: Noster es, an aduersariorum? Propter hoc et Hieremiae dicitur: si separaueris pretiosum a uili, quasi os meum eris. Tunc enim bene de se iudicant sancti, quando eos Deus fallacia daemonum temptamenta facit intellegi.

5.11. Multi decipiuntur a diabolo, et ignorant se esse deceptos, Oseae prophetae testimonio declarante: Comederunt, inquit, alieni robur eius, et ipse ignorauit. Alieni namque maligni spiritus significantur, qui uirtutes mentis comedunt; sed hoc corda neglegentium non intellegunt.

5.12. Tamquam inermis diabolus uincitur, quando de aperta iniquitate hominem deprauare conatur; armatus uero tunc incedit, dum per speciem sanctitatis et uirtutis ea quae sancta sunt destruit, quando et qui decipitur sua detrimenta non sentit, sed tamquam sint uirtutes, quae sunt uitia sectatur et diligit.

5.13. In oculis carnalium diabolus terribilis est, in oculis electorum terror eius uilis est. Ab incredulis ut leo timetur; a fortibus in fide ut uermis contemnitur, atque ad momentum ostensus repellitur.

5.14. Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minime transit. Nam facile in consequenti opere repellitur, si prima oblectamenta illius respuantur. Diabolus enim serpens est lubricus, cuius si

capiti, id est primae suggestioni non resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, inlabitur.

5.15. Temptationum diabolicarum initia fragilia sunt, quae, si non caueantur, sed per usum in consuetudinem transeant, in nouissimis fortiter conualescunt, ita ut aut nunquam aut cum difficultate uincantur.

5.16. Dum in tota uita diabolus praeuaricare hominem cupiat, amplius tamen in finem molitur decipere. Hinc est quod in principio contra protoplaustum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneum eius, quia nimirum hominem, quem diabolus in cursu praeteritae uitae non decipit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisque sit iustus, numquam necesse est ut sit in hac uita securus, sed semper humilis caueat, semperque, ne in finem corruat, sollicitus pertimescat.

5.17. Diabolus suis fautoribus blanditur, Dei uero seruis molitur temptamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismum passus est a diabolo temptari.

5.18. Diabolus sanctos omnes non tenendo possidet, sed temptando persequitur. Namquia non in eis intrinsecus regnat, contra eos extrinsecus pugnat. Et qui interius amisit dominium, exterius commouet bellum.

5.19. Tunc contra eum quem possidet diabolus acrius saeuit, quando se uirtute diuina ab eo expellendum cognoscit. Vnde inmundus spiritus tunc decerpit grauius puerum in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factum et ad Iob uerba respicit, ubi in nouissimis Behemoth caudam suam, quasi cedrus adstringit.

5.20. Plus contra eos diabolum diuersis temptationibus insistere, qui possint et aliis sua utilitate prodesse, ut dum illi inpediuntur, non proficiant qui docendi sunt.

5.21. Maligni spiritus hoc, quod intra nos mundari cupimus, sine intermissione temptant iterum sordidare. Sancti autem praesago spiritu eorum insidias praecognoscunt, et quicquid in semetipsis terrenum sentiunt, indesinenter operibus sanctis exhauriunt, ut de intimis puri inueniantur.

5.22. Eodem blandimento decipiuntur nunc per diabolum homines, quo protoplausti in paradiso sunt decepti. Multis enim uitiorum praestigiis mentes reproborum pertemptando deglutit. Nunc enim promissis decipit; nunc rebus transitoriis, quasi necessariis inlicit; nunc etiam ipsa inferni supplicia quasi leuia et transitoria suggerit, quatenus miserorum corda in cupiditatem lasciuiamque dissoluat secumque ad tartara ducat.

5.23. Argumenta machinationum malarumque cogitationum semina, quae in cordibus hominum diabolus fundit, ita saepe undique captam implicant mentem, ut ex qua parte euadere quisque temptauerit, sine periculo exire non possit, ueluti si iures hoc facere quod si feceris pecces, si non feceris reus periurii sis. In tanto ergomalidiscrimine, ut euadendi aditus pateat, minora potius eligenda sunt, ut maiora uitentur.

5.24. Diabolus quando decipere quemquam quaerit, prius naturam uniuscuiusque intendit, et inde se applicat, unde aptum hominem ad peccandum inspexerit.

5.25. Ex ea parte homines diabolus temptat, qua eos per excrescentem humorem facile inclinari ad uitia conspicit, ut, secundum humoris conspersionem, adhibeat et temptationem. Lege Balaam, qui in figura diaboli contra populum Dei ex ea parte praecepit perniciosus praetendere laqueos ex qua sentit eos facilius esse lapsuros. Namet qui aquam alicubi deducit, non eam per aliam partem mittit nisi ubi impetum eius intendit.

5.26. Nullus culpam non existimet quam ex conspersione propria sustinet; sed quantum ualet, contra id quod tolerat, pugnet. Namsi conspersioni ceditur, temptationi uel uitio nequaquam resistitur.

5.27-28. Ideo diabolus in sacris eloquiis Behemoth, id est animal, dicitur quia de caelis lapsus ad terras cecidit. Ideo Leuiathan, id est serpens de aquis, quia in huius saeculi mare uolubili uersatur astutia. Auis uero propterea nominatur quia per superbiam ad alta sustollitur. Et recte his tribus uocabulis appellatur, quia pro suo merito aerem quasi auis pro carcere meruit; terram, ut animal brutum sit; serpens, ut in huius saeculi mare insana iactetur fluctuatione. Â Ex id enim quod per membra sua diabolus operatur, sortitur uocabula, ita ut quod singuli agunt, incitante illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non decipit diabolus? Vnde animal est, hoc est per carnis luxuriam temptat. Vnde serpens est, hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autem nec sic decipit, insidiatur. Vnde auis est, hoc est superbiae ruina. Vndique enim dolos praeparat, quousque inueniat uiam per quam incautum decipiat.

5.29. Aliud est intrare in mentem cuiquam diabolus, aliud uero inhabitare. Namet in cordibus sanctorum ingreditur, dum malas suggestiones insinuat; sed non habitat in eis, quia in suo corpore non eos transducit. Qui uero in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum eius. Et si subripiat mentibus electorum diabolus, non autem in eis requiescit, sicut in cordibus reproborum; nam calore fidei mox excitatur ut exeat ab electis.

5.30. Nonnulli, quos iam auido ore diabolus deuorauerat, rursus diuini iudicii occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, et saluti restituuntur. Namsaepe multos, quos antiquus hostis luxuriae uoragine mersos tenuit, potentia diuina per paenitentiam ab eius faucibus traxit.

5.31. Quomodo bonorum interitum propheta electam dicit esse diaboli escam, dum alibi scriptum sit de illo: Fenum sicut bos comedit, nisi quod in oculis Dei fenum sunt, qui electus cibus secundum homines esse uidentur? Ac per hoc, qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fenum existunt.

5.32. Eum diabolus iam deglutisse dicitur quem iam perfecto scelere deuorasse uidetur. Eum uero quem non deglutiuit operis perfectione, sed temptationum inlecebris mordet ut deuoret, adhuc quasi in maxillam mandit. Vnde et Paulus habet stimulos carnis quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem qua deglutiatur.

5.33. Os diaboli uerba eius sunt. Verba uero eius inspirationes occultae sunt quibus corda hominum adloquens occultis urit cupiditatibus.

5.34. Quidam ob incorruptibilem iniquitatem, quia sponte non corriguntur, inmundis spiritibus uexandi traduntur, ut arripiendi eos daemones corporaliter habeant potestatem, terroribusque eorum afflicti humiliantur, paeniteant et saluentur, sicut et apostolus corinthiis scribens dicit: Tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus saluus sit. Vtile est enim quosdam peccantes, ut in anima

saluentur, Satanae corporaliter deputari, quatenus ex praesenti correptione futurum iudicium timeant, et de cetero delinquere caueant. Quidam autem potestati daemonum ad emendationem deputantur; quidam uero despecti ad solam perditionem traduntur.

5.35. Numquam uacat diabolus aduersus hominem iustum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitatur. Hinc est quod apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis angelus Satanae, qui me colafizet.

5.36. Saepe iusti mentem uariis uexationum doloribus uis daemonum cruciat, unde interdum usque ad desperationis angustiam coarctatur. Permanentem autem in Dei amore animae et ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nam siue in animo, seu in corpore, per instinctum immundorum spirituum quaelibet aduersa iustus patitur, ex Dei utique permissu id patitur. Quod si hoc ipsud ad Dei gloriam humilis referat, et dicat quod pro corporis passione Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus? iste non separatur a Deo, sed coniungitur, quamlibet atroci angustia torqueatur.

5.37. Multa iustus aduersa in anima patitur instigatione daemonum, sed talibus temptamentis perire uitae aeternae non potest, quia pius Dominus ad damnationem culpae non reputat quod de suae maiestatis permissu nolens qui patitur portat. Nam ubi peccamus, ubi cupiditate uel uoluntate deflectimus; ubi uero uiolenter addicimur, etsi facinus aut flagitium non est, miseria tamen pro flagitio et facinore est. Sed qui Deum pro inrogata laudat miseria, commissa procul dubio caret facinora.

VI. De temptamentis somniorum.

6.1. Plerumque daemones in noctibus occurrentes humanos sensus per uisiones conturbant, ut formidolosos et timidos faciant, quotiens et desperatione peccatorum mentem conuersi per soporem conturbant, horrendaque gehennae supplicia minant. Nonnumquam autem et aperta inpugnatione crassantes humana corpora uerberant, quod tamen. Deo permittente, malorum fit ad uindictam, iustorum ad tolerantiae gloriam.

6.2. Plerumque immundi spiritus eos quos incumbere in saeculi amore conspiciunt, dormientes quadam uana spei prosperitate inludunt. Quosdam uero, quos formidare aliqua aduersa persentiunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicque miserorum corda uariis inlusionibus intentantes, modo uacua prosperitate demulcent, modo uana formidine terrent.

6.3-5. Qui aut nullis aut raris conscii sunt delictis, aut numquam aut raro terroribus fatigantur nocturnis; sed placato somno quiescentes, interdum etiam per soporem quaedam arcana et mystica contuentur ac uident. Qui uero corda sua grauioribus uitiiis polluerunt conscientiae pauore inlusi, species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis eludit imaginibus et quos uigilantes in uitia traxit, dormientes fatigat, ut numquam securos requiescere sinat. Â Nonnumquam etiam electorum mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur, et quos uigilantes uitiiis temptant nec superant, acriter dormientes inpugnant. Â Sancti autem etsi ad momentum huiusmodi uisionibus commoueantur, mox tamen euigilantes inlusionum uanitates despiciunt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

6.6-7. Diuersae qualitates sunt somniorum. Quaedam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quae etiam per experientiam nota sunt. Quaedam uero ex propria cogitatione oriuntur; nam saepe quae in die

cogitamus, in noctibus recognoscimus. Â Nonnullae autem uisiones spirituum inmundorum fiunt inlusione Salomone probante: Multos, inquit, errare fecerunt somnia et inlusiones uanae. Porro quaedam iusto fiunt modo, id est supernae reuelationis mysterio, sicut legitur in lege de Ioseph filio Iacob, qui somnio fratribus praeferendus praedicatur. Vel sicut in euangelio de Ioseph sponso Mariae, qui ut fugiret cum puero in Aegyptum somnio admonetur. Nonnumquam et permixtae accedunt uisiones, id est cogitatione simul et inlusione, atque item cogitatione et reuelatione, Danihelo dicente: Tu, inquit, rex, cogitare coepisti in stratu tuo quid esset futurum post haec; qui reuelat mysteria ostendit tibi quae uentura sunt. Etenim saepe ea in quibus cogitationum nostrarum sensum porrigimus, quodam mentis excessu reuelantur, dum requiescimus.

6.8. Quamuis nonnulla uera sint somnia, facile tamen eis credi non opus est, quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, et unde ueniant rare considerantur. Tam facile igitur somniis fides habenda non est, ne forte Satanas, in angelum lucis se transformans, quemlibet incautum fallat, et aliqua erroris fraude decipiat.

6.9. Nonnumquam interdum daemones deceptorum fraude ita quosdam curiosos obseruantesque inludunt, ut quaedam somnia non aliter eueniant quam ostenduntur. Vt enim in multis fallant, interdum et uera pronuntiant. Sed quamuis ita accedant, contemnenda sunt, ne forte de inlusione procedant, recolentes testimonium scripturae dicentis: Si dixerint uobis, et ita euenierit, non credatis.

6.10a. Somnia similia sunt auguriis, et qui ea intendunt, reuera auguriare noscuntur.

6.10b. Non esse uera somnia quae cogitans animus die noctuque sibi imaginatur; mentes enim nonnunquam ipsa sibi somnia fingunt.

6.11-12. Saepe, dum priora mala per tristem memoriam ac gehennae uindictam in nobis ipsis recolendo imaginamus, huius modi mentis imaginationes aut de praeteritis admissis aut de futuris suppliciis memoria uigilantibus fiunt, et per uisiones somniaque occurrunt, et cogitantium mentes concutiunt. Namuna ui memoriae fiunt utraque, siue uigilantibus, siue dormientibus nobis. Â Tali enim animi monitione horribili pauore etiam per quietem concutimur, et quam grauia sunt quae commisimus, et quam dura quae pertimescimus, mentis aspectu etiam in somnia contemulamur.

6.13. Non esse peccatum quando nolentes imaginibus nocturnis inludimur; sed tunc esse peccatum si, antequam inludamur, cogitationis affectibus praeuenimur. Luxuriae quippe imagines quas in ueritate gessimus, saepe dormientibus in animo apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrunt.

6.14. Qui nocturna inlusione polluitur, quamuis etsi extra memoriam turpium cogitationum sese persentiat inquinatum, tamen hoc ut temptaretur culpae suae tribuat, suamque immunditiam statim fletibus tergat.

VII. De oratione.

7.1. Hoc est remedium eius qui uitiorum temptamentis exaestuat, ut quotiens quolibet tangitur uitio totiens ad orationem se subdat, quia frequens oratio uitiorum inpugnationem extinguit.

7.2. Tam perseueranter intendere oportet animum nostrum orando atque pulsando, quousque

inportunas desideriorum carnalium suggestiones quae nostris obstrepunt sensibus, fortissima intentione superemus, ac tamdiu insistere, quousque persistendo uincamus. Namneglegentes orationes nec ab ipso homine impetrare ualent quod uolent.

7.3. Quando quisque orat, Sanctum ad se Spiritum aduocat. At ubi uenerit, confestim temptamenta daemoniorum quae se mentibus humanis inmergunt, praesentiam eius ferre non sustinentes effugiunt.

7.4. Oratio cordis est, non labiorum. Neque enim uerba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacite cor oret et uox sileat, quamuis hominibus lateat, Deo latere non potest, qui conscientiae praesens est. Melius est autem cum silentio orare corde sine sono uocis, quam solis uerbis sine intuitu mentis.

7.5. Numquam est sine gemitu orandum, nam peccatorum recordatio maerorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, et magis reos tunc nos esse cognoscimus. Ideoque, cum Deo adsistimus, gemere et flere debemus, reminiscentes quam graua sint scelera quae commisimus, quamque dira inferni supplicia quae timemus.

7.6. Mens qualem se in orationem offert, talem post orationem conseruet. Namnihil proficit oratio, si denuo committitur unde iam uenia postulatur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando ablui postulat delinquendo non iterat.

7.7. Mens nostra caelestis est, et tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus inpeditur. Apta est enim ad bonum in sua natura, in aliena uero turbatur.

7.8. Pura est oratio quam in suo tempore saeculi non interueniunt curae; longe autem a Deo est animus qui in oratione cogitationibus saeculi fuerit occupatus. Tunc ergo ueraciter oramus, quando aliunde non cogitamus. Sed ualde pauci sunt qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdam sint, difficile tamen ut semper sint.

7.9-10. Mens quae ante orationem uacans a Deo illicitis cogitationibus occupatur, dum in orationem uenerit, confestim illi imagines rerum quas nuper cogitauit occurrunt, aditumque precis obstruunt, ne se mens libera ad caeleste desiderium erigat. Â Purgandus est itaque primum animus, atque a temporalium rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deum uere et simpliciter dirigatur. Namreuera tunc inpetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu adsistimus cum oramus.

7.11. Multis modis interrumpitur orationis intentio, dum se per incuriam uana mundi ingerunt in cuiuscumque orantis animo. Tunc autem magis diabolus cogitationes curarum saecularium humanis mentibus ingerit quando orantem aspexerit.

7.12. Duobus modis oratio inpeditur ne inpetrare quisque ualeat postulata: hoc est si aut quisque adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum, dum quisque a semetipso absterserit, protinus securus studio orationis incumbit, et ad ea quae inpetrare precibus cupit, mentem libere erigit.

7.13. Qui laeditur, non desistat orare pro se laedentibus; alioquin, iuxta Domini sententiam, peccat qui pro inimicis non orat.

7.14. Sicut nullum proficit in uulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit, ita nihil proficit oratio illius cuius adhuc dolor in mente, uel odium manet in pectore.

7.15. Tantus esse debet orantis erga Deum affectus, ut non desperet precis affectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam non habemus. Petat ergo, ut apostolus ait, unusquisque in fide nihil dubitans, nam qui dubitat similis est undae maris, quae uento fertur atque dispargitur.

7.16. Diffidentia nascitur inpetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem uersari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in praeceptis Dei pigritat, et peccati recordationes delectat.

7.17. Qui a praeceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat non meretur, nec inpetrat ab illo bonum quod poscit cuius legi non oboedit. Si enim id quod Deus praecipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Namsicut scriptum est: Qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

7.18. Multum apud Deum utraque sibi necessario commendatur, ut oratione operatio et opere fulciatur oratio. Vnde etiam Hieremias ait: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Namquisquis orat, et non operatur, cor leuat, et manus non leuat. Quisquis uero operatur, et non orat, manus leuat et cor non leuat. Sed quia et operare necesse est et orare, bene iuxta utrumque dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamus, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

7.19. Postquam bonum opus agimus, lacrimae orationum fundantur, ut meritum actionis humilitas inpetret precis.

7.20. Culpabiliter manus ad Deum expandit qui facta sua orando iactanter prodit, sicut pharisaeus in templo iactanter orabat, seque magis quam Deum de operibus iustis laudare uolebat.

7.21. Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem adpetendo humanam, non solum quia eius oratio non delet peccatum, sed et ipsa uertitur in peccatum. Sicut Iudaei uel heretici, qui licet ieunare et orare uideantur, eorum tamen oratio non illis ad purgationis proficit meritum, sed mutatur potius in peccatum.

7.22. Ideo interdum oratio electorum in pressuris eorum differtur, ut impiorum peruersitas augeatur. Verum dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum fit salute qui eos adfligunt, ut, dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi ad conuersionem aperiantur. Vnde et trium puerorum frigidus ignis fuit, ut Nabuchodonosor Deum uerum agnosceret. Sicut et propheta in psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

7.23. Proinde tardius exaudiuntur quorundam orationes, ut, dum differuntur, fortius excitatae maioribus praemiis cumulentur: exemplo pruinarum et repressionem messium, in quibus quanto tardius sata semina exeunt, tanto ad frugem cumulatius crescunt.

7.24. Quotiens orantes non cito exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus, ut hoc ipsud quod

differimur diuinae reputetur iustitiae et culpae nostrae.

7.25. Interdum quod perseueranter orantes non cito exaudimur, utilitatis nostrae est, non aduersitatis. Saepe enim multos Deus non exaudit ad uoluntatem, ut exaudiat ad salutem.

7.26. Multi orantes non exaudiuntur, prouidendo illis Deus meliora quam petunt, sicut contingere solet paruulis, qui, ne in scolis uapulent, Deum exorant. Sed non datur illis postulationis effectus quia inpedit talis exauditio ad profectum. Non aliter quibusdam contingit electis: deprecantur enim Deum pro nonnullis uitae huius commodis, uel aduersis. Prouidentia uero diuina temporaliter eorum desiderio minime consulit, quia meliora illis in aeternum promittit.

7.27-28. Oratio priuatis locis oportunius funditur, magisque obtentum inpetrat, dum Deo tantum teste depromitur. Â Proprium autem hypocritarum est offerre se in oratione uidentibus; quorum fructus est non Deo placere, sed gloriam ab hominibus conparare.

7.29. Non in multiloquio exaudiuntur homines a Deo, quasi plurimis eum uerbis conentur inflectere. Neque enim conciliat eum multiplex orantis sermo, sed pura sinceraque orationis intentio.

7.30a. Bonum est corde semper orare, bonum etiam et sono uocis Deum spiritalibus hymnis glorificare.

7.30b. Nihil est sola uoce canere sine cordis intentione; sed sicut ait apostolus: Cantantes in cordibus uestris, hoc est non solum uoce sed corde psallentes. Vnde et alibi: Psallam spiritu, psallam et mente.

7.31. Sicut orationibus regimur, ita psalmodum studiis delectamur. Psallendi enim utilitas tristia corda consolatur, gratiores mentes facit, fastidiosos oblectat, inertes exsuscitat, peccatores ad lamenta inuitat. Namquamuis dura sint carnalia corda, statim ut psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

7.32. Dum christianum non uocis modulatio, sed tantum uerba diuina, quae ibi dicuntur debeant commouere, nescio quo tamen pacto modulatione canentis maior nascitur conpunctio cordis. Multi enim repperiuntur qui, cantus suauitate commoti, sua crimina plangunt, atque ex ea parte magis flectuntur ad lacrimas, ex qua psallentis insonuerit dulcedo suauiissima.

7.33. Oratio in praesenti tantum uita pro remedio peccatorum effunditur; psalmodum autem decantatio perpetuam Dei laudem demonstrat in gloriam sempiternam, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua, in saecula saeculorum laudabunt te. Cuius operis ministerium quicumque fideliter intentaque mente exequitur, quodammodo angelis sociatur.

VIII. De lectione.

8.1. Orationibus mundamur, lectionibus instruimur; utrumque bonum, si liceat; si non liceat, melius est orare quam legere.

8.2. Qui uult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, frequenter et legere. Namcum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum uero legimus, Deus nobiscum loquitur.

8.3. Omnis profectus ex lectione et meditatione procedit. Quae enim nescimus, lectione discimus; quae autem didicimus, meditationibus conseruamus.

8.4. Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum, siue quia intellectum mentis erudit, seu quod a mundi uanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim saepe illius sermone, subtrahimur a desiderio uitae mundanae, atque accensi in amore sapientiae, tanto uana spes mortalitatis huius nobis uilescit, quanto amplius legendo spes aeterna claruerit.

8.5. Geminum est lectionis studium: primum quomodo scripturae intellegantur, secundum qua utilitate uel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intellegendum quae legit, sequenter idoneus ad proferendum quae dicit.

8.6. Lector strenuus potius ad implendum quae legit, quam ad sciendum erit promptissimus. Minor enim poena est nescire quid appetas, quam ea quae noueris non implere. Sicut enim legendo scire concupiscimus, sic sciendo, recta quae didicimus implere debemus.

8.7. Lex Dei et praemium habet, et poenam legentibus eam. Praemium in eis qui eam bene uiuendo custodiunt; poenam uero qui eam male uiuendo contemnunt.

8.8. Omnis qui a praeceptis Dei discedit opere, quotiens eadem Dei praecepta legere uel audire potuerit, corde suo reprehensus confunditur, quia id quod non agit memoratur, et teste conscientia interius accusatur. Vnde et Dauid propheta deprecatur dicens: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Grauius namque unusquisque confunditur, quando mandata Dei uel legendo uel audiendo respicit, quae uiuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur, quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

VIII. De adsiduitate legendi.

9.1. Nemo potest sensum scripturae sanctae cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut scriptum est: Ama illam, et exaltabit te; glorificaberis ab ea cum eam fueris amplexatus.

9.2. Quanto quisque magis in sacris eloquiis adsiduus fuerit, tanto ex eis uberiores intellegentiam capit; sicut terra, quae quanto amplius excolitur, tanto uberius fructificatur.

9.3. Quanto amplius ad quamlibet artem homo conscendit, tanto magis ad hominem ars ipsa descendit, sicut in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, et Dominus descendit.

9.4. Verum est de otio spiritali, quod ille tantum secreta diuinorum scrutabitur mandatorum, qui ab actione terrenae curae auocauerit animum, et sedula familiaritate scripturis sanctis inhaeserit. Nam sicut caecus et uidens potest quidem uterque ambulare, sed non consimili libertate, dum caecus pergens quo non uidet, offendat, uidens uero offendicula caueat, et quo sit pergendum agnoscat; sic et qui nubilo terrenae curae fuscatur, si temptet Dei perscrutare mysteria non ualet, quia caligine curarum non uidet. Quod ille tantundem efficere ualet, qui sese de exterioribus saeculi curis abstrahit, et totum scripturarum meditationi defigit.

9.5. Quidam habent intellegentiae ingenium, sed neglegunt lectionis studium; et quod legendo scire potuerunt, neglegendo contemnunt. Quidam uero amorem sciendi habent, sed tarditate sensus praepediuntur; qui tamen adsidua lectione sapiunt quod ingeniosi per desidiam non nouerunt.

9.6. Ingenio tardus, etsi non per naturam, per assiduitatem tamen lectionis augmentat. Namquamuis sensus hebetudo sit, frequens tamen lectio intellegentiam adhibet.

9.7. Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studii praemium percipit, ita qui praestitum sibi ex Deo ingenium intellegentiae neglegit, condemnationis reus existit, quia donum quod accepit despicit, et per desidiam derelinquit.

9.8. Quidam Dei iudicio donum scientiae quod neglegunt accipiunt, ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideo quod scire cupiunt difficulter inueniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum praemium habeant retributionis.

X. De doctrina sine gratia.

10.1-2. Doctrina sine adiuuante gratia, quamuis infundatur auribus, ad cor numquam descendit; foris quidem perstrepit, sed interius nihil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis ultima peruenit, quando Dei gratia mentem interius, ut intellegat, tangit. Â Sicut enim quosdam flamma caritatis suae Deus inluminat ut uitaliter sapiant, ita quosdam frigidus torpentesque deserit ut sine sensu persistent.

10.3. Plerique in acumine intellegendi uiuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam uero in utrisque pollent, quia et sciendi copiam et dicendi efficaciam habent.

XI. De superbis lectoribus.

11.1. Plerique scientiam acceptam scripturarum non ad Dei gloriam, sed ad suam laudem utuntur, dum ex ipsa scientia extolluntur, et ibi peccant ubi peccata mundare debuerunt.

11.2. Numquam consequuntur legendo perfectam scientiam adrogantes. Namquamuis sapientes in superficie uideantur, medullitus tamen ueritatis arcana non tangunt, quia superbiae nube praepediuntur. Semper enim superbi legunt, quaerunt et numquam inueniunt.

11.3. Diuinae legis penetrabilia humilibus et bene ad Deum inrantibus patent; prauis autem atque superbis clauduntur. Namquamuis diuina eloquia in lectione adrogantibus sint aperta, in mysterio autem clausa atque occulta sunt.

11.4. Dum sermo Dei fidelibus lux sit, reprobis autem ac superbis quodammodo tenebrescit; et unde illi inluminantur, inde isti caecantur.

XII. De carnalibus lectoribus et hereticis.

12.1-2. Nequaquam legem intellegit qui carnaliter uerba legis percurrit, sed is qui eam sensu interioris intellegentiae praespicit. Namqui litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt. Â Multi

enim, non intellegendo spiritaliter scripturas, nec eas recte sentiendo, in heresim deuoluti sunt atque in multis erroribus defluerunt.

12.3. In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per prophetam: Signa testimonium, signa legem in discipulis meis, ne eam aul iudaeus intellegat, aut hereticus quia non est Christi discipulus; unitatem quippe pacis quam Christus docuit non sequuntur, de qua idem Dominus dicit: In hoc cognoscent quia mei discipuli estis, si dilectionem inter uos habueritis.

12.4. Scripturas heretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauae intellegentiae ducunt; neque semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruerse ad errorem proprium pertrahunt.

12.5. Doctores errorum prauis persuasionibus ita per argumenta fraudulentiae inligant auditores, ut eos quasi in laberinto implicant, a quo exire uix ualent.

12.6. Tantaest hereticorum calliditas ut falsa ueris malaque bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui uirus interserant, quo facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere ueritatis.

12.7. Plerumque sub nomine catholicorum doctorum heretici sua dicta conscribunt, ut indubitanter lecta credantur. Nonnumquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt doctrinamque ueram adulterando corrumpunt, scilicet uel adiciendo quae impia sunt, uel auferendo quae pia sunt.

12.8. Cautè meditanda cautoque sensu probanda sunt quae leguntur, ut iuxta apostolica monita et teneamus quae recta sunt, et refutemus quae contraria ueritatis existunt, sicque in bonis instruamur ut amalinlaesi permaneamus.

XIII. De libris gentilium.

13.1. Ideo prohibetur christianus figmenta legere poetarum quia per oblectamenta inanum fabularum mentem excitant ad incentiua libidinum. Non enim solum tura offerendo daemonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

13.2. Quidam plus meditare delectantur gentilium dicta propter tumentem et ornatum sermonem, quam scripturam sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, et inanescere in diuinis; caduca sequi figmenta et caelestia fastidire mysteria? Cauendi sunt igitur tales libri, et propter amorem sanctarum scripturarum uitandi.

13.3-4. Gentilium dicta exterius uerborum eloquentia nitent, interius uacua uirtutis sapientia manent; eloquia autem sacra exterius incompta uerbis apparent, intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde et apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istud in uasis fictilibus. ÂSermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiae et ueritatis repositum in uerborum uilissimis uasculis.

13.5. Ideo libri sancti simplici sermone conscripti sunt, ut non in sapientia uerbi, sed in ostensione spiritus, homines ad fidem perducerentur. Namsi dialectici acuminis uersutia, aut rhetoricae artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei uirtute, sed in eloquentiae humanae

argumentis consistere; nec quemquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius uerborum calliditate seduci.

13.6. Omnis saecularis doctrina spumantibus uerbis resonans, ac se per eloquentiae tumorem adtollens, per doctrinam simplicem et humilem christianam euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

13.7. Fastidiosis atque loquacibus scripturae sanctae minus propter sermonem simplicem placent; gentili enim eloquentiae comparata uidetur illis indigna. Quod si animo humili mysteria eius intendant, confestim aduertunt quantum excelsa sunt quae in illis despiciunt.

13.8. In lectione non uerba sed ueritas est amanda. Saepe autem repperitur simplicitas ueridica, et composita falsitas quae hominem suis erroribus inlicit et per linguae ornamenta laqueos dulces adspargit.

13.9. Nihil aliud agit amor mundanae scientiae, nisi extollere laudibus hominem. Nam quanto maiora fuerint litteraturae studia, tanto animus arrogantiae fastu inflatus, maiore intumescit iactantia. Vnde et hene psalmus ait: Quia non cognoui litteraturam, introibo in potentias Domini.

13.10. Simplicioribus litteris non est proponendus fucus grammaticae artis. Meliores sunt enim communes litterae, quia simpliciores, et ad solam humilitatem legentium pertinentes; illae uero nequiores quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

13.11. Meliores esse grammaticos quam hereticos; heretici enim haustum letiferi sucus hominibus persuadendo propinant; grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad uitam, dum fuerit in meliores usus adsumpta.

XIII. De conlatione.

14.1. Cum sit utilis ad instruendum lectio, adhibita autem conlatione maiorem intellegentiam praebet; melius est enim conferre quam legere.

14.2. Conlatio docibilitatem facit; nam propositis interrogationibus cunctatio rerum excluditur, et saepe obiectionibus latens ueritas adprobatur. Quod enim obscurum est aut dubium, conferendo cito perspicitur.

14.3. Multum prosunt in conlatione figurae. Res enim quae minus per se aduertuntur, per conparationem rerum facile capiuntur. Namsaepe sub specie alia scripturae diuinae spirituales causas insinuant; et nisi per aliqua euidenti ostensione, uix apparent occulta legis mysteria.

14.4. Sicut instruere solet conlatio, ita contentio destruit. Haec enim, relicto sensu ueritatis, lites generat et, pugnando uerbis, etiam in Deum blasphemiam. Inde haereses et scisma, quibus subuertitur fides, ueritas corrumpitur, scinditur caritas.

14.5. Contentiosorum studium non pro ueritate sed pro appetitu laudis certatur, tantaque est in his peruersitas, ut ueritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam euacuare contendant.

14.6. In disputatione fidelium cauenda est propositionum artificiosa subtilitas, quae callidis obiectionibus retia tendit; ita enim uersutis adsertionibus prauorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent quae peruersa persuadent.

14.7. Lectio memoriae auxilium eget; quod si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur ac legendi adsiduitate collegitur.

14.8. Saepe prolixa lectio longitudinis causa memoriam legentis oblitterat. Quod si breuis sit, submotoque libro sententia retractetur in animo, tunc sine labore legitur, et ea quae lecta sunt recolendo memoria minime exciduntur.

14.9. Acceptabilior est sensibus lectio tacita quam aperta; amplius enim intellectus instruitur quando uox legentis quiescit et sub silentio lingua mouetur. Namclare legendo et corpus lassatur et uocis acumen obtunditur.

XV. De contemplatione et actione.

15.1. Actiua uita innocentia est operum bonorum, contemplatiua speculatio supernorum; illa communis multorum est, ista uero paucorum.

15.2. Actiua uita mundanis rebus bene utitur, contemplatiua uero mundo renuntians, soli Deo uiuere delectatur.

15.3a. Qui prius in actiua uita proficit, ad contemplationem bene conscendit. Merito enim in ista sustollitur, qui in illa utilis inuenitur.

15.3b-4. Quicumque adhuc temporalem gloriam, aut carnalem adfectat concupiscentiam, a contemplatione prohibetur, ut positus in actualis uitae operatione purgetur. In ista enim prius per exercitium boni operis cuncta exhaurienda sunt uitia, ut in illa iam pura mentis acie ad contemplandum Deum quisque pertranseat. Et licet conuersus statim ad contemplationem conscendere cupiat, tamen ratione cogitur ut prius in actiuae uitae operatione uersetur. Â Exemplum enim actiuae et contemplatiuae uitae de Iacob sume qui dum ad Rachel, hoc est ad uisum principium, destinaret quae contemplationem significat, Lia illi, hoc est laboriosa uita, subponitur quae actiuam demonstrat.

15.5. Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur, ita et contemplatione uacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali uita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur, ita ab actione saeculi recedentes eos uita actiua in se quasi sepeliendo suscipit; ac per hoc uitae mundanae actiua uita et uitae actiuae contemplatiua sepulchrum est.

15.6. Viri sancti, sicut a secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimae reuertuntur, ut intus Deum laudent, ubi acceperunt unde foris ad eius gloriam operantur.

15.7. Sicut aquilae moris est semper oculum in radium solis infigere nec deflectere, nisi escae solius obtentu, ita et sancti a contemplatione ad actualem uitam interdum reflectuntur considerantes illa

summa sic esse utilia ut tamen ista humilia sint paululum nostrae indigentiae necessaria.

15.8. In actiuae uitae genere humana intentio perseueranter incedit; in contemplatione autem sese per interualla resumit, quia diuturnitate contemplandi lassatur.

15.9. Visio animalium in Ezechiello quae ibant et non reuertebantur pertinet ad uitae actiuae perseuerantiam; et iterum ea animalia quae ibant et reuertebantur pertinent ad contemplatiuae uitae mensuram, in qua dum quisque intenderit, sua reuerberatus infirmitate reflectitur; atque iterum renouata intentione, ad ea unde descenderat rursus erigitur. Quod fieri in actiua uita non potest, de qua si quisque reflectat, uel ad modicum, statim uitiorum excipitur luxu.

15.10. Oculum dextrum scandalizantem quem euelli Dominus praecepit, uita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua uita et contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem, melius si euellit contemplationis oculum, seruans sibi unum uitae actualis obtutum, ut sit utilius illi per simplicem actionem ire ad uitam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam.

15.11. Saepe mens ad summa ab imis erigitur, et saepe a summis ad infima pondere carnis inclinata reflectitur.

15.12. Multos Deus ex carnalibus sua gratia uisitat, et ad contemplationis fastigium eleuat. Multosque a contemplatione iusto iudicio deserit et lapsos in terrenis operibus derelinquit.

XVI. De contemptoribus mundi.

16.1. Ea quae saeculi amatoribus cara sunt, sancti uelut aduersa refugiunt, plusque aduersitatibus mundi gaudent quam prosperitatibus delectantur.

16.2. Alienos esse a Deo quibus hoc saeculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt, ut dum ista aduersa sentiunt, ad caeleste desiderium ardentius excitentur.

16.3. Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Namreuera necesse est ut quem mundus odit diligatur a Deo.

16.4. Sanctos uiros in hoc saeculo peregrinos esse et hospites; unde et reprehenditur Petrus quod tabernaculum in monte fieri cogitauit, quia sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria et domus in caelo est.

16.5. Sancti uiri ideo contemnere cupiunt mundum, et motum mentis ad superna reuocare, ut ibi se recolligant unde defluerunt, et inde se subtrahant ubi dispersi sunt.

16.6. Iusti qui rebus honoribusque ac uitae blandimentis renuntiant, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, ut Deo uiuant; ideoque saeculi huius blanditias calcant, ut ualidiores ad uitam illam de huius uitae mortificatione consurgant. Cuncta quippe temporalia, quasi herbae uirentes, arescunt et transeunt, ideoque pro aeternis rebus, quae numquam arescunt, recte ista Dei seruis contemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

16.7. Qui post renuntiationem mundi ad supernam patriam sanctis desideriis inhiat, ab hac terrena intentione quasi quibusdam pinnis subleuatus erigitur, et in quo lapsus erat per gemitum conspicit et ubi peruenerit cum gaudio magno intendit. Qui uero, a contemplationis requie reflexus, in curis huius saeculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit, quantumque fuerint tranquilla quae perdidit, et quam confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac uita laboriosius quam terrenis desideriis aestuare? Aut quid hic securius quam huius saeculi nihil adpetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis et sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt nec sequuntur, internae quietis tranquillitate fruentes, futurae pacis requiem, quam illuc expectant, hic quodammodo habere iam inchoant.

XVII. De sanctis qui se a consortio saeculi separant.

17.1. Sancti uiri funditus saeculo renuntiantes ita huic mundo moriuntur ut soli Deo uiuere delectentur; quantoque ab huius saeculi conuersatione se subtrahunt, tanto internae mentis acie praesentiam Dei et angelicae societatis frequentiam contemplantur.

17.2. Malorum tam praua sunt opera manifesta, ut hii qui supernam patriam desiderant, non solum mores eorum, sed et consortia fugiant. Quidam etiam corporaliter separari desiderant ab iniquis, ut eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli, etsi non corporali discessu, spiritali tamen ab eis intentione recedunt; qui etsi communes sunt conuersatione, discreti tamen sunt corde uel opere; et licet saepe in medio carnalium uitam Deus protegat electorum, tamen satis rarum est ut quisquis inter saeculi uoluptates positus a uitiiis maneat inlibatus, in quibus etsi non cito implicetur, aliquando tamen adtrahitur. Neque enim diu tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

17.3. Via sine offendiculo, uita monachi sine cupiditatis et timoris inpedimento. Dum enim quisque a consortio mundi abstrahitur, nec cupiditas eum obligat consentientem, nec cruciat sentientem.

17.4. Bonum est corporaliter remotum esse a mundo, sed multo est melius uoluntate; utrumque uero perfecte. Ille ergo perfectus est, qui huic saeculo et corpore et corde discretus est.

17.5. Onager, ut ait Iob, contemnit ciuitatem, et monachi communem saecularium ciuium conuersationem. Hii aduersa uitae nostrae appetunt, prospera contemnunt, ut, dum ab eis haec uita despicitur, futura inueniatur.

XVIII. De praeceptis altioribus monachorum.

18.1. Alia sunt praecepta quae dantur fidelibus communem in saeculo uitam degentibus, atque alia saeculo huic renuntiantibus. Illis enim dicitur ut sua omnia bene gerant, istis ut sua omnia derelinquant. Illi praeceptis generalibus adstringuntur, isti praecepta generalia perfectius uiuendo transcendunt.

18.2. Ad perfectum non sufficit nisi, abnegatis omnibus suis, etiam seipsum quisque abneget; sed quid est seipsum abnegare, nisi uoluptatibus propriis renuntiare? ut qui superbus erat sit humilis, qui iracundus est esse studeat mansuetus. Nam si ita quisque renuntiet quibus possidet omnibus, ut suis non renuntiet moribus, non est Christi discipulus. Qui enim renuntiat rebus suis, sua abnegat; qui uero renuntiat moribus prauis, semetipsum scilicet abnegat. Vnde et Dominus: Qui uult, inquit, post me

uenire, abneget semetipsum.

XVIII. De tepore monachorum.

20.1-2. Qui non rigida intentione monachi professionem sectantur, quanto superni amoris propositum dissolute appetunt, tanto procliuius ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam professio non perfecta praesentis uitae repetit desideria; in quibus etsi nondum se monachus alliget opere, iam tamen alligat cogitationis amore. Longe quippe a Deo est animus cuius haec adhuc uita dulcis est; iste enim quid de supernis appetat, quid de infimis fugiat nescit. Nam sicut scriptum est: Qui adponit scientiam adponit dolorem. Â Quantum enim quisque potuerit superna scire quae appetat, tanto de infimis acrius quibus inhaeret dolere debet. Propter hoc enim et Iacobus apostolus dicit: Miseri estote, lugete et plorate; risus uester in luctum conuertatur et gaudium in maerorem. Hinc etiam Dominus: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur; et rursus: Vae uobis qui ridetis, quoniam flebitis.

20.3. Qui ad hoc conuersionem sanctitatis praetendit, ut aliis quandoque praeesse desideret, iste non discipulus Christi, sed prauitatis sectator existit, quia non pro Deo, sed pro saeculi honore portare studet crucis Christi laborem.

XX. De humilitate monachi vel opere.

19.1. Summa uirtus monachi humilitas, summum uitium eius superbia est. Tunc autem se quisque monachum iudicet, quando se minimum existimauerit, etiam cum maiora uirtutum opera gesserit.

19.2. Qui mundum deserunt, et tamen uirtutes praeceptorum sine cordis humilitate sequuntur, isti quasi de excelso grauius corruunt, quia deterius per uirtutum elationem deiciuntur quam per uitia prolabi potuerunt.

19.3a. Omnis Dei seruus de suis meritis non debet ad tolli, dum posse uideat ex inferioribus sibi praelatiores alios fieri. Nouerit autem se omnis sanctus alterius non praeponere sanctitati.

19.3b. Semper conscientia serui Dei humilis esse debet et tristis, scilicet ut per humilitatem non superbiat, et per utilem maerorem cor ad lasciuiam non dissoluat.

19.4. Dei seruus dum bonum aliquod opus agit, utrum ei ad boni remunerationem pertineat quae facit, incertus est, ne forte discussione caelestis iudicis reuspensetur, et in his quae Dei sunt neglegenter aut superbe aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipsud tristis maerensque efficitur, atque indesinenter turbatur, reminiscens procul dubio scriptum esse: Maledictus qui facit opus Domini neglegenter. Nam ueraciter condemnamur, si per torporem ea quae bona sunt agimus.

19.5. Dei seruuum sine intermissione legere, orare et operare oportet, ne forte mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori uoluptas, animum autem uacantem cito praeoccupat. Contuere Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum, et per fornicationis uitia usque in idolatriam lapsam.

XXI. De monachis qui curis saeculi occupantur.

21.1a. Hii qui pro Dei timore saeculo renuntiant, et tamen curis rerum familiarium implicantur, quanto se rerum studiis occupant, tanto diuinae se ipsos subtrahunt caritati.

21.1b. Qui simul et terrenis parere curis et diuinis exercere student, utrumque conplexere simul non ualent; nam duas curas pariter inesse pectori humano non posse, et duobus seruientem dominis uni placere difficile esse.

21.2. Nisi prius a secretioribus cordis expellatur inportuna saecularium multitudo curarum, anima, quae intrinsecus iacet, nequaquam resurget. Namdum se per innumeras saeculi cogitationes aspargit, ad considerationem sui se nullatenus collegit.

21.3. Arguitur eorum tepor qui, Deo uacare uolentes, et mundo renuntiant et curas proprias aspernantur, sed dum propinquorum utilitates procurant, a Dei amore se separant.

21.4. Vir spiritalis ita prodesse debet suae propinquitatis, ut, dum illis gratiam carnis praestare studet, ipse ab spiritali proposito non declinet. Multi enim monachorum amore parentum non solum terrenis curis, sed etiam forensibus iurgiis inuoluti sunt, et pro suorum temporali salute suas animas perdiderunt.

21.5. Interdum ordinata discretio est, dum negatur parenti quod praestatur extraneo, ut noueris non prohibere pietatis officium, sed negare carnalitatis affectum. Parentibus enim carnaliter praestatur, quod extraneis pie inpenditur.

21.6. Sicut nostra nobis non odienda est anima, sed eius carnales odio debemus affectus habere, ita nec parentes odio a nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quae nobis ab itinere recto praepediunt, dum tamen Dominus ita praecepit a nobis parentes odire, sicut et animas nostras.

21.7. Figuram sanctorum uirorum renuntiantium saeculo uaccas designasse allophylorum, arcam Dei gestantes. Nam, sicut illae pignerum affectibus a recto itinere minime digressae sunt, ita et uir mundo renuntians, parentelae obtentu non debet a bono praepediri proposito.

XXII. De his qui mundi amore praepediuntur.

22.1. Multi cupiunt conuolare ad gratiam Dei, sed timent carere oblectamenta mundi. Prouocat quidem eos amor Christi, sed reuocat cupiditas saeculi. Qui proinde obliuiscuntur uoti, quia capiuntur inlecebris uanitatis.

22.2. Quaecumque mens procellis mundi huius inuolueris, lignum conscende crucis, ut a mari, id est tempestate huius saeculi libereris. Nam nullus te a lacu mortis humanae saluabit, nisi Christus eruerit.

22.3. Qui saeculo renuntiare disposuit, transgressionis reatu adstringitur, si uotum mutauerit. Atrociter enim in discussione diuini iudicii arguendi sunt, qui, quod professione sponderant, implere opere contempserunt.

22.4. Mirabiliter comparatur similitudo a uoluptatibus mundi conati redire ad Deum, retinentibus eum cupiditatibus saeculi, ei qui dormitans exsurgere conatur, et sopore somni deprimitur. Ille enim ad

bonum nouit redire, et uoluptatum fascibus non sinitur. Iste melius elegit uigilare, sed soporis torpore tenetur.

22.5. A bono in deterius lapsos, supra carbones frigidus fieri nigriores, quia per torporem mentis ab igne caritatis Dei extincti sunt et per mundi appetitum a luce supernae inluminacionis priuati nigredine peccatorum fuscantur.

22.6. Quidam intentionem bonae operationis metu extinguunt inopiae, nec permittuntur infirma mente desiderata perficere; et cum indigere in mundo metuunt, a gloria superna semetipsos abscidunt.

22.7. Multis consiliorum argumentis insidiatur eis diabolus, in acquirendo plurima, qui in paucis et modicis uouerant esse contenti. Opponit igitur in eorum mentes futuras filiorum egestates, persuadet habere plura, unde sibi egenisque sufficiat, quatenus his blandimentis intentionem bonae deuotionis subuertat, atque in terrenis lucris deceptam mentem reducat.

22.8. Multis argumentis insidiatur diabolus eis qui renuntiant saeculo, ut eius se iterum amori substernant. Grauius autem illos in concupiscentiis saeculi ferit, quos post renuntiationem ad mundi amorem reduxerit. Et maxime per cenodoxiam subicit sibi diabolus monachum, ut quem per saeculi amorem retinere non potuit, ab humilitatis culmine subtrahat, et per superbiae tumorem sibi subditum faciat.

22.9. Dei seruus semper fallentis diaboli praeuidere debet insidias et magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam, ne per uanam gloriam perdat semetipsum ac pereat, cunctaque bona amittat quae recte agendo obtinuerat.

XXIII. De iactantia.

23.1. Tam in factis quam in dictis cauendam esse iactantiam; flenda tamen ruina sibi quemquam magis quam Deo placere, et laudem ab hominibus comparare.

23.2a. Vanus et erroris est animus plenus famam adpetere et ad capiendam terrenam laudem studium dare.

23.2b. Circumspice temetipsum homo, nihilque tibi arroges quae in te sunt praeter peccatum.

23.2c. Non declinat ad dexteram, qui non sibi sed Deo tribuit bona quae agit; neque ad sinistram se uertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentiam non praesumit. Hoc est quod propheta ait: Haec uia, ambulate in ea, neque ad dexteram, neque ad sinistram.

23.3. Verum est quod natura expectat delectari in laudibus; sed tunc recte si in Deo, non in se quisque laudetur, sicut scriptum est: In Domino laudabitur anima mea.

23.4. Saepe uanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dum in se quisque gloriatur, pro eo quod contemnat ab hominibus laudem.

23.5. Quibusdam concessum est tantundem bene agere et fructum boni operis non habere, quod ipsi

sibi auferunt per studium humanae iactantiae.

23.6. Semper suam aspiciant foeditatem qui uanae gloriae fauores diligunt, et perdidisse bonum opus doleant, quod pro humana ostentatione fecerunt.

23.7. Amator uanae gloriae, unde possit semper laudari, agere non quiescit, et subinde illi uires uanitatis prauus adpetitus auget.

23.8. Boni operis inchoatio non debet citius palam ad hominum cognitionem uenire, ne, dum boni inchoatio humanis oculis reseratur, a virtute perfectionis inanescat coeptio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus, messes florentes cito pereunt, germinaque inutilia fiunt.

23.9. Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio daemonum inmundorum subiciuntur, sicut Ezechias rex, qui diuitias suas chaldeis per iactantiam prodidit, et propterea perituras per prophetam audiuit, ut significaret Dei seruum uirtutes suas, dum uanae gloriae studio prodiderit, perdere et statim daemones suorum operum dominos facere, sicut ille per ostentationem chaldeos rerum suarum dominos fecit.

23.10. Optima est illa discretio, ut et nota sint opera nostra ad Dei augendam gloriam, et occulta pro elatione uitanda humana. Ille autem debet publicare bonum quod agit, qui perfecta humilitate Fundatus, nulla iam elatione contingitur. Namis qui se intellegit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat, ne forte quod egerit perdat.

23.11. Interdum uiri sancti, dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tanguntur elationis suae, conscii actione iustitiae, sed ab huius subreptionis malo humilitatis conpunctione purgantur.

23.12. Viri sancti nonnumquam quosdam de se audientes instruunt, et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne, dum alios a terrena intentione erigunt, ipsi in terrenae laudis appetitu demergantur.

23.13. Quidam per incautam uirtutum iactantiam relabuntur ad uitia, et quidam dum uitiorum impulsu frequenter plangunt, de ipsa infirmitate per humilitatem ualidius conualescunt.

23.14. Plerumque utile est adrogantibus deseriri a Deo, quatenus suae infirmitati conscii ad humilitatem redeant, et humiles post casum existant.

23.15. Nonnulli falsa opinione adrogantiae se esse perfectos existimant, dum non sint, quia obortis temptationibus innotescunt.

23.16. Tanto quisque fit ueritati uicinior, quanto se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est quae Deo hominem iungit. Ceterum haec iactantia oculos, quibus Deus uideri poterat, claudit.

23.17. Sicut solis radius, dum conspicitur, acies oculi hebetatur, sic et qui inmoderate alta de se scrutatur, ab intentione ueri obtunditur.

23.18. Sicut aquila ex alto ad escas conlabitur, sic homo de alto bonae conuersationis per carnalem adpetitum ad inferiora demergitur.

XXIII. De hypocrisin.

24.1. Hypocrita uerba sanctorum habet, uitam non habet, et quos per sermonem doctrinae genuerit, non fouet exemplis, sed deserit, quia, quos uerbo aedificat, uita et moribus destruit.

24.2. Hypocritae simulatores dicuntur, qui iusti non esse quaerunt, sed tantum uideri cupiunt. Hii mala agunt, et bona profitentur. Per ostentationem quippe boni apparent, per actionem ueromaliexistunt.

24.3. Omnia possunt a simplicibus uitia perpetrari, simulatio uero et hypocrisis non committitur nisi a male astutis per calliditatem ualentibus uitia sub specie uirtutum celare et non ueram sanctitatem obicere.

24.4. Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt, sed etiam hoc ipsud uideri refugiunt quod esse meruerunt. Hypocritae autem, malitiae suae occulta tegentes ante oculos hominum, quadam innocentiae sanctitate se uestiunt, ut uenerentur. Quibus bene diuina uoce dicitur: Vae uobis, hypocritae, quia similes facti estis sepulchris dealbatis, quae foris quidem apparent hominibus speciosa, intus uero plena sunt ossibus mortuorum! Ita et uos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus uero pleni estis auaritia et iniquitate!

24.5. Dupliciter damnantur hypocritae, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illud enim condemnantur quia iniqui sunt; ex istud quia ostendunt quod non sunt.

24.6. Non semper latent hypocritae; nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam uita eorum finiatur, quam simulate uixerint deteguntur. Omne enim sincerum permanet, nam quae simulata sunt diuturna esse non possunt.

24.7. Non eorum desperanda est salus qui adhuc aliquid terrenum sapiunt, dum possint et in occultis agere unde iustificentur. Hii enim meliores sunt hypocritis, eo quod malisint in aperto, et in occulto boni; hypocritae uero in occulto malisunt, et boni se palam ostendunt.

24.8. Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat, dicente Salomone: Noli arguere derisorem, ne oderit te.

XXV. De inuidia.

25.1. Liuor alieni boni suum punit auctorem. Nam unde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

25.2. Homines prae uidentes, sicut de bonorum lapsibus gratulantur, ita de eorum recte facta bonique persuerantia confunduntur.

25.3. Inuidus membrum est diaboli, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum, sicut et superbus membrum est diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime uidet, et ipse est rex super omnes filios

superbiae.

25.4. Nulla est uirtus quae non habeat contrarium inuidiae malum; sola miseria caret inuidia, quia nemo inuidet misero, cui reuera non liuor obicitur, sed sola misericordia adhibetur.

25.5. Multi et bonos imitare nolunt, et de bonorum profectibus inuidiae liuore tabescunt. Quo fit ut nec illi corrigantur a malo suo, sed per inuidiam deteriorentur et bonos a recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

25.6. Quando malos boni proficere uident, non scandalizentur, sed quem sint finem habituri maxime cogitent.

25.7. Hoc omnis inuidus alienis uirtutibus praestat, quod beato Iob Satan praestitit. Namdum aemulatur prosperitatibus, commouit aduersa, sed unde eum credidit diabolus posse prosternere, inde eius aucta sunt merita, atque inde claruerunt probabiliora patientiae documenta.

25.8. Ita requirunt inuidi aditum malae famae, per quam bonorum uitam maculent, sicut quaerebant ostium Sodomitae, quo domum Loth nocituri introirent. Illi uero caecitate erroris, parietes uidebant, ostium non inueniebant. Non aliter inuidi uidendo uelut parietem uirtutes dissimulant, uitia uero perquirunt, per quae eorum conscientiam urant.

XXVI. De simulatione.

26.1. Fraudulentiae genus in modum faretrae subtiliter insidiarum sagittas celat, ut falsam faciat securitatem, decipiatque callide eum contra quem molitur occulte.

26.2. Cauendus est inimicus qui manifestus est, sed magis ille qui uideri non potest. Facile enim uincimus quae uidemus, quae autem non uidemus difficile a nobis expellimus.

26.3. Raro nocetur homo ab extraneis, si sui eum non laedant. Magis enim insidiis nostrorum quam aliorum periclitamur.

26.4. Latent saepe uenena circumlita melle uerborum, et tamdiu deceptor bonitatem simulat, quousque fallendo decipiat.

XXVII. De odio.

27.1-2. Non hominem, sed uitia odio habenda. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui odio in fratrem tabescunt, et contra alios perniciosum animae dolum seruant. Â A regno enim Dei se separant qui semetipsos a caritate dissociant.

27.3. Sicut mater ecclesia praeue ab hominibus haereticis premitur, sed tamen eos uenientes ad se benigna caritate amplectitur, ita et singuli nostrum, quoscumque inimicos sustinemus, reuertentes materna imitatione amplectere statim debemus.

27.4-5. Cito est ignoscendum cuiquam dum ueniam postulat. Â Non enim posse peccata dimitti ei qui

in se peccanti debita non dimittit. Formam enim nobis indulgentiae Deus ex merito conditionis nostrae inposuit, dum ita orare nos praecepit: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori a se indulgi ostendit, quantum alterutro unusquisque in se offenso indulgit.

27.6. Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentibus ueniam praestant, sed nihil proficit esse inlibatum a culpa, qui non est paratus ad ueniam, dumque potius haec magna sit culpa, quando tardius relaxantur fraterna delicta.

27.7. Qui fratrem sibi tardius reconciliat, Deum sibi tardius placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quaerit qui cito placari in proximum negligit.

XXVIII. De dilectione.

28.1. Duo sunt erga dilectionem proximi conseruanda: unum ne malum quis inferat; alterum ut bonum inpendat. Primum ut caueat laedere, sequenter ut discat praestare.

28.2. Amicitia est animorum societas; haec quippe a duobus incipit, nam minus quam inter duos dilectio esse non poterit.

28.3. Antiqui dixerunt de societate duorum unam esse animam in duo corpora, propter uim scilicet amoris, sicut in actibus apostolorum legimus: Erat illis cor unum, et anima una, non quia multa corpora unam habebant animam, sed quia uinculo et igne caritatis coniuncti, unum omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

28.4. Amicitia et prosperas res dulciores facit, et aduersas communionem temperat leuiioresque reddit, quia dum in tribulatione amici consolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

28.5a. Tunc uere amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui uero pro se amicum diligit, insipienter eum amplectitur.

28.5b. Multum in terra demersus est qui carnaliter hominem moriturum plus diligit quam oportet. Qui enim intemperanter amicum amat, pro se magis illum, non pro Deo amat. Quantum ergo bonum est qui pro Deo fratrem diligit, tanto perniciosum qui eum pro seipso amplectitur.

28.6. Plerumque diligit in alio homo quod odit in se, utpote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignauiam, et tamen odimus quia ignaui esse nolumus. Sic lapides, equos et cetera, quae licet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

XXVIII. De fictis amicitis.

29.1. Cito per aduersa fraudulentus patet amicus; nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur utrum persona an felicitas diligatur.

29.2. Saepe per simulationem amicitia colitur, ut qui non potuit aperte decipere, decipiat fraudulenter.

29.3. Tunc quisque magis fit pietati iustitiaeque diuinae contrarius, quando despicit amicum aliqua aduersitate percussum. Qua in re et sibi occasionem mercedis tollit, et erga percussorem proximi crudelis existit: ueluti actum est inter Eleazarum ulcerosum diuitemque superbum. Per aduersa igitur et prospera conprobatur, si utique uere diligatur Deus et proximus, quia, dum aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despicit quem se diligere simulauit.

29.4. Amicitia certa nulla ui excluditur, nullo tempore abolitur; ubicumque enim se uerterit tempus, illa firma est.

29.5. Rari sunt qui usque in finem existant cari. Nam multos a caritate aut aduersitas temporis, aut contentio qualibet actionis auertit.

29.6. Saepe et per honorem quorundam mutantur et mores; et quos ante conglutinatos caritate habuerunt, postquam ad culmen honoris uenerint, amicos habere despiciunt.

XXX. De amicitia munere orta.

30.1. Inter ueros, amicitia ex beneuolentia oritur; inter fictos, beneficio adiungitur.

30.2a. Non sunt fideles in amicitia, quos munus non gratia copulat. Nam cito deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim quae munere glutinatur, eodem suspenso dissoluitur.

30.2b. Illa uera est amicitia quae nihil quaerit ex rebus amici, nisi solam beneuolentiam, scilicet ut gratis amet amantem.

30.3. Plerumque amicitia ex necessitate uel indigentia nascitur, ut sit per quem quisque quod desiderat consequatur. Ille autem eam ueraciter quaerit, qui nihil egendo eam appetit. Nam illa ex inopia breuis est et fugata, ista pura atque perpetua.

XXXI. De malorum concordia.

31.1. Amicitia in rebus tantum bonis habenda est; nam qui eam in malo utuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

31.2. Concordiam malorum contrariam esse bonorum, et sicut optandum est ut boni pacem habeant inuicem, sic optandum ut mali inuicem sint discordes. Vnanimam quippe malorum bonorum esse contrariam Paulus apostolus adprobat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse conspexit. Inde et in lege, mare rubrum, hoc est malorum hominum concordia diuiditur, ut electorum uia tendens ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorum, si mare, hoc est unitas, non diuiditur iniquorum.

XXXII. De correptione fraterna.

32.1. Non debet uitia aliena corripere qui adhuc uitiorum contagionibus seruit. Inprobum est enim arguere quemquam in alio quod adhuc reprehendit in semetipso.

32.2. Qui ueraciter fraternam uult corripere ac sanare infirmitatem, talem se praestare fraternae utilitati studeat, ut eum quem corripere cupit humili corde admoneat, et hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte et ipse subiciatur temptationi.

32.3. Sicut uiri spirituales alieni peccati emendationem expectant, ita proterui delinquentibus deridendo insultant, et quantum in ipsis est, eos insanabiles putant, nec declinant cor ad conpatiendi misericordiam, sed superbientes detestantur atque blasphemant.

32.4. Nonnumquam accidit ut inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia maiorem postea caritatem parturiat, utpote cum corriguntur ea quae displicere in amico uidentur; et hoc quidem primum non sine quadam aemulatione admonitus suscipit, sed correctus postmodum gratias agit. At contra multi pro parua laesione uim caritatis rescindunt, et ab amore dilectionis sese perenniter retrahunt.

32.5. Plerique correptionem suam officium caritatis existimant. Plerique uero hoc ipsud quod ex caritate corripiuntur ad iniuriae contumeliam trahunt. Vnde occurrit et euenit ut ex eo deteriores efficiantur, per quo emendari oboediendo potuerunt.

32.6. Salubriter accipiunt iusti, quotiens de suis excessibus arguuntur; superflua autem est humilitas eorum qui se gessisse accusant quae non admiserunt. Qui uero sine adrogantia bona facta sua pronuntiat, procul dubio nequaquam peccat.

32.7. Est quorundam excusatio peruersorum, qui, dum pro suis facinoribus arguuntur, uerba iustorum pro censura declinanda abiciunt, seruantes se diuino iudicio, quo puniendi sunt durius, dum temporaliter contemnunt iudicari se ab hominibus.

32.8. Iniquis molesta est ueritas, et amara disciplina iustitiae; nec delectantur nisi placenti propriae inbecillitatis; iniustitiae fecundi, steriles ueritati, caeci ad contuendam lucem et oculati ad tenebrarum aspiciendum errorem.

32.9. Corda reproborum lubrica sunt ad male consentiendum et fluxa; ad bene consentiendum durissima.

32.10. Probat Salomon et iusti emendationem correpti et stulti obstinationem admoniti dicens: Doce iustum et festinabit accipere. De stulto autem ait: Qui erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam.

32.11. Nonnullos esse prauitatis homines, qui dum ipsi a malo corrigi neglegunt, correptorum falsa criminatione detractant; et ad sui sceleris solatium usurpant, si, uel falso, conpererint quod ad infamiam bonorum obiciant, sicut est illud ex Salomone: Bona in malum conuertit impius, et electis inponit maculam. Vae autem illi qui et suam rennuit uitam corrigere, et bonorum non desinit detractare.

32.12. Pleriquemalisimiles sibi in malum defendunt, et patrocínio suo prauos contra correctionem bonorum suscipiunt, ne unde displicent emendentur, adicientes in se aliena delicta, ut non tantum de suis malis, sed etiam et de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

XXXIII. De praepositis ecclesiae.

33.1. Vir ecclesiasticus et crucifigi mundo per mortificationem propriae carnis debet, et dispensationem ecclesiastici ordinis, si ex Dei uoluntate prouenerit, nolens quidem, sed humilis gubernandam suscipiat.

33.2. Multis intercipit Satanas fraudibus eos qui uitae ei sensus utilitate praestantes, praeesse et prodesse aliis nolunt, et, dum eis regimen animarum inponitur, rennuunt, consultius arbitantes otiosam uitam degere quam lucris animarum insistere. Quod tamen decepti agunt per argumentum diaboli fallentis eos per speciem boni, ut, dum illos a pastoralis officio retrahit, nequaquam proficiant qui eorum uerbis atque exemplis instrui poterant.

33.3. Sancti uiri nequaquam occupationum saecularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi superinpositas gemunt, et quamuis illas per meliorem intentionem fugiant, tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summopere, si liceat, uitare festinant, sed timentes occultam dispensationem Dei, suscipiunt quod fugiunt, exercent quod uitare noscuntur. Intran enim ad cor, et ibi consulunt quid uelit occulta uoluntas Dei: seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinae dispensationis.

XXXIII. De indignis praepositis.

34.1. Non sunt promouendi ad regimen ecclesiae qui adhuc uitae subiacent. Hinc est quod praeceptum est Dauid non aedificare uisibile templum quia sanguinum uir belli frequentia esset. Qua figura illi spiritaliter admonentur qui adhuc corruptioni sunt dediti, ne templum aedificent, hoc est ecclesiam docere praesumant.

34.2. Non debet honoris ducatum suscipere qui nescit subiectos tramite uitae melioris praeire. Neque enim quisque ad hoc praeficitur ut subditorum culpas corrigat, et ipse uitae seruiat.

34.3a. Qui regimen sacerdotii contendit appetere, ante in se discutiat si uita honori sit congrua; quod si non discrepat, humiliter ad id quod uocatur accedat. Reatum quippe culpae geminat, si quisque cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat.

34.3b.[Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictum; si enim susceptum regimen ecclesiastici ordinis retentem, criminis conscius timeo; si deseram, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere, amplius reformido; undique miser metuo et in tanto rei discrimine quid sequar ignoro.]

34.4. Vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis quanto, priusquam caderet, maioris erat uirtutis. Praecedentium namque magnitudo uirtutum crescit ad cumulum sequentium delictorum.

34.5. Plerique sacerdotes suae magis utilitatis causa quam gregis praeesse desiderant, nec ut prosint praesules fieri cupiunt, sed magis ut diuites fiant, et honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen non pro pastoralis regimine, sed pro solius honoris ambitione, atque abiecto opere dignitatis, solam nominis appetunt dignitatem.

34.6. Dum malisacerdotes, Deo ignorante, non fiant, tamen ignorantur a Deo, ipso per prophetam testante: Principes extiterunt, sed non cognoui. Sed hic nescire Dei reprobare est, nam Deus omnia nouit.

XXXV. De indoctis praepositis.

35.1a. Sicut iniqui et peccatores ministerium sacerdotale adsequi prohibentur, ita indocti et inperiti a tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis uitam bonorum corrumpunt; isti sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quid enim docere poterunt, quod ipsi non didicerunt?

35.1b. Desinat locum docendi suscipere qui nescit docere. Ignorantia quippe praesulum uitae non congruit subiectorum: Caecus enim si caeco ducatum praebat, ambo infoueam cadunt.

35.2. Sacerdotes indoctos per Esaiam prophetam Dominus inprobat: Ipsi, inquit, pastores ignorauerunt intelligentiam, et iterum: Speculatores caeci omnes, id est inperiti episcopi, nescierunt, inquit, uniuersi canes muti, non ualentes latrare, hoc est plebes commissas non ualentes resistendomalisper uerbum doctrinae defendere.

XXXVI. De doctrina et exemplis praepositorum.

36.1. Tam doctrina quam uita clarere debet ecclesiasticus doctor. Nam doctrina sine uita adrogantem reddit, uita sine doctrina inutilem facit.

36.2. Sacerdotis praedicatio operibus confirmanda est, ita ut, quod docet uerbo, instruat exemplo. Vera est enim illa doctrina quam uiuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est quam si bonum quod quisque sermone praedicat explere opere neglegat. Tunc enim praedicatio utiliter profertur, quando efficaciter adimpletur.

36.3. Vnusquisque doctor et bonae actionis et bonae praedicationis habere debet studium; nam alterum sine altero non facit perfectum, sed praecedet iustus bene agere, ut sequenter possit bene docere.

36.4.[Omnis utilis doctor plebibus subiectis ita praestare se debet, atque insistere doctrinae, ut quanto claret uerbo tanto clarescat et merito. Nam quod apostolus Timotheo praecipit cum omni imperio docere, non hortatur ad tumorem superbiae, sed ad bonae uitae auctoritatem, uidelicet ne libertatem perderet praedicandi si bene doceret, et male uiueret. Vnde et Dominus: Qui soluerit unum ex mandatis minimis, et sic docuerit, minimus erit in regno caelorum; uides quod auctoritatem magisterii caret, qui quod docet non facit.]

36.5. Sicut in numisma metallum, et figura, et pondus inquiritur, ita in omni doctore ecclesiastico quid sequatur, quid doceat, quomodo uiuat. Per qualitatem igitur metalli, doctrina, per figuram, similitudo patrum, per pondus, humilitas designatur. Qui ergo ab his tribus discrepauerit non metallum, sed terra erit.

XXXVII. De his qui bene docent et male vivunt.

37.1. Interdum doctoris uitio etiam ipsa uerax doctrina uilescit, et qui non uiuit sicut docet, ipsam quam praedicat ueritatem contemptibilem facit.

37.2. Arcus peruersus est lingua magistrorum docentium bene et uiuentium male. Et ideo quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt, dum suam prauam uitam propriae linguae ictu confodiunt.

37.3.[Qui diuina praedicant et ex eius praedicationis dignitate uiuere minus curant, habentes uerbum Dei in ore et in opere non habentes, multa et bene docentes, nihil autem operantes imitantur Balaam hariolum qui corruens opere, apertos oculos habuit ad contuendam lucem doctrinae.]

37.4. Qui bene docet et male uiuit, tamquam aes aut cymbalum sonum facit aliis, ipse tamen sibi manet insensualis.

37.5. Qui bene docet et male uiuit, quod docet bene, uiuentibus proficit; quod uero male uiuit, seipsum occidit; sicut sacerdos qui, si digne se agit ut sacerdotem decet ministerium eius, et ipsi et aliis utilis est; indigne autem uiuens, aliis quidem utilis est loquendo, se autem interficit praue uiuendo. Ac per hoc, quod in illo mortuum est, proprium eius est; quod uero uiuit in eo, id est sacrum ministerium, quod est uitae, alienum est.

37.6. Qui bene docet et male uiuit uidetur ut cereus aliis, dum bonum exponit, lucem praestare, se uero inmalissuis consumere atque extinguere.

37.7. Qui bene docet et male uiuit, uidetur bonum malo coniungere, lucem tenebris permiscere, ueritatem mendacio mutare.

XXXVIII. De exemplis pravorum sacerdotum.

38.1. Saepe per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus inrepat et mors ad plebes pertransit, scilicet uel dum mala docent, uel dum faciunt praua.

38.2. Plerique sacerdotes et clerici praue uiuentes, forma ceteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hii enim quoscumque exemplo malae conuersationis suae perdunt, de illis rationem sine dubio reddituri sunt.

38.3. Ex carnalium praepositorum exemplo, plerumque fit uita deterior subditorum, et plebis merito fiunt tales sacerdotes, qui exemplo deteriori populum destruant, non aedificent. Ex merito enim plebis nonnumquam episcopi deprauantur, quatenus procliuius corruant qui sequuntur.

38.4. Capite languente, cetera corporis membra inficiuntur. Vnde et scriptum est: Omne caput languidum, et omne cor moerens, a planta pedis usque ad uerticem, non est in eo sanitas. Caput enim languidum doctor est agens peccatum, cuius malum ad corpus peruehitur, dum eo uel peccante, uel praue docente, pestifer languor ad plebes subiectas transfertur.

38.5. Deteriores sunt qui siue doctrinis seu exemplis uitam moresque bonorum corrumpunt his qui substantias aliorum praediaque diripiunt; hii enim ea quae extra nos sunt, sed tamen nostra sunt, auferunt; corruptores uero morum proprie nos ipsos decipiunt, quoniam diuitiae hominum mores eorum sunt. Multum ergo distant damna morum a damnis temporalium rerum, dum ista extra nos sint, mores uero in nobis.

XXXVIII. De praepositis carnalibus.

39.1a. Prouidentia plerumque diuini consilii ordinantur praepositi mundana et exteriora sectantes, ut, dum temporalibus rebus se totos inpendunt, spiritales uitam contemplationis exercent.

39.1b-3. Quia dura sunt quiete uiuere uolentium sarcina curarum episcopalium, prouidet saepe Deus curis deditos saecularibus ad susceptionem regiminis ut, dum hii exteriora sine taedio procurant, spiritales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiant. Â Dei ergo ordinem accusat a quo instituuntur, qui episcopos condemnat dum minus spiritalia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositione, ob iniurias mundi ferendas et turbines, quosdam institui episcopos saecularibus curis insistentes, ut hii qui interius superna desiderant, nullo terreno obsistente negotio, liberius hoc quod amant intendant. Â Non est itaque iudicandus a plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi sui fuisse meriti peruersi regimen suscepisse pontificis. Nampro meritis plebium disponitur a Deo uita rectorum, exemplo Dauid peccati ad conparationem principum qui ex merito plebis praeuaricantur.

39.4-6. Sententia damnantur Cham filii Noe, qui suorum praepositorum culpas in publico produunt; sicut Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri Sem meritum et Iapheth, qui reuerenter operiunt quae patres suos excessisse cognoscunt, si tamen patrum facta non diligant, sed tantum operiant nec imitentur. Namsunt qui praepositos suos peruerse iudicant, dum terrenis studiis eos plus uiderint esse intentos, si uel parum iam ipsi de spiritalibus cogitauerunt. Â Rectores ergo a Deo iudicandi sunt, a suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exemplo Domini qui per se uedentes columbas et nummulariorum mensas proprio euertit flagello et proiecit a templo; uel etiam sicut dicit: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit. Â Quod si a fide exorbitauerit rector, tunc erit arguendus a subditis; pro moribus uero reprobis tolerandus magis quam distringendus a plebe est.

XL. De iracundis doctoribus.

40.1. Iracundi doctores per rabiem furoris disciplinae modum ad inmanitatem crudelitatis conuertunt; et unde emendare subditos poterant, inde potius uulnerant.

40.2. Ideo sine mensura ulciscitur culpas praepositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis non colligitur in amorem unius deitatis. Mens enim soluta in diuersis catena caritatis non adstringitur; sed male laxata, male ad omnem occasionem mouetur.

XLI. De superbis doctoribus.

41.1-2. Bonus rector est qui et in humilitate seruat disciplinam, et per disciplinam non incurrit superbiam. Â Elati autem pastores plebes tyrannice premunt, non regunt, quique non Dei sed suam gloriam a subditis exigunt.

41.3. Multi sunt qui in uerbo doctrinae non humiles, sed adrogantes existunt, quique ipsa recta quae praedicant non studio correctionis, sed uitio elationis adnuntiant.

41.4. Multi sunt qui non ex consulto aedificandi, sed ex tumore superbiendi docent, nec ut prosint sapientes sunt, sed ut sapientes uideantur docere student.

41.5. Est imitatio praua adrogantium sacerdotum, per quam imitantur sanctos rigore disciplinae, et sequi neglegunt caritatis affectione; uideri uolunt rigidi seueritate, et formam humilitatis praestare nequeunt, ut magis terribiles quam mites aspiciantur.

41.6. Superbi doctores uulnerare potius quam emendare nouerunt, Salomone testante: In ore stulti uirga superbiae, quia increpando rigide feriunt, et conpati humiliter nesciunt.

41.7. Bene alieni peccati curanda uitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione et humili conscientia facit. Ceterum qui delinquentem superbo uel odioso animo corripit, non emendat, sed percutit. Quidquid enim proteruus, uel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis.

XLII. De humilitate praepositorum.

42.1a. Qui praeficitur ad regimen, taliter erga disciplinam subditorum praestare se debet ut non solum auctoritate, uerum etiam humilitate clarescat. Sed tamen ita erit in eo uirtus humilitatis, ne dissoluatur uita subditorum in uitiiis; atque ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis seueritas existat inmoderationis.

42.1b. Haec est in Dei sacerdotibus uera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatem remissi sunt. Hinc est quod sancti cum multa constantia redarguerunt etiam principum uitia; in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario libere transgressores iustitiae increpabant.

42.2. Aliquando etiam subditis nos oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum iudicantur a nobis, nostra uero Deus iudicat.

42.3. Agnoscat episcopus seruum se esse plebi non dominum; uerum haec caritas, non conditio exigit.

XLIII. De doctrinae discretione.

43.1. Non omnibus una eademque doctrina est adhibenda, sed pro qualitate morum diuersa exhortatio erit doctorum. Nam quosdam increpatio dura, quosdam uero exhortatio corrigit blanda.

43.2. Sicut periti medici ad uarios corporis morbos diuerso medicamine seruiunt, ita ut iuxta uulnerum uarietates medicina diuersa sit, sic et doctor ecclesiae singulis quibusque congruum doctrinae remedium adhibebit, et quid cuique oporteat, pro aetate, pro sexu ac professione adnuntiabit.

43.3-4a. Non omnibus ea quae sunt clausa aperienda sunt. Multi sunt enim qui capere non possunt. Quibus si indiscrete manifestentur, statim aut detrahunt aut neglegunt. Â Prima quippe prudentiae uirtus est eam quam docere oporteat existimare personam.

43.4b. Rudibus populis, seu carnalibus, plana atque communia, non summa atque ardua praedicanda sunt, ne immensitate doctrinae opprimantur, potius quam erudiantur. Vnde et Paulus apostolus ait: Non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tamquam paruulis in Christo lac uobis potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis nec alta nimis de caelestibus nec terrena conuenit praedicare, sed mediocriter, ut initia eorum moresque desiderant, edocere.

43.5. Coruus, dum suos pullos uiderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantumdem adtendit donec paterno colore nigrescant, et sic illos frequenti cibo reficiat, ita et ecclesiae doctor strenuus, nisi eos quos docet uiderit ad suam similitudinem paenitentiae confessione nigrescere, et, nitore saeculari deposito, lamentationis habitum de peccati recordatione induere, utpote adhuc exteriores, hoc est carnalibus, non aperit intellegentiae spiritalis profundiora mysteria, ne dum audita non capiunt, prius incipiant contemnere quam uenerare mandata caelestia.

43.6. Aliter est agendum erga eos qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atque aliter cum his qui nobis commissi non sunt; qui si iusti sunt, uenerandi sunt; si uero delinquant, pro sola caritate, ut locus est, corripiendi sunt, non tamen cum seueritate, sicut hii qui nobis regendi commissi sunt.

43.7. Prius docendi sunt seniores plebis, ut per eos infra positi facilius doceantur; unde et apostolus: Haec, inquit, commenda fidelibus hominibus qui idonei sunt et alios docere.

43.8. Ingenium boni doctoris est incipientis a laudibus eorum quos salubriter obiurgatos corrigere cupiunt; sicut apostolus ad corinthios facit, quos a laudibus inchoat et increpationibus probat. Sed erant apud corinthios qui et laude et increpatione digni essent. Ille uero indiscrete sic utraque omnibus loquitur, ut omnium utraque conuenire uideantur.

XLVIII. De silentio doctorum.

44.1. Pro malo merito plebis aufertur doctrina praedicationis. Pro bono merito audientis tribuitur sermo doctoris.

44.2. In potestate diuina consistit cui uelit Deus doctrinae uerbum dare, uel cui auferre; et hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, ut modo pro culpa plebis auferatur sermo doctoris, modo uero pro utilibus meritis tribuatur. Namet bonus docet bonum, et malus malum, et bonus malum et malus bonum; quod tamen fit iuxta meritum populorum.

44.3. Non omnia tempora congruunt doctrinae, secundum Salomonis sententiam dicentis: tempus tacendi et tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum incorrectibilem iniquitatem nonnumquam electos oportet a doctrina cessare.

44.4. Interdum doctores ecclesiae, calore caritatis ardentis, conticescunt a docendo, quia non est qui audiat, testante propheta: Ciuitates austri clausae sunt, et non est qui aperiat.

44.5. Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quae statim corrigere nequaquam existimat. Namsi corrigere potest et dissimulat, uerum est quod consensum erroris alieni habeat.

44.6. Plerique sancti doctores promalipertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt, sed calorem spiritus quo aguntur ferre non sustinentes, iterum in increpationem prosiliunt iniquorum.

XLV. De praebenda sacerdotali protectione in plebe.

45.1. Quibus docendi forma commissa est, multum subeunt periculi si contradicentibus ueritati

resistere noluerint, dum propheta doctorem ecclesiae instruat ad summum usque iustitiae peruenire, cum dicit: Super montem excelsum ascende qui euangelizas Sion, scilicet ut ita praemineat merito, sicut et gradu. Sequenter ne forte debeat a docendo timore restringi, audit: Exalta in fortitudine uocem tuam et noli timere. Vnde et Hieremiae ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, et surge loquere ad eos! ne formides a facie eorum! nec enim timere te faciam uultum eorum, unde et apparet quia et non timere Dei donum est.

45.2. Qui personam potentis accipit et ueritatem loqui pauescit, graui multatur culpae sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis ueritatem occultant, et a bono opere, uel a iustitiae praedicatione, rei alicuius formidine aut potestate terrente auertuntur. Sed heu! pro dolor! inde metuunt quia uel amore rerum saecularium implicantur, uel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

45.3. Multi praesules ecclesiarum, timentes ne amicitiam perdant et molestiam odiorum incurrant peccantes non arguunt, et corripere pauperum oppressores uerentur; nec pertimescunt de seueritate reddendae rationis, pro eo quod conticescunt de plebibus sibi commissis.

45.4. Quando a potentibus pauperes opprimuntur, ad eripiendos eos boni sacerdotes protectionis auxilium ferunt, nec uerentur cuiusquam inimicitiarum molestias, sed oppressores pauperum palam arguunt, increpant, excommunicant, minusque metuunt eorum nocendi insidias, etiamsi nocere ualeant: Pastor enim bonus animam suam ponit pro ouibus.

45.5. Sicut peruigil pastor contra bestias oues custodire solet, ita et Dei sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus uastet, ne persecutor infestet, ne potentioris cuiusque cupiditas uitam pauperum inquietet. Praui autem pastores non habent curam de ouibus, sed sicut legitur in euangelio de mercenariis: Vident lupum uenientem et fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, et malis resistere metuunt.

XLVI. De disciplina sacerdotum in his qui delinquant.

46.1. Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino ad prophetam: Speculatorem te dedi domui Israhel. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius a uia sua, ille in iniquitate sua morietur; sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est, et licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non ut oportebat redarguit.

46.2. Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, et sagaci sollicitudine unumquemque probare, iuxta testimonium Domini ad Hieremiam loquentis: Probatorem, inquit, dedi te populo meo robustum, et scies et probabis uias eorum.

46.3. Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectorum, ut emendatos lucrifacere possint; sicut autem peccatorem conuenit argui, ita iustum non exulcerari.

46.4. Sacerdotes curam debent habere de his qui pereunt, ut eius redargutione aut corrigantur a peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab ecclesia separentur.

46.5. Atrociter arguuntur qui decipiendo peccantes, non solum quia non arguunt pro peccato, sed etiam

adulter decipiunt, dicente propheta: Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, et qui beatificantur praecipitati.

46.6. Atrociter iterum arguuntur qui peccantem non recipiunt, sed despiciunt et spernunt, nec alterius delictum tamquam proprium ingemescunt. De talibus per Esaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt "recede a me, non adpropinques mihi quia immundus es", isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Inde est quod et apostolus omnibus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione, scilicet ut ita uitia aliena fleret, quemadmodum si tali et ipse implicaretur errore.

46.7. Boni pastores populi debent delicta deflere et totos se planctibus tradere, imitantes Hieremiam prophetam diceritem: Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrimarum? et plorabo die ac nocte interfectos populi mei. Tanquam propria igitur delicta plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu conpatiendi, non actione commissi.

46.8. Nonnulli praesules gregis quosdam pro peccato a communione eiciunt, ut paeniteant, sed quali sorte uiuere debeant, ad melius exhortandos non uisitant. Quibus congrue sermo diuinus increpans comminatur: Pastores qui pascunt populum meum, uos dispersistis gregem meum, eiecistis et non uisitastis eos; ecce ego uisitabo super uos malitiam studiorum uestrorum.

46.9. Bonorum studia sacerdotum multa diligentia etiam parua plebium facta perquirunt, ut, dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos praestant, maiores malos cautos, sibi subditos ac sollicitos faciant.

46.10. Sicut medici morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros uero ne inripiant, medicinae obiectu quadam praescientia antecedunt, ita et doctores boni sic ea quae male acta sunt resecant ut ea quae admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente, praeueniant.

46.11. Qui blando uerbo castigatus non corrigitur, acrius necesse est arguatur. Cum dolore enim abscidenda sunt quae leniter sanari non possunt.

46.12. Qui admonitus secretim corrigi de peccato negligit, publice arguendus est, ut uulnus, quod occulte sanari nescit, manifeste debeat emendari.

46.13. Manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda; palam enim sunt arguendi qui palam nocent, ut, dum aperta obiurgatione sanantur, hii qui eos imitando deliquerant, corrigantur.

46.14. Dum unus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim ut pro multorum saluatione unus condemnetur, quam per unius licentiam multi periclitentur.

46.15. Ita erga delinquentem sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur expostulat salus. Quod si opus est aliquam medicamenti salutem uerbo increpationis aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

46.16. Doctores nonnumquam duris feriunt increpationibus subditos; qui tamen a caritate eorum quos corripunt non recedunt.

46.17. Saepe ecclesiae censura arrogantibus uidetur esse superbia, et quod a bonis pie fit, crudeliter fieri putatur a prauis, quia non discernunt recto oculo quod a bonis recto fit animo.

46.18-20a. Notandum ab omni pontifice uehementer ut tanto cautius erga commissos agat, quanto durius a Christo iudicari formidat; nam sicut scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, in ipsa remetietur uobis. Â Cotidie namque omnes delinquimus, et in multis erroribus labimur. Â Qui enim in nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus.

46.20b. Multi aliorum uitia cernunt, sua non aspiciunt et cum ipsi maximis criminibus obnoxii teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

46.21. Hypocritae trabem in oculo suo consistentem non sentiunt, et haerentem festucam in lumine fratris intendunt.

46.22. Facilius reprehendimus uitia aliena quam nostra. Namsaepe quae peruersa in aliis iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus, et quod in aliis reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

46.23. Facilius uitia uniuscuiusque quam uirtutes intendimus, nec quid boni quisque gesserit agnoscere, sed quid maliegerit, perscrutamur.

XLVII. De subditis.

47.1. Propter peccatum primi hominis humano generi poena diuinitus inlata est seruitutis, ita ut quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordius inroget seruitutem. Et licet per peccatum humanae originis, tamen aequus Deus ideo discreuit hominibus uitam, alios seruos constituens, alios dominos, ut licentia male agendi seruorum potestate dominantium restringatur. Namsi omnes sine metu fuissent, quis esset qui amalisquempiam cohiberet? Inde et in gentibus principes regesque electi sunt, ut terrore suo populos a malo coercerent, atque ad recte uiuendum legibus subderent.

47.2. Quantum ad penetrationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia et contemptibilia, et quae non sunt ut ea quae sunt destrueret, ne gloriatur omnis caro, hoc est carnalis potentia, coram illo; unus enim Dominus aequaliter et dominis fert consultum et seruis.

47.3. Melius est subiecta seruitus quam elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo libere seruietes sub dominis constituti flagitiosis; qui, etsi subiecti sunt illis corpore, praelati tamen sunt mente.

XLVIII. De praelatis.

48.1. Vir iustus aut omni potestate saeculari exiuitur aut, si aliqua cingitur, non sub illa curuatur ut superbus tumeat, sed eam sibi subicit ut humilior innotescat. Probatum autem hoc apostolico exemplo, qui datam sibi potestatem etiam nec ad hoc usus est quod licebat, sed, dum possit utere, licita abnuit seseque ut paruulum in medio eorum quibus praeerat ostendit.

48.2. Qui in adpetendis honoribus saeculi aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, et hic et in futuro uacuis inuenitur a requie, tantoque sarcinis peccatorum grauatur, quanto a bonis operibus

alienus.

48.3. Quanto quisque amplius saecularis honoris dignitate sublimatur, tanto grauius curarum ponderibus adgrauatur, eisque magis mente et cogitatione subicitur, quibus sublimitatis gradu praeponitur. Namut quidam patrum ait: "Omne quod supereminet, plus maeroribus afficitur quam honoribus gaudet."

48.4. Quanto quisque curis mundi maioribus occupatur, tanto facilioribus uitiiis premitur. Si enim uix ualet peccata animus deuotare quietus, quanto magis occupatione saeculari deuinctus.

48.5a. Non statim utile est omne potestatis insigne, sed tunc uere est utile si bene geratur; tunc autem bene geritur quando subiectis prodest quibus terreni honores praeferuntur.

48.5b. Potestas bona est quando Deo donante est, ut malum timore coerceat, non ut temere malum committat. Nihil autem peius quam per potestatem peccandi libertatem habere, nihilque infelicius male agendi felicitate.

48.6. Qui intra saeculum bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat, et de gloria saeculi huius ad aeternam transmeat gloriam. Qui uero praeue regnum exercent, post uestem fulgentem et lumina lapillorum, nudi et miseri ad inferna torquendi descendunt.

48.7. Reges a recte agendo uocati sunt, ideoque recte faciendo regis nomen tenetur, peccando amittitur. Namet uiros sanctos proinde reges uocari in sacris eloquiis, eo quod recte agant, sensusque proprios bene regant et motus resistentes sibi rationabili discretione componant. Recte igitur illi reges uocantur qui tam semetipsos quam subiectos, bene regendo, modificare nouerunt.

48.8. Quidam ipsud nomen regiminis ad inmanitatem transuertunt crudelitatis, dumque ad culmen potestatis uenerint, in apostasiam confestim labuntur, tantoque se tumore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui conparatione despiciant, eosque quibus praeesse contigit non agnoscant. Quibus congrue per ecclesiasten dicitur: Duce[m] te constitui, noli extolli. [sed esto in illis quasi unus ex illis]

48.9. Dum mundi reges sublimiores se ceteris sentiant, mortales tamen se esse agnoscant, nec regni gloriam, qua in saeculo sublimantur, aspiciant, sed opus quod secum ad inferos deportent intendant. Si ergo carebunt huius temporis gloriam, illa agant quae post finem sine fine possideant.

48.10. Dum apostolus dicat: Non est potestas nisi a Deo, quomodo Dominus per prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me, quasi diceret non me propitio, etiamsi me irato? Vnde inferius per eundem prophetam adicit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet bonam malamque potestatem a Deo ordinari, sed bonam propitius, malam iratus.

48.11. Reges quando boni sunt, muneris esse Dei; quando ueromali, sceleris esse populi. Secundum meritum enim plebium disponitur uita rectorum, testante Iob: Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascente enim Deo, talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnumquam pro malitia plebis etiam reges mutantur, et qui ante uidebantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui.

XLVIII. De iustitia principum.

49.1. Qui recte utitur regni potestatem, ita praestare se omnibus debet, ut quanto magis honoris celsitudine claret, tanto semetipsum mente humiliet, praeponens sibi exemplum humilitatis Daud, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiciens dixit: Vilis incedam et uilis apparebo ante Deum qui elegit me.

49.2. Qui recte utitur regni potestatem, formam iustitiae factis magis quam uerbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur, non innititur propriis uiribus, nec a Domino recedit cor eius; regni fastigium humili praesidet animo, non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas, sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit et, quod iusta potestate a populis extorquere poterat, saepe misericordiae clementia donat.

49.3. Dedit Deus principibus praesulatum pro regimine populorum, et illis eos praeesse uoluit cum quibus una est eis nascendi moriendique conditio. Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere, nec dominando premere, sed condescendendo consulere, ut uere sit utile hoc potestatis insigne, et donum Dei pro tuitione utantur membrorum Christi. Membra quippe Christi fideles sunt populi, quos, dum ea potestate quam accipiunt optime regunt, bonam utique uicissitudinem Deo largitori restitunt.

49.4. Bonus rex facilius ad iustitiam a delicto regreditur, quam de iustitia ad delictum transfertur, ut noueris hic esse casum, illuc propositum. In proposito eius esse debet numquam egredi a ueritate; quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

L. De patientia principum.

50.1. Plerumque princeps iustus etiam malorum errores dissimulare nouit, non quod iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis expectet, quando eorum uitia, uel emendare ualeat, uel punire.

50.2. Multi aduersus principes coniurationis crimine deteguntur, sed probare uolens Deus clementiam principum illos male cogitare permittit, istos non deserit. De illorum malo bene istis facit, dum culpas quas illi agunt isti mira o patientia indulgent.

50.3. Reddere malum pro malo uicissitudo iustitiae est, sed qui clementiam addit iustitiae, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

LI. De delictis principum sive exemplis.

50.4. Difficile est principem regredi ad melius, si uitii fuerit implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, et a malo suo legibus coercentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehennae coerceantur, libere in praeceptis prouunt, et per abruptum licentiae in omne facinus uitiorum labuntur.

50.5. Quanto quisque in superiori constitutus est loco, tanto in maiori uersatur periculo; et quanto splendoris honore celsior quisque est, tanto, si delinquat, peccato maior est: Potentes enim potenter tormenta patientur. Cui enim plus committitur, plus ab eo exigitur. etiam cum usura poenarum.

50.6. Reges uitam subditorum facile exemplis suis uel aedificant, uel subuertunt, ideoque principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licentia. Nam rex qui ruit in uitis cito uitam ostendit erroris, sicut legitur de Hieroboam qui peccauit et peccare fecit Israhel! Illius autem adscribitur quicquid exemplo eius a subditis perpetratur.

50.7. Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur, ita facile multi praua eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis quam uoto, mali existunt, dum imperiis eorum oboediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitare illos in bonum.

50.8. Saepe unde mali reges peccant, inde boni iustificantur, dum praecedentium cupiditatem et malitiam corrigunt. Nam reuera peccatis eorum communicant, si, quod illi diripuerunt, isti retentant.

50.9. Cuius peccatum quisque sequitur, necesse est ut eius poenam sequatur. Neque enim erit impar supplicio, cuius errore quisque par est ac uitio.

LII. Quod principes legibus teneantur.

51.1. Iustum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reuerentiam praebet.

51.2. Principes legibus teneri suis, nec in se posse damnare iura quae in subiectis constituunt. Iusta est enim uocis eorum auctoritas, si, quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

51.3. Sub religionis disciplinam saeculi potestates subiectae sunt; et quamuis culmine regni sint praediti, uinculo tamen fidei tenentur adstricti, ut fidem Christi suis legibus praedicent, et ipsam fidei praedicationem moribus bonis conseruent.

LIII. De disciplina principum in ecclesia.

51.4. Principes saeculi nonnumquam intra ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi ut, quod non praeualet sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc imperet per disciplinae terrorem.

51.5. Saepe per regnum terrenum caeleste regnum proficit, ut, qui intra ecclesiam positi, contra fidem et disciplinam ecclesiae agunt, rigore principum conterentur, ipsamque disciplinam quam ecclesiae utilitas exercere non praeualet, ceruicibus superbiorum potestas principalis inponat; et, ut uenerationem mereatur, uirtute potestatis inperiat.

51.6. Cognoscant principes saeculi Deo debere se rationem propter ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax et disciplina ecclesiae per fideles principes, siue soluatur, ille ab eis rationem exigit, qui eorum potestati suam ecclesiam credidit.

LIIII. De iudicibus.

52.1. Ad delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra uoluntatem Dei populis fidelibus praeferunt. Nam sicut populi delictum est quando principes malisunt, sic principis est peccatum quando iudices iniqui existunt.

52.2. Bonus iudex sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus nouit. Aliis enim praestat censura iustitiae, aliis bonitate. Iudicia sine personarum acceptione suscipit, non infirmat iustitiam auaritiae flamma, nec studet auferre alteri quod cupiat sibi.

52.3. Boni iudices iustitiam ad solam obtinendam salutem aeternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt, ut, dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, praemio aeterno ditentur.

52.4. Omnis qui recte iudicat, stateram in manu gestat, in utroque penso iustitiam et misericordiam portat; sed per iustitiam reddet peccati sententiam, per misericordiam peccati temperat poenam, ut isto libramine quaedam per aequitatem corrigat, quaedam uero per miserationem indulgeat.

52.5. Qui Dei iudicia oculis suis proponit, semper timens tremensque, in omni negotio reformidat ne de iustitiae tramite deuians cadat, et unde non iustificatur inde potius condemnetur.

LV. De pravis iudicibus.

52.6. Neminem stultorum uel improborum oportere iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam; improbus per cupiditatem corrumpit ipsam quam didicit ueritatem.

52.7-9. Grauius lacerantur pauperes a prauis iudicibus quam a cruentissimis hostibus. Nullus enim praedo tam cupidus in alienis quam iudex iniquus in suis. Â Latrones inaccessis faucibus ac latebrosis latentes insidias ponunt, isti palam rapacitatis auaritia saeuiunt. Â Hostes in aliorum sanguinem tantum intendunt; iudices, quasi crudelissimi carnifices ciuium, oppressione sua subiectorum uitam extinguunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt qui populos legum moderamine regant.

52.10. Plerumque et boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, ut ait quidam, tamquam Scilla pingitur atque describitur: ipsa quidem humana species, sed capitibus caninis accincta et circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit ut ipsorum humanitatem inmanitas iniquorum sociorum perturbet.

52.11. Saepe iudices prauis cupiditatis causa aut differunt, aut peruertunt iudicia, nec finiunt coepta partium negotia, quousque marsupia eorum qui causantur exhauriant. Quando enim iudicant, non causam, sed dona considerant, et sicut negligentes sunt in discussione causantium, sic in eorum damno solliciti sunt.

52.12. Iudices prauis, iuxta prophetae uerbum, quasi lupi uespere, non relinquunt in mane; hoc est de praesentis uitae tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista uesperum, futura uero mane accipitur. Et bene ait quasi lupi, quia luporum more cuncta diripiunt et uix pauca pauperibus derelinquunt.

LVI. De uerbosis et iracundis iudicibus.

52.13. Verbosi iudices et elati, ut sapientes uideantur, non discutiunt causas, sed adserunt, sicque conturbant iudicii ordinem, dum non suo contenti officio aliena praesumunt.

52.14. Quidam, dum iudicare incipiunt, irascuntur, ipsamque iudicii sententiam in insaniam uertunt. De quibus recte per prophetam dicitur: Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat, in furorem iudicium mutat et ante profert sententiam quam agnoscat.

52.15. Furor in iudice inuestigationem ueri non ualet adtingere, quia mens eius turbata furore ab scrutatione alienatur iustitiae.

52.16. Iracundus iudex iudicii examen plene contuere non ualet quia caligine furoris non uidet. Qui autem repulso furore discutit, facilius ad contuendam ueritatem mentis serenitate consurgit, et sine ulla perturbatione ad aequitatis intellegentiam peruenit.

LVII. De acceptione personarum.

53.1. Non est persona in iudicio consideranda, sed causa; scriptum est enim: non accipies personam in iudicio. Et iterum: Non misereberis pauperi in iudicio. Qui enim consanguinitatis uel amicitiae fauore, siue inimicitarum odio, iudicium peruertunt, sine dubio in Christum, qui est ueritas et iustitia, peccare noscuntur.

53.2. Iniqui iudices errant in ueritate sententiae, dum intendunt in qualitate personae et exulcerant saepe iustos, dum inprobe defendunt iniquos; qui autem recte praesidere studet nec partem palpare nouit, nec cohibere a iustitia didicit.

LVIII. De muneribus.

54.1. Qui recte iudicat et praemium inde remunerationis expectat, fraudem in Deo perpetrat, quia iustitiam quam gratis inpartire debuit acceptione pecuniae uendit.

54.2. Bona male utuntur qui iuste pro temporali lucro iudicant; tales quippe ad ueritatem non iustitiae defensio, sed amor praemii prouocat. Quibus si spes nummi subtrahitur, confestim a iustitiae defensione recedunt.

54.3. Acceptio munerum praeuaricatio ueritatis est; unde et pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

54.4. Diues muneribus cito corrumpit iudicem, pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audire contemnitur, sed etiam et contra ueritatem opprimitur.

54.5. Cito uiolatur auro iustitia nullamquereuspertimescit culpam quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quam aequitas iudicii.

54.6. Tres sunt munerum acceptiones quibus contra iustitiam humana uanitas militat, id est fauor amicitiarum, adulatio laudis et corporalis acceptio muneris. Facilius autem peruertitur animus rei

corporeae munere quam gratiae laudisque fauore.

54.7. Quattuor modis iudicium humanum peruertitur: timore, cupiditate, odio, amore. Timore dum metu potestatis alicuius ueritatem loqui pauescimus; cupiditate dum praemio muneris alicuius corrumpimur; odio dum contra quemlibet aduersari molimur; amore dum amico uel propinquis praestare contendimus. His enim quattuor causis saepe aequitas uiolatur, saepe innocentia laeditur.

LVIII. De testibus.

55.1. Etsi mendacium gratis dicitur, quanto magis si uenale quaeratur? Neque enim deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum praesentia sit nummorum.

55.2. Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primum Deo quem periurando contemnit; sequenter iudici quem mentiendo fallit; postremo innocenti quem falso testimonio laedit.

55.3.[Vnum pene crimen habent et qui falsitatem promit et qui supprimit ueritatem, quia et ille obesse uult, et iste prodesse non uult. Peior est testis qui laedit quam qui praestare nolit, nam ille malignus est, iste inutilis.]

55.4. Testibus falsis coniunctis tarde mendacii falsitas repperitur. Quod si separati fuerint, examine iudicantis cito manifestantur. Namsicut in unitate prauorum grandis est fortitudo, ita in separatione maior infirmitas.

55.5. Fraudulentiae cito reprehenditur mendacium, falsidicorum enim testimonium sibi non conuenit.

55.3. Vnum pene crimen habent et qui falsitatem promit et qui supprimit ueritatem, quia et ille obesse uult, et iste prodesse non uult. Peior est testis qui laedit quam qui praestare nolit, nam ille malignus est, iste inutilis.

55.6. Iniquus testis, quamuis sua falsitate corpori rebusque impediat, animo tamen nihil damni confert. Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui aduersus innocentem falsum testimonium uel dicit, uel dicentibus credit. Namnon solum illereusest qui falsum de alio profert, sed et is qui cito aurem criminibus praebet.

55.7a. Qui metu potestatis ueritatem occultat, eiusdem ueritatis iracundiam sibi caelitus prouocat, quia plus pertimescit hominem quam diuinam trepidat indignationem.

55.7b. Beatus, cuius testimonio innocens ab scelere obiecto purgatur, impius, cuius prodicione etiam iniquus perimitur. Neque enim decet christiano mortis obnoxium prodere, et ad effundendum sanguinem infeliciu uocem testificationis praebere. Sermo enim iusti hominis tantum ad ministerium debet esse salutis: Ira enim indignationis et tribulationis et immissiones per angelos malos.

LX. De causidicis.

56.1. Negotiorum forensium sectatores propter proximi dilectionem saeculare negotium deserere debent, aut certe, manente proximi caritate, negotium sequantur terrenum. Sed quia perrarum est ut

inter iurgantes caritas maneat, postponenda est rei causatio, ut perseueret dilectio.

56.2. Antiqui forensem eloquentiam caninam facundiam nuncupabant, eo quod causidici in certaminibus causarum, omissis quae agunt, ueluti canes alterutrum sese lacerant iurgiaque causarum ad iniurias suas commutant.

LXI. De oppressoribus pauperum.

57.1. Pauperum oppressores tunc se sciunt grauiori dignos sententia, quando praeualuerint his quos nocere uoluerint. Nam tanto atrocius futuro supplicio condemnandi sunt, quanto hic fortius contra miserorum uitam inualuerint.

57.2. Audiant iudices, et qui praesunt populis, quia pro temporalibus molestiis quas plebibus ingerunt, aeterno incendio cremabuntur, testante Domino per Esaiam prophetam: Iratus sum, inquit, super populum meum, et dedi eos in manu tua; non posuisti eis misericordiam, adgrauasti iugum tuum ualde; descende inpuluerem; sede, tace et intra in tenebras; ueniet super te malum, et nescies, et inruet super te calamitas quam non poteris expiare; ueniet super te repente miseria quam nescis.

57.3. Magis mala facientibus quam mala patientibus dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt, isti patiendo a malo corriguntur. Deus autem per malas uoluntates aliorum in aliis multa operatur bona.

57.4. Malignantium hominum uoluntas nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum quod concupiscunt perficiunt, ipse dicitur facere qui permittit. Inde est quod scriptum est per prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala ex uoluntate quaerunt, idcirco Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam uoluntatem, quia de nostro malo ipse multa operatur bona.

57.5. Quidam, cum Dei uoluntati resistunt, nescientes consilium Dei faciunt; quo noueris sic Deo subiecta esse omnia, ut et ipsi qui eius dispositioni aduersantur eius impleant uoluntatem.

57.6. Propterea in hac uita boni iudicantur a malis, ut iterum in illa uitamali iudicentur a bonis, siue ut etiam sit hic bonis temporalis adflicto et illuc aeterna remuneratio.

57.7. Idcirco sunt necessari mali, ut quotiens boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est quod Assur uirgam furoris sui testatur Dominus; sed quotiens ita fit, de Dei indignatione procedit, ut Deus per illos in eos saeuat quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima uoluntate, illi uero saepe crudeli intentione, sicut per prophetam dicitur de eodem Assur: Ipse autem non sic arbitratur, sed ad conterendum paratum est cor eius.

57.8. Atrocem super eos diuinum furorem uenturum qui existunt persecutores et uolenti fidelibus. Consolando enim per prophetam Deus suos ita iudicare promittit: Aduersus eos, inquit, qui iudicauerunt te, ego iudicabo; et cibabo hostes tuos carnibus suis, et quasi a musto sanguine suo inebriabuntur.

57.9-10. Habet aliquod usum et malorum iniquitas, quod electos Dei suis moribus laniat ac per hoc uita

impiorum sibi deperit, iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium ad praesentem odiendam uitam et futuram desiderandam erudiunt. Â Interdum enim prodest peruersorum prauitas utilitati iustorum, dum eos malita sua erudiunt et ad regna caelorum requirenda molestia temporali inpellunt. Probatur hoc exemplis israheliticae plebis quae tunc durius agebatur in Aegypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis uocari, et exmalisque in Aegypto patiebantur discedere, et ad promissam patriam festinare.

57.11. Iniqui, dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis confusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec uincunt, tandem de suae peruersitatis insania confunduntur.

57.12. Stulti contra bonos studium semper adsumunt; quibus dum prosperitas elucet, iactanter de suis meritis gloriantur, et bonorum atque iustorum adflictionibus detrahunt, dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi conuertuntur.

57.13. Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei in malorum profectibus scandalizantur dicentes iuxta prophetam: Quare uia impiorum prosperatur, bene est omnibus qui praeuaricantur et inique agunt? Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quod prauorum hominum temporalem et caducam felicitatem aspiciunt, sed magis nouissima eorum intendant, quanta illis post haec aeterna supplicia praeparentur, dicente propheta: Ducent in bonis dies suos, et subito ad inferna descendent.

LXII. De tribulatione iustorum.

58.1. Iustus in aduersis probari se cognoscat, non deici.

58.2. Viri sancti plus formidant prospera quam aduersa, quia Dei seruos prospera deiciunt, aduersa uero erudiunt. Ideoque sancti uiri constantia ita portare debet aduersa, ut frangi non queat.

58.3. Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quando eos adfligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur aeterna, quando praesenti tribulatione probantur.

58.4. Omnes uitae huius tribulationes aquis comparantur praetereuntibus, propterea quia, si quid in hac uita tribulationis acciderit, non stat, sed celeriter transit.

58.5. Qui uitae futurae praemia diligenter excogitat, mala omnia uitae praesentis aequanimiter portat, quoniam ex illius dulcedine huius amaritudinem temperat, et ex aeternitate illius breuitatem huius despicit transitoriam.

58.6. Grauari diuerso malo temporali pro utilitate eorum est, quod uitae istius mala perferunt, quia, dum in dolore grauantur, cupiditatis et luxuriae uitiorumque ceterorum mala non appetunt.

58.7. Plus prodesse saluti temptationes saeculi quam prosperitates, nam ex prosperitate in deterius itur, ex temptationis dolore in melius proficitur.

58.8. Vnusquisque ad temptationem animum praeparare debet. Minus enim dum speratur temptatio, grauat; dure autem premit, si non sperata aduenerit.

58.9. Sapientis est contra omnia aduersa ante meditare, nec inuenire casus debet quem non consilia eius praeueniant.

LXIII. De amatoribus mundi.

59.1. Mundi amatores non solum ex eo rei sunt quod infima pro summis appetunt, uerum etiam et miseri per hoc quod cum graui aerumna ad ipsa desiderata pertingunt.

59.2. Grauius torquetur impius mundi exaggerando commoda, quam iustus tolerando aduersa. Qui enim bona mundi diligit, uelit non uelit, timoris et doloris poenae subcumbit, quique plus quam oportet res transitorias diligit, maiorem sibi ingerunt dolorem rei ablatae, quam amorem parturiebant possessae. Cum graui enim dolore amittuntur quae cum magno amore habentur. Minus autem carendo dolemus quae minus possidendo diligimus.

59.3. Sciant saeculi lucra sectantes quantum sint uana uel aduersa quae diligit, quae etiam nec in hoc saeculo sine contritione graui conquirunt, et pro quibus in futuro supplicio poenas dabunt.

59.4. His qui in uoluntate saecularium desideriorum persistunt, bene testimonium prophetae dicitur: Factus est Effraim panis subcinericius, qui non reuersatur, hoc est ita obruuntur caecitate saecularis amoris, ut numquam respiscant ad Deum amorem retorquere mentis.

59.5. Multis mortuus est mundus, ipsi tamen uicissim mundo mortui non sunt. Bona enim saeculi diligit, et tamen ipsa quae diligit, minime consequuntur; in utroque uacui quia et futura perdunt, et praesentia non adquirunt.

59.6. Egestas est electorum quod peregrinantur a bonis sempiternis, et in hoc exilio diutius remorantur. Egestas est reproborum quod abundant diuitiis et uirtutibus uacuantur seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per apocalipsin Iohannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dicis quod diues sum, et locuples, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et caecus, et nudus.

59.7-8. Gloriam temporalem sequaces, etsi nitidi sunt foris fulgore potentiae, interius tamen uacui sunt elatione superbiae; sicut calami exterius quidem nitent, sed interius uacuantur. Ob hoc reprobi exterius, ut calamus, nitidi, interius uacui; electi uero exterius quasi arborum cortices foedi, interius uero solidi.

59.9. Qui pretioso cultu incedunt, audiant prophetam quemadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta, et quos successus habeat cultus compositus et ornatus, hoc est pro suaui odore foetorem, et pro zona funiculum, et cetera.

59.10. Legant prophetam diuites, quorum spes opulentia est, et audiant eum dicentem: Vae qui opulenti estis; quanto enim quisque potentia minor est, tanto magis liber a peccato est. Nampatrimonium grande temptatio est.

59.11. Plus uenerantur homines in hoc saeculo pro temporali potentia, quam pro reuerentia sanctitatis. Suscipiunt enim quod magis sunt diuites, et quod homines sunt omnino despiciunt.

59.12. Sunt quidam iusti qui sine laesione cuiusquam suis rebus utuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia rerum, ueluti plerique fuerunt sancti ueteris testamenti qui et affluebant diuitiis, et tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos diuites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in uitio, sed uoluntas. Nam crimen in rebus non est, sed in usu agentis.

59.13. Est elatio pauperum quos nec diuitiae eleuant, et uoluntas in eis sola superbia est. His etsi opes desunt, propter mentis tamen tumorem plus quam superbi diuites condemnantur.

59.14. Securus uult esse diues, pauper esse non uult. Sed quomodo erit diues quietus, quem suis stimulis res ipsae ne careantur semper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas inquietum esse et timidum diuitem, quam securum pauco sumptu contentum esse et pauperem.

59.15. Bona bene utuntur qui diuitias sibi concessas in rebus salutaribus perfruuntur. Bona male utuntur qui aut iuste pro temporali lucro iudicant, aut aliquid boni pro uanae gloriae appetitu faciunt. Mala male utuntur qui noxias cogitationes operibus prauis perficiunt. Bene mala utuntur qui luxuriam carnis coniugali honestate restringunt. Sed sicut malum bene uti bonum est, sic bonum bene uti melius est; et sicut bonum male uti malum est, sic malum male uti pessimum est.

LXIII. De amatoribus misericordiae.

60.1. Grauius in Deum delinquant qui diuitias a Deo concessas, non in rebus salutaribus, sed in uisibus prauis utuntur. Nesciunt enim inpertire pauperibus, oppressis subuenire despiciunt, et inde magis augent delicta, unde redimere debuerunt.

60.2. Hoc habet tantum bonum possessio praesentium rerum, si uitam reficiat miserorum; praeter hoc, temptatio est mundi lucrum, tantoque maiora supplicia in futurum dabunt, quanto et ipsa maiora sunt: Potentes enim potenter tormenta patiuntur.

60.3. Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus; patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illae nos uiuentes deserunt.

60.4. Pro diuersitate usus alii de rebus mundanis pereunt, quas cupidius rapiunt; alii uero saluantur, dum in eorum pulchritudinem Conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur; uel dum per misericordiae opus ex eis caelestia bona mercantur.

60.5. Misericordia a conpatiando alienae miseriae uocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui prae uiuendo in se misericors non est: Qui enim sibi nequam est, cui bonus est?

60.6. Nulla scelera elemosinis posse redimi, si in peccatis quisque permanserit. Tunc autem fructu elemosinarum indulgentia conceditur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordiae operibus expurgentur, sed iam caueat peccare qui misericordiam inpertitur. Ceterum nulla est delicti uenia, quando sic praecedat misericordia ut eam sequantur peccata.

60.7-9. Non est elemosina quae gloriae magis causa quam misericordiae inpertitur intuitu. Â Quali

enim intentione ab unoquoque largitur, taliter et apud Deum recipitur. Qui ergo hic de bono laudem praesentem appetit, spem perdit et gloriam mercedis in futuro non recipit. Â Dum enim causa iactantiae pauper pascitur, etiam ipsud misericordiae opus in peccatum conuertitur.

60.10. In tantum elemosinarum opera peccata extinguunt, atque in tantum ad regnum saeculi futuri proficiunt, ut etiam iudex caelestis in futuro iudicio ueniens in dexteram consistentibus dicat: Esuriui et dedistis mihi manducare; sitiui et dedistis mihi bibere; hospes eram et collegistis me; nudus et operuistis me. Quibus etiam bene praemittitur dicens: Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum uobis regnum. His autem, quos nulla praecedentia elemosinarum facta sequuntur, aeterni iudicis uoce sic dicitur: Esuriui et non dedistis mihi manducare; sitiui et non dedistis mihi bibere. Quibus iuste dicitur: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis eius.

60.11. Qui hic misericordiam non inperit, illuc pietatis fructum non inuenit, exemplo ardentis diuitis qui in inferno tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima neganda studuit. Quid retribuui subtilius, quid districtius poterat? guttam aquaeardenspetit, qui micas panis negauit. Sero diues oculos aperuit quando Lazarum pauperem requiescentem uidit, quem iacentem ante ianuas uidere despexit.

60.12. Non solum qui esurienti et sitiendi et nudo beneficium largitatis inpendit, uel si quid aliud indigenti largitur, sed et qui inimicum diligit, et qui lugenti affectum compassionis et consolationis inperit, aut in quibuslibet necessitatibus consilium adhibet, elemosinam procul dubio facit. Namet doctrinae bonum elemosina est, et misericordiae carnalis eminentior est.

60.13. Quicumque egens poscit, etiamsi indigentem simulet, ex toto illi corde commiserandum oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem praeferat, is tamen qui simpliciter inperit fructum misericordiae non amittit.

60.14. Quamuis quisque sit egens, nullus tamen unde tribuat indigenti excusationem inopiae potest obtendere, quando ex praecepto Saluatoris etiam calicem aquae frigidae praecipiamur indigenti praebere. Namsi aliud non habentes id ipsud benigne tribuamus, mercedem procul dubio non amittimus. Ceterum, si amplius possumus et egestatem simulando minus largimus, non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

60.15. Duae sunt elemosinae: una corporalis, egenti dare quicquid potueris; altera spiritalis, dimittere a quo laesus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secundamalis. Erit ergo quod semper inperitias, etsi non pecuniam, saltim uel gratiam.

60.16. Non est elemosina cum murmuratione praebenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate praebetur. Vnde et apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque ne pauper aut cum taedio nostro oblata suscipiat, aut ne omnino praetermissus maerens tristisque recedat.

60.17. De rapinis alienis elemosinam facere non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris; unde et Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum tamquam si quis uictimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste numquam distribuit, nec bene alteri praebet quod ab alio male extorquet.

60.18. Magnum scelus est rem pauperum praestare diuitibus, et de sumptibus inopum acquirere fauores potentum; arenis terrae aquam tollere, et flumina quae non indigent inrigare.

60.19. Nonnumquam largitas diuitum prodiga, non ad utilitatem, sed ad elationem effunditur: comparati hypocritis qui non ad aedificationem docent audientium, sed ad suae gloriae exaggerandum cothurnum.

60.20. Reprehensibilis est superflua effusio largitatis: nam qui modum seruat auarus nulli est, sed omnibus largus est.

60.21. Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus; largire enim debet quantum oportet, ut, tenendo in uno mensuram, sufficiat plurimis.

LXV. De breuitate huius vitae.

61.1. Tantum enim in hac uita est licitum operare bonum; illuc namque non iam operatio expectatur, sed retributio meritorum.

61.2. Haec uita impiis longa et grata est, in oculis autem iustorum amara et breuis est. Et licet uita ista breuis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia, quantolibet breuis sit temporis spatium, tamen etsi uiuenti parum est, amanti procul dubio longum est.

61.3a. Qui uitae praesentis longitudinem non de suo spatio, sed de eius fine considerat quam sit misera et breuis, satis utiliter pensat. Vita enim praesens, quia ipsis suis incrementis deficit, breuis est; suo enim augmento perit, dum id quod uidetur in futuro proficere in praeterito deficit.

61.3b. Item ex ipso esse breuis uita praesens ostenditur ex quo non permanet, sed finitur. Tela enim consummatur filis, et uita hominis expletur diebus singulis.

61.4. Quod diu in hac uita uiuitur, quaeritur utrum augmentum an rectius detrimentum dicatur. Sed quomodo possit recte dici augmentum quod per dimensiones aetatum ad mortis tenditur detrimentum?

61.5. Qui uitam longam quaeris, ad eam tende uitam pro qua christianus es, id est aeternam, non ad istam de qua ad eruendum te descendit uita aeterna, id est Christus Verbum caro coniunctus. Haec est enim uita uitalis, nostra ista uita mortalis est.

61.6. Mori oportet hominem in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nam tunc quisque uiuere creditur, si secundum saeculum moriens in solo Deo uiuere delectetur.

61.7. De mora uitae istius taedium patitur iustus, et quod ad desideratam patriam tarde perueniat, et uitae praesentis aerumnas serius amittat.

LXVI. De exitu.

62.1. Quamuis sancti huius uitae aerumnas liberari se cupiant, cito uolentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerumque diu in hac uita uersantur, ut per longum tolerantiae experimentum solidius

eorum patientia roboretur.

62.2. Multi uitam odio habent et tamen mori timent: quod plerisque in angustia contingere solet, sicque contrario affectu et uiuendi habent taedium, et moriendi metum.

62.3. Sollicite debet unusquisque uiuere et semper terminum uitae suae considerare, ut, de contemplatione illius, huius saeculi blanditias caueat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua et in aeternum non peccabis.

62.4. Venturi exitus ignorantia incerta est, et, dum mori quisque non existimat, tollitur; unde unusquisque festinet ne in iniquitatibus suis rapiatur simulque finiatur uita cum culpa. Namincenitor diabolus eos quos uiuentes accendit ad uitia, subito morientes pertrahere nititur ad tormenta.

62.5. Saepe diuites in hac fallaci uita, dum de potentiae gloria uel rerum abundantia gestiunt, repente, hora qua nesciunt, in prouiso exitu rapiuntur, atque, absorbente profundo, cruciandi aeternis gehennae incendiis deputantur. De quibus bene per prophetam dicitur: Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.

62.6. Iniquus moriens qui imitatione sua multos ad culpam traxerat delectatione peccati, multos a culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam psalmista testatur dicens: Laetabitur iustus, cum uiderit uindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum. In peccatorum enim morientium sanguine iusti lauantur manus quia, dum eorum poena conspicitur, conspicientis uita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cernitur, non solum qui uiderit refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quanta ualuerit exhortatione, conpescit.

62.7-9. In exitu uitae animae electorum nimio terrentur metu, incerti utrum ad praemium an ad supplicium transeant. Â Quidam autem electi in fine suo purgantur a leuibus quibusdam peccatis; quidam uero in ipso suo fine hilarescunt aeternorum contemplatione bonorum. Â Quamuis enim quisque in hac uita sit iustus, tamen dum ex corpore isto egreditur, pertimescit ne dignus supplicio sit. Nullus est enim homo absque peccato; nec quisquam potest de Dei securus esse iudicio, cum etiam et de otiosis uerbis reddenda sit ratio.

62.10-11. Finem iustorum optimum uocatio tranquilla commendat, ut ex eo intellegantur sanctorum habere consortium angelorum, ex quo ab hoc corpore sine uexatione dura tolluntur. Â Prauos autem homines apostatae angeli excipiunt morientes, ut eis sint ipsi tortores in poenis qui fuerant suasores in uitis.

62.12. Etsi pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen pro eis lugere uetat. Illi enim deplorandi sunt in morte quos miseros infernus ex hac uita recipit, non quos caelestis aula laetificandos includit.

Explicit liber tertius.